

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Första kammaren.

Nr 48.

Lördagen den 8 juni, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Justerades fem protokollsutdrag för det på förmiddagen hållna sammanträdet.

Fortsattes överläggningen rörande konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 290, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m. jämte inom riksdagen i ämnet väckta motioner.

*Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)*

Herr Ekman, Karl Johan: Herr greve och talman! Det förslag till de svävande författningsfrågornas ordnande, som de av den Edén-Brantingska ministären den 13 november 1917 till-satta rösträttskommitterade åstadkommit, ligger nu på kamrarnas bord i form av kunglig proposition. Intet försök har därvid gjorts att se frågorna i deras stora sammanhang med vårt kommunala och politiska liv över huvud. Enda strävandet har varit att i vissa lösryckta detaljer av det hos oss gällande systemet för kom-munal självstyrelse åstadkomma de förändringar, som kunna passa till partipolitiken för dagen. Och dessa förändringar har man velat bygga upp på en helt annan grund än den som uppbär det nuvarande systemet, med påföljd att de föreslagna nya bestämmel-serna varken stå i överensstämmelse med det gällande systemet eller med den angivna nya grunden för desamma, utan strida mot bäge.

Det är vänsterus maktställning det gäller. Statsministern har i förmiddags betonat, att det är av fullaste övertygelse han framlagt den kungliga propositionen. Ja, jag betvivlar ingalunda att det är hans övertygelse, att det vore lyckligt, om *vänstern* vore i obestridd besittning av makten i vårt land. Men vi kunna icke se saken så ensidigt.

Förklaringen till att de demokratiska kraven göras aktuella hos oss just nu har visserligen stundom lämnats med en hänvis-ning till den s. k. »nyorientering» som i Preussen är å bane och i Ryssland lett till kända resultat. Men det bör ihågkommas, att redan långt innan dessa främmande utvecklingsfaser kunde fram-

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

(Forts.)

träda såsom motivbildande krafter, höjdes inom den svenska vänstern röster, som förordade *ett angrepp mot första kammaren med hjälp just av teorien om »personlighetsprincipen»* inom det kommunala livet. Denna metod att söka komma den första kammaren till livs via en reform i den s. k. personlighetsprincipens tecken av den kommunala rösträtten, togs också upp av vänstern vid landstingsmannavalen på våren 1916, alltså långt innan de smittosamma exemplen utifrån kommit till. Det förhåller sig också så, att det för en opartisk granskning måste synas mindre oförlätligt, om personlighetsprincipen — *nämligen sådan våra vänsterpartier framställa den — före* erfarenheterna från den ryska revolutionen ännu kunde hava någon kurs. Men att man *efter* och med anledning av denna revolution t. o. m. fattas av en starkare värme än förut för denna idé i dess av vänsterpartierna hylade gestaltning vittnar utan tvivel om ett ödesdigert underskattande av verklighetens lärdomar.

Ty det måste sägas, att den s. k. »personlighetsprincip», vilken åsyftas med vänsterns tal om samhällets uppbyggande *på människorna och icke på penningen*, och vilken för övrigt dagligen i tal och skrift upphöjts såsom vänsterpartiernas samlade banér och kungstanke, i själva verket icke har någonting annat än *namnet* gemensamt med den sannskyldiga personlighetsprincip, som är vår aktning och vördnad värd och som vi, så långt det är praktiskt möjligt och på olika sätt, vilja lägga till grund för våra olika representativa institutioner. Det måste med styrka betonas, att då nu vänsterdoktrinen *för varje särskild individs* räkning reser anspråk på ett inflytande i fråga om den kommunala rösträtten, som är fullkomligt lika med varje annan individs inflytande, så har detta anspråk i varje fall ingen som helst hemul i den upphöjda personlighetsprincip, som Erik Gustaf Geijer utformat och som är en av de kostbaraste klenoderna i det svenska tankelevets skattkammare. Herr Hellberg tyckte i förmiddags vilja låta påskina, att han i Erik Gustaf Geijer hade en försvarare för *sin* ståndpunkt. Det förhåller sig i verkligheten icke så. Geijer står tvärtom som en allvarlig *protest* mot vänsterpartiernas förmätna usurpation av det djupa svenska personlighetsbegreppet för att därmed bemantra och helga det nakna huvudtalets banala och råa idéer.

Det måste nämligen ihågkommas, att personligheten — enligt detta begrepp — är det högsta religiösa och moraliska tillstånd, som en enskild individ genom en oavslutlig förståndets och viljans kamp mot de neddragande makter, som äro honom medfödda, kan uppnå. Vad som, bland annat, konstituerar detta personlighetsbegrepp omsatt i livet är — icke pockandet på *rättigheter* och *befogenheter* — utan det fulla medvetandet om och det frivilliga och självmanta, ja, hänförda fyllandet av de *plikter*, vilka påvila en var såsom människa och medborgare, icke i förhållande till honom själv eller den särskilda grupp han tillhör, utan i förhållande till det hela.

Mellan den historiskt givna fysiska och psykiska *individualiteten* och *personlighet* råder visserligen enahanda samband som mellan en utgångspunkt och dess mål, mellan en möjlighet och dess förverkligande, mellan de första förutsättningarna för en utveckling och dennas slutliga resultat. Personlighetslivet är den enskilda människans bestämmelse och ideal, och så till vida skapar detta ideal ett anspråk för den enskilde, som han väl må uppställa, att nämligen hans egna strävanden för hans intellektuella och moraliska utveckling i denna riktning icke måtte röna obehörigt intrång. Men ett anspråk från den enskilde att under alla förhållanden redan *på förhand* bliva erkänd såsom en fullmogen personlighet i detta ords egentliga bemärkelse är ett fullkomligt obefogat anspråk.

Men det måste naturligtvis alltid erbjuda vissa svarigheter att finna den punkt i en människas utveckling, där det med sannolikhet kan antagas, att hennes kompetens för *ett lagstadgat inflytande* i allmänna angelägenheter vore för handen. Vari denna kompetens själv skulle ligga, om den saken var Geijer icke i tvivelsmål: den låg i *medvetandet om plikterna* såsom människa och medborgare. Men han ville förmoda, att därest den blivande medborgaren vid en viss ålder »visade sig hava åtnjutit den *uppföstran*, som är oundgänglig för att förstå och utöva *plikterna* såsom människa och medborgare», då vore hans kompetens tillstädes. Geijer drog alltså den yttersta gränsen kring dem, som skulle anses mogna nog för valrättens utövning, långt innan man nådde ut till hela antalet av den stora massan av individer. En *uppföstran*, som givit till resultat ett *medvetande om plikterna* såsom människa och medborgare, var enligt hans åsikt det primära villkoret för valrättens erhållande. Men icke ens inom den sålunda dragna demokratiska linjen ville Geijer erkänna obetingad valrätt. Och i de undantag, som Geijer förslagsvis anför, röjes tydligt, att det sanna personlighetsbegreppet ingalunda nödvändigtvis fordrar ett lagstadgat *politiskt* inflytande såsom ett av sina korollarier.

Det vore för övrigt att fullständigt misskänna den verkliga personlighetsprincipens natur, därest man påstode, att denna bleve kränkt, såvida icke ett politiskt — eller kommunalt — inflytande bereddes åt varje särskild människa, som eljest kunde svara för sina gärningar. Historiens mest betydelsefulla vittnesbörd gives därom, att det högsta personliga liv har kunnat levas utan all egen aktiv beröring med det politiska livets verkligheter. Det är icke närmast för personlighetens egen skull, som en politisk — eller kommunal — valrätt, knuten vid vissa personliga kvalifikationer, förordas. Det är för statens — resp. kommunens — skull, som det kan befinnas nyttigt och nödvändigt, att den måtte ur en möjligast vid krets av därtill skickade medborgare få mottaga livgivande impulser.

Men sedan också Geijer sålunda undantagit avsevärda samhällselement från den aktiva politiken, tänker han sig icke det

*Om ändringar
i den kommunala
valrätten m. m.
(Forts.)*

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

politiska inflytandet såsom *lika* fördelat på de övriga. Geijer förklarar, att personlighetsprincipen icke blott »tillåter» utan fastmera »fordrar modifikationer». Dessa modifikationer ville han vinna dels genom medelbara val, dels också genom särskilda valbarhets-kvalifikationer för elektorerna. Om dessa kvalifikationer skriver han bl. a.:

»Om uppfostran, oförvitlighet och myndighetsålder äro första villkoren för allt slags politisk valrätt, så måste ett förstärkande av denna valrätt och därmed av det politiska inflytandet gå i bredd med förstärkandet av de *garantier*, dessa villkor innebära» . . . »Det är ej mer än billigt, att den förmåga, uppfostran utvecklar, varder, liksom även oförvitligheten, underkastad ytterligare prov, innan den kan förtjäna en högre grad av medborgerligt förtroende.»

Inom den yttersta ramen av de grundvillkor, som Geijer uppställt för att valrätt över huvud taget skulle erhållas, ville han sålunda skapa ett större inflytande för alla, till vilka »en högre grad av medborgerligt förtroende» borde sättas, och detta förtroende borde följa och hålla jämna steg med »förstärkandet av de garantier, som grundvillkoren innebure» eller — vilket Geijer förklarade vara detsamma — med de högre »graderna av förvärvad självständighet».

Jag har litet utförligare uppehållit mig vid Erik Gustaf Geijers tankar om representationsproblemet för att visa, att självständigt liberalt svenskt tänkande, då det gått problemen som skarpast in på livet, för det första aldrig kunnat förmå sig att sätta likhets-tecken mellan den särskilda historiskt givna *individ* och *personlighet*, och för det andra, då den sökt betrygga, så vitt möjligt, personlighetstankens förverkligande, heller aldrig uppskattat alla dem, som valrätt tillerkändes, såsom ur statens och samhällets synpunkt *likvärdiga*. För att förekomma allt missförstånd skyn-dar jag att påpeka, att jag för min del alls icke är benägen att utan vidare acceptera alla de praktiska krav, som Geijer från sina utgångspunkter uppställde. De äro utformade med hänsyn till *hans* tids förhållanden och äga icke omedelbar och ojusterad tilllämpning under *våra* dagar. Att Geijer i sin grunduppfattning givit uttryck för bestående erfarenhetsrön, lär ingen kunna bestrida. Och allra minst bör från den nutida liberalismen några gensagor kunna göras mot åberopandet av Geijer såsom auktoritet. Den är, som bekant, för några få år sedan från det hållet god-tagen, då Karl Staaff i sin skrift om »det konstitutionella styrelse-sättet» väddade till Geijers namn och vissa hans uttalanden. Och därefter föreligger från en framskjuten vänsterpolitiker i denna kammare det erkännandet, att Geijer efter sitt avfall »i hela sin gärning framträder som genomträngd av liberal åskådning in 'i mär-gen'». Även herr Hellberg har ju också nyss erkänt Geijers auktoritet härutinnan, ehuru han förteg Geijers uppfattning av den kvalificerade personlighetens företrädare.

Den fullt riktiga personlighetsprincip, enligt vilken bestäm-

manderätten i samhället utskiftas olika allt efter den antagliga mognaden hos de om sina medborgerliga plikter medvetna medborgarna, den personlighetsprincipen har därför, såsom ovan sagts, ingenting annat än *namnet* gemensamt med den nu av våra vänsterpartier predikade personlighetsprincip, i kraft av vilken varje individ, utan alla hänsyn, har en lika naturlig rätt som varje annan till en *lagligt fastställd makt* i stat och kommun. Den förra är en positiv, en samfundsbildande och utvecklingsbefordrande lära, den senare en negativ, en samfundsupplösande, en utvecklingsfientlig doktrin. Att förhållandet med denna sistnämnda doktrin är sådant som nu sagts, har också länge stått fullt klart för all besinningsfull eftertanke.

*Om ändringar
i den kom-
munal råst-
rätten m. m.*
(Forts.)

Det skulle emellertid här föra alldeles för långt att försöka visa upp, huru teorien om alla individers naturliga och lika rätt till *lagstadgat politiskt inflytande* är en destruktiv dogm, vars tillämpning hamnar i anarkien.

Men icke blott teoretiska överväganden hava ådagalagt den politiska jämlikhetsindividualismens för samhället ödeläggande karaktär. Även den historiska erfarenheten bestyrker, att den för all nationell kultur är ett dödsbringande gift.

Alla dessa betänkligheter mot den politiska individualismen må emellertid, intill dess det senaste årets erfarenheter från öster blivit givna, ha tett sig såsom förlegad teori och kunnat övermodigt avfärdas såsom fotade på föräldrade, för länge sedan övervunna historiska förhållanden. Men sedan dessa färska iakttagelser kunnat göras, må man väl kunna säga, att invändningarna åter ha fått *livets starkaste färger*. Må det vara nog att kort och gott hänvisa till revolutionshistorien i Ryssland från mars 1917 till mars 1918. Den polska friheten har fått sin värdiga ättelägg i den ryska. »Liberum veto», som på grund av sin tids sociala och kulturella förhållanden var ett privilegium för individen inom ett adligt fåtal, har nu till följd av den struktur, som *vår* tids samhällsliga miljö äger, omformats till ett lika ödesdigert anspråk för individen inom massornas större ram. Men vare sig det handlar om adlig individualism eller bolsjevikisk — mot nationens bestånd och frihet är den alltid lika fientlig.

Det var mot den egoistiska individualismen under ståndssamhällets skylt, som Geijers personlighetsbegrepp blev en samlande ädel stridsfanfar. Riktigt uppfattat, skall det även nu göra tjänst såsom mur och värn mot en till sina konsekvenser anarkisk individualism, som i sin hänsynslösa framfart icke ens drager sig för att till sin förmån åberopa personlighetsprincipen.

Det skall ju här villigt medgivas, att de vänsterpartier, som ansvara för det uppställda kravet, att samhället skall byggas »på människorna och icke på penningen», i praktiken kanske omedvetet själva rygga tillbaka för den hävdade principens konsekventa tillämpning. Ty det föreliggande förslaget visar klart, att den från vänsterministärens sida hävdade s. k. personlighetsprincipen i visst hänseende åtminstone *icke* av densamma tages på fullt allvar. Den

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

(Forts.)

kungl. propositionen låter nämligen den kommunala rösträtten inträda först i och med den kommunala *skattskyldigheten*. Visserligen uttalade hans excellens statsministern i sitt tidigare i år hållna valtal i Linköping att »de, som icke begripa, att våra dagars samhälle måste byggas på *människorna* och icke på penningen . . . de äro dömda av tiden själv.» Och samma tankegång har här i dag upprepats. Men för den händelse att dessa ord skola vara adresserade till den svenska högern, så kan denna ju känna sig lycklig vid att i fördömsen hava sällskap av ingen mindre än hans excellens själv. Ty då han, såsom antytts, låter »*människovärdet*» taga vid, först där den kommunala skattskyldigheten börjar, är det ofattligt, varför hans excellens av den grunden skulle själv undgå den dom, som han å tidens vägnar avkunnar.

Den gräns, som på detta sätt av den kungl. propositionen uppdrages, bör så mycket hellre observeras, som det är påtagligt, att den härleder sig ur en seger för ett *liberalt* krav gent emot ett socialdemokratiskt. Då det socialdemokratiska partiet på sitt program har slopadet även av ifrågavarande s. k. *streck*, är det omiskännligt, att det ända in i det förenade vänsterblockets egna led finnes en riktig förnimmelse därav, att man *icke* kan stå till svars med, att i gällande lagstiftning omsätta de läror, som dock annars predikas även av liberaler, från talarestolar och i tidningspressen. Man försöker nu inbilla oss, att det också skall stanna härvid; att om vi nu godtaga den lika rösträtten, vi icke behöva befara, att man skall gå ännu längre, fram till den *allmänna* rösträtten. Men vilka garantier bjuder man härför? Från socialdemokratiskt håll bjudas väl i alla händelser inga sådana garantier, och från det hållet vore de dock mest värdefulla. Vi få numera allt oftare erfaras, att ur vänsterns mun talar en *dubbel tunga*, ty svansen, som styr, är tveklufen.

Ytterligare bör betonas ännu en synpunkt, som måste tillmätas den allra största vikt. Det måste nämligen för de representativa institutionernas *prestige* i längden medföra de största vådor, om vid deras konstituerande alltigenom göres gällande ett annat och *mindre* rigoröst sätt att mot varandra avväga de olika personliga insatsernas betydelse och vikt, än i det enskilda livet är vanligt. Erfarenheten bekräftar, att inom den *privata* samhällssfären den personliga dugligheten eller prestationsförmågan utgör en faktor, som framför allt bestämmer vidden av den enskildes inflytande. Jämförelsen får naturligtvis icke drivas *in absurdum*. Men det är likväl visst, att en alltför skarp skillnad icke får resas mellan värderingsnormerna inom det offentliga och det enskilda livet. Även inom det offentliga livet måste ju den satsen gälla, att endast det bästa är gott nog. Det är tvevelsutän fara på färde den dag, då det enskilda livets föregångsmän vare sig på det ekonomiska eller det vetenskapliga och i övrigt kulturella området — män, som genom duglighet och omsikt arbetat sig fram — tro sig ha grundad anledning att konstatera, att på det offentligas fält en mindre fordrande mattstock nyttjas än den, som eljest gäller. Då

kan det ligga nära till hands, att den starkaste och rikaste för-
 yngnings- och rekryteringskällan för det offentliga livet blir till-
 täppt. Det kommunala och politiska livet kan dock icke för all
 framtid leva uteslutande på den tradition, som en gång skapats.
 Den traditionen måste alltid på nytt försvaras och den aktning
 väl värdas, som även det offentliga livet av andra bör äga.

Av vänsterns hela grepp på den föreliggande frågan framgår,
 att vad man med framförandet av den slätstrukna och innehålls-
 lösa personlighetsprincip, som vänstern representerar, framför allt
 åsyftar, är åstadkommandet av en annan maktfördelning inom
 samhället än den hittillsvarande. Denna tankegång återkommer
 i den kungl. propositionen, där det uttalas, att den graderade
 rösträttsskalen *kränker stora samhällsklassers berättigade intressen*
 och står i strid mot vår tids allmänna principer för medborgerlig
 rätt i det moderna samhället.

En i och för sig opåkallad kommunal maktförskjutning i syfte
 att omkasta den politiska maktställningen i vårt land till förmån
 för de förenade vänsterpartierna, det är kärnan av det förelig-
 gande kommunala rösträttsförslaget. Att det så förhåller sig,
 framgår med all tydlighet av frisinnade landsföreningens val-
 program 1917. Det heter däri: »Svenska folkets fulla självstyrelse
 är första villkoret för ett demokratiskt framstegsarbete. Den en-
 stående maktställning, som första kammaren äger i vårt land, och
 det sätt, varpå denna maktställning av dess nuvarande majoritet
 begagnas, bilda tillsammans en mur mot svensk demokrati. Denna
 mur måste nedbrytas. Ett medel härtill är avskaffandet av den
 40-gradiga kommunala röstskalan, som är grunden till första kam-
 marens sammansättning. Införandet av den lika kommunala röst-
 rätten för alla medborgare, som betala skatt till kommunen, är
 över huvud ett ur demokratisk synpunkt oavvisligt krav och fram-
 för allt just nu en samlingssignal för alla, som hava en frisinnad
 åskådning.»

Att den kommunala maktförskjutning, som åsyftas, är ganska
 opåkallad, torde vara uppenbart för envar som — med fränseende
 av enstaka smärre oegentligheter, vilka vid tillämpningen av ett
 institut, så omfattande som vårt kommunala rösträttsinstitut,
 aldrig kunnat helt undvikas, på vad sätt än detta institut ordnas
 — utan förutfattad mening med rättvis och oförvillad blick tager
 del av vare sig erfarenhetens eller den statistiska sakkunskapens
 vittnesbörd om den 40-gradiga skalans verkningar. Denna skala
 är nämligen alldeles icke ägnad att gynna något anti-demokratiskt
 fåtalsvälde. Tvärtom, den lägger makten just hos småfolket, hos
 de bredare lagren, om ock icke hos samhällets allra lägsta grupper.
 Men vem vill på allvar påstå, att det skulle vara lyckligt för
 landet, om makten låge just där? En anordning, som lägger mak-
 ten icke hos ett fåtal förmögnare personer eller ekonomiska sam-
 manslutningar, icke heller hos samhällets lägsta, mest osjälvstän-
 diga och omdömeslösa element utan hos den stora massan av små-
 borgare, arbetare och jordbrukare, synes väl kunna tillfredsställa

(Om ändringar
 i den kom-
 munal röst-
 rätten m. m.
 (Forts.)

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

även långt gående demokratiska fordringar, när det gäller en så ömtålig sak som handhavandet av kommunernas ekonomi och förvaltning. Den »anpassning efter tidens demokratiska grundsatser», varom i den kungl. propositionen talas, skedde just i och genom den stora kommunala rösträttsreformen 1909, och någon ytterligare demokratisering av kommunerna därutöver kan icke anses av *verkligt behov* påkallad.

Frågan är innerst en strid om makten i samhället. Än tydligare än av frisinnade landsföreningens ovan citerade valprogram framgår detta av förhandlingarna vid Sveriges socialdemokratiska arbetarepartis sjunde ordinarie kongress i Stockholm den 28 maj—5 juni 1908. I det socialdemokratiska arbetarepartiets vid nämnda kongress antagna *allmänna program*, vilket alltjämt ligger till grund för partiets strävanden, har partiets maktkrav uttryckts sålunda, att socialdemokratien vill genomföra arbetarklassens politiska organisation samt »sätta sig i besittning av den offentliga makten» för att sedermera kunna efter sitt sinne »helt omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation» m. m. Och ehuru större delen av det liberala samlingspartiet måhända icke vill medverka till ett fullständigt uppnående av detta mål, så understödjer likväl partiet dessa maktsträvanden i syfte — såsom det heter — att »slutgiltigt föra den svenska utvecklingen in på den demokratiska frihetens väg», likgiltigt, synes det, var makterns tyngdpunkt och därmed gestaltningen av Sveriges kommande öden efter vunen seger stannar.

Det ligger mycket i arbetarklassens strävanden, som är fullt berättigat. Många av de missförhållanden, arbetarna klaga över, bero också icke av bristande vilja från övriga samhällsklassers sida utan däruv, att de för dessa missförhållandens undanröjande nödvändiga förändringarna i samhället icke kunna genomföras med samma hast, som fordringarna därpå framställas, utan kräva sin tid för behörig förberedelse och mognad. Arbetarklassen skall hava sin rättmätiga plats vid sidan av de andra och all den rätt, som följer av dess andel uti och arbete för det gemensamma fosterlandet, därom torde både höger och vänster vara eniga — men den skall icke heller hava mer. Det är därför nödvändigt, att de andra samhällsklasserna eller befolkningsgrupperna å sin sida hovsamt men med fast beslutsamhet också kräva *sin* plats i det nya samhället för att där sätta in även *sitt* arbete för det gemensamma bästa.

Men just på denna punkt visar det sig, att det flacka personlighetsbegrepp, som vänstern hyllar, står i strid mot själva samhällets idé och leder till förryckande av den arbetsorganisation, samhället avser att vara, och därmed till desorganisation av samhället självt. Ty om värdet av de olika befolkningslagrens insats uti det gemensamma samhällsarbetet och deras därav beroende maktställning inom representationen skall i alla avseenden vid bägge kamrarnas tillsättning utmätas efter huvudtalsprincipen, erbjuder icke ens det proportionella valsättet tillräcklig garanti mot ytt-

ringarna av ett ensidigt klassintresse, blott klassen är tillräckligt talrik att, ensam eller i förbund med tillskyndare från annat håll, vinna majoritet i bägge kamrarna.

I själva verket förhåller det sig så, att de olika samhällsklasserna var för sig äro lika nödvändiga och onistliga delar av den stora arbetsorganisation, som uppbär samhället, och att, om en samhällsklass är en annan överlägsen i antal, detta mer än väl kan uppvägas av den senares fåtaligare medlemmars mera kvalificerade insats. Långt ifrån att det moderna samhället skulle fördra såsom sin konsekvens en lika makt för alla efter huvudtalet, kräver tvärtom detta samhälles idé, att sådana anordningar vidtagas, att dels de samhällsklasser eller befolkningsgrupper, vilka till följd av sin ringare numerär sättas i fara att av en talrikare samhällsklass undertryckas eller skjutas åt sidan, bibehållas vid det inflytande, som motsvarar deras insats uti och betydelse för det gemensamma samhällsarbetet, och dels att inom varje klass ett *förstärkt inflytande* beredes åt *den mera kvalificerade personligheten* inom klassen.

Det är på sådana grunder, jag har biträtt den av herr Clason m. fl. framlagda motionen. Jag anser således visserligen, att våra institutioner böra byggas på personlighetsprincipen, men på en personlighetsprincip, som är uppfattad i enlighet med vad vår store tänkare Erik Gustaf Geijer därom har uttalat. Därav följer då också, att just de idéer, som i herr Clasons motion framföras, om ett förstärkt inflytande åt den mera kvalificerade personligheten är någonting, som är oskiljaktigt från en sann personlighetsprincip och dess tillämpning i samhället.

I överensstämmelse härmed anhåller jag, herr greve och talman, att få uttala min anslutning till den reservation, som avgivits av herr Clason m. fl. och vartill jag yrkar bifall.

Herr Ström: Herr talman! Jag skall till en början be att få konstatera några fakta. Först och främst synes man kunna vara på det klara med, att högermotståndet har denna riksdag varit starkare än det var vid förra riksdagen och vid de närmaste riksdagarna. Herr Tryggers non possumus är till synes bestämdare, och jag är övertygad om, att med den järnvilja han besitter han också hoppas att göra detta motstånd inom hela sitt parti bestämdare.

Jag har vid flera andra tillfällen framfört yttersta vänsterns tacksamhet till herr Trygger ur agitatorisk synpunkt för den hjälp han och hans parti så länge och välvilligt har berett oss, och jag kan icke underlåta att även vid detta tillfälle framföra detta tack, ty jag är övertygad om, att varje riksdag som går, utan att författningsfrågan blivit löst, herr Trygger skänker yttersta vänstern tiotusentals nya röster, nya valmän.

Jag kan emellertid icke undgå att finna, att detta högerms motstånd, som ter sig så hårdnackat, ändock i grunden är mera rubbat nu än det var sist. Det är skenbart starkare, men i verk-

*Om ändringar
i den kom-
munalä ro-
st-rätten m. m.
(Forts.)*

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

ligheten är det mera undergrävt än förut. Man ser kanske detta lättast, om man ger akt på utefter vilka oerhört skilda linjer, som högern här för sitt försvar för sina privilegier. Vi hava här bevittnat, skulle jag nästan vilja säga, en vild flykt inom högern från den ena positionen till den andra, där den ene talaren har argumenterat ihjäl den andra, allt under det att dessa talare hava rest sitt motstånd emot en lösning av frågan. Vi ha herr Hildebrands linje om en klassrepresentation, ett underligt förslag i sanning i dessa tider, men det förslaget är fullkomligt ihjälslaget av herr Hjärne, så grundligt, att jag är övertygad om att det icke mera kommer att uppstå från de döda. Sedan ha vi herr Clasons m. fl. nya skala, som också är en synnerligen konstig inrättning, och som, jag är övertygad därom, också malts grundligt sönder av herr Hjärne. Så hava vi herr Tryggers linje, som är det rena motståndets linje, och så hava vi herr Ekmans linje, som icke bara är en motståndets linje, utan som i sin allmänna filosofiska läggning tyckes vilja framkonstruera ett ideal utefter rent reaktionära linjer, t. o. m. till höger om de linjer, som övriga högermän förfakta. — Det råder sålunda en fullständig anarki och upplösning inom högerns egna led, och jag kan icke tänka mig annat än att detta måste innebära, att högern i verkligheten känner sig stå på en vacklande grund men är oförmögen till annat än ett passivt motstånd.

Vad har under sådana förhållanden vänsterpartierna, de regerande vänsterpartierna, mellanpartierna gjort? Det hade varit en tacksam uppgift för så stora och mäktiga partier, att under denna allmänna anarki inom högerns led sätta in med kraft och nå ett resultat. Deras representanter kunde vid förra årets riksdag, såsom herr Branting i andra kammaren, ganska bestämt hota med kraftiga medel, om icke en lösning härnäst skedde. Vid valen har man ytterligare poängterat detta, att nu måste en lösning komma, och det var framför allt för att lösa denna fråga vid denna riksdag som vänsterpartierna togo regeringsansvaret. Men när det nu gällt, finna vi, att man under denna riksdag, där man även har regeringsmaktens medel till sitt förfogande, icke heller har gjort något annat än inbillat sig, att man fortfarande med goda ord kunde betvinga högerns motstånd. Man har beviljat anslagen som förut, och man har i många frågor, där man kunnat hindra för folket skadliga beslut, gått med på rena högerlinjer, såsom nu med det ärende, som föreligger i fråga om vattenlagen, där ju en sammanjämkning, utomordentligt förmånlig för högern, enhälligt föreligger från de tre stora partiernas sida. Regeringspartierna hava sålunda ingenting gjort. Regeringen såsom sådan har heller ingenting gjort, den har framlagt detta förslag, som vi nu behandla, men man har icke satt makt bakom orden, man har icke gjort något för att med de maktmedel en regering förfogar över verkligen genomdriva detsamma. I stället har man sett från regeringspartiernas sida en liten hand sträckas ut till en ny Tällbergslinje, skulle jag vilja kalla det, — det är herr Adelswärds motion, vilken innebär ett avsevärt steg

till höger från regeringens egen position och ett närmande till första kammarens, och vi hava också sett, att denna kapitulation har ytterligare upptagits och framförts som den samlande linjen av ett av regeringsorganen, nämligen Aftontidningen. Här ser det ut som åtminstone en del av regeringens partier befunne sig ytterligare på glid åt höger, och man kan befara att vi till ett kommande år skola få se, att denna tanke tagit ytterligare gestalt. Jag måste därför konstatera, att vid sidan av högerns motstånd, vid sidan av regeringspartiernas blott stora ord har också gjort sig gällande likgiltighet och slöhet hos *regeringen*, när det gällt att genomdriva förslaget.

(Om ändringar
i den kommunala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

Nu kan man emellertid förstå, att detta förslag, som här föreligger, icke är så utomordentligt entusiasmerande, att man kan begära att regeringen själv och dess partier skulle vara så förtjust i det, att det skulle kunna samla den till en stor aktion. Ännu mindre samla folkets massor. Detta regeringsförslag är nämligen en halvmesyr från början och till slutet. Det är icke en demokratis gamla fordran om en lika och allmän rösträtt, som här upptas, utan endast krav på den lika rösträtten med utelämnande av den allmänna. Det är ett svagt förslag på denna punkt framförallt, och jag kan icke annat än säga, att jag finner herr Tryggers kritik verkligen dräpande framförallt för liberalerna men även för högernationaldemokraterna. Hans rent av mästerliga kritik av huru man från regeringens sida i verkligheten har frångått personlighetsprincipen och lämnat den åt dess öde, när man icke gått med på den allmänna rösträttens linje, då man icke gått med på att upphäva skattestreckets såsom diskvalifikationsgrund för rösträtten. Det finns ingen ännu, som har vederlagt herr Trygger på denna punkt, och jag är övertygad om, att denna kritik måste tvinga regeringen att vid ett annat tillfälle, om den fortfarande vill bygga sitt förslag på personlighetsgrundvalen, taga upp kravet på den allmänna rösträtten, samtidigt som de togo upp kravet på lika rösträtt. I annat fall blir den fullständigt skadeskjuten.

Utskottets förslag är vidare, och det är dess andra stora fel, ett fastslående av tvåkammerssystemet. Här hava dock högernationaldemokraterna, den ena samverkande halvan inom regeringen, reserverat sig rent principiellt. Det är ju emellertid ganska egendomligt gent emot de liberala vännerna, men det är ju mycket lätt att principiellt reservera sig och i verkligheten — gå emot sina egna sålunda framförda principer. Det är en principfasthet, som jag finner rent av heroisk, men den är utmärkande för högernationalisterna inom den samverkande vänstern.

Huru förhåller det sig emellertid med tvåkammerssystemet, särskilt i betraktande av att detta tvåkammerssystem skulle, såsom man säger, hava så förskräckligt djupa rötter hos vårt folk och framför allt hos vår bondeklass? Jo, det har roat mig att under denna middagsrast gå ned i biblioteket och studera protokollen från våra representationsdebatter under gångna tider. Om vi där läsa debatterna vid den riksdag, som blev grundläggande för två-

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

kammarsystemet. skola vi finna, att det stod inom den svenska ständsriksdagen en utomordentligt häftig strid mellan en- och tvåkammarsystemets anhängare. Det var vid 1840—1841 års riksdag. Jag antar, att herr Clason, som är en stor kännare av vår stats-historia, också kan intyga riktigheten av vad jag nu kommer att ur dessa protokoll här meddela.

Vid denna riksdag avgjordes frågan om huruvida representa-tionssystemet skulle byggas på en- eller tvåkammarsystem på föl-jande sätt. Riddarhuset uttalade sig för tvåkammarsystemet utan vidare. Prästeståndet uttalade sig för tvåkammarsystemet med 35 röster mot 16. Det fanns sålunda 16 präster — man nästan häp-nar över en tid, då det i vårt land, ja i vår riksdag, fanns 16 präster, som uttalade sig för enkamarsystem. I borgarståndet voro siffrorna 24 röster för tvåkammarsystemet mot 20 röster för enkamarsystemet, alltså en majoritet av allenast 4 röster, och bondeståndet beslöt — här ber jag herr Trygger och många andra tänka på vad de sagt om bondeståndet såsom kärnan, musten och mörgen i vårt land — enhälligt tillstyrka enkamarsystemet. Det var tydligen andra bönder, som funnos i Sveriges riksdag på den tiden än de storbönder, som för närvarande finnas i denna kam-mare. På grund av att stånden icke kunnat ena sig, hänsköts frågan ytterligare till utskottsbehandling, till ett förstärkt konsti-tutionsutskott, och detta förstärkta konstitutionsutskott beslöt med 41 röster mot 38, att tvåkammarsystemet skulle ligga till grund-val för representationsreformen. Det hängde sålunda på tre röster, att vi den gången fått representationsskicket, som genomfördes vid 1866 års riksdag, grundlagt på enkamarsystemet, och ändå kom-mer man och vill göra gällande, att denna tanke på enkammar-system är så förskräckligt onationell och främmande för vårt folk, att man finner det synnerligen förkastligt till och med hos libe-ralerna att ens komma med ett sådant krav.

Men nu blir naturligtvis även detta mycket, mycket moderata förslag avslaget av första kammaren, och då är frågan: vad ämnar regeringen i så fall göra? Regeringspartierna hava under val-rörelsen förklarar, att de icke skulle tolerera frågans fall. Men nu veta vi ingenting om vad regeringen skall göra, och stats-ministern har i detta avseende icke givit någon som helst antydan. Bli det andrakammarupplösning eller förstakammarupplösning, eller blir det upplösning av bägge kamrarna? Jag har hört sägas, att det icke blir något av allt detta, utan att man tänker låtsas, som om det regnar — och jag antar, att i denna tid ett sådant låtsande är ganska välkommet. Det skulle vara mycket angenämt, om det även kunde läska vår törstande svenska jord, så hade det åtminstone uppfyllt något ändamål. — Men så blev det alltså ingen verklig handlingspolitik. Varför icke? Jag kan icke finna annat, än att regeringen fruktar, att den skall lida nederlag i den valrörelse, som stundar. Det känna herrarna till, att om man skulle upplösa första kammaren nu, skulle vänstersocialisterna här bliva fyra eller fem, och jag skulle bli en ganska moderat sådan!

Här skulle komma in åtskilliga till, som sannolikt skulle för många, som anse, att jag är en förfärlig bolsjevik, te sig såsom vida radikalarer, än vad jag är. Och jag är också övertygad om, att om man upplöste andra kammaren, vänstersocialisterna också där skulle göra ganska bestämda framsteg, ty vi hava icke bara fått hjälp av herr Trygger och hans parti utan även av högersocialisterna och liberalerna på grund av den politik de hava fört.

*(Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.*

(Forts.)

Då vi nu emellertid icke kunna förvänta oss ens så mycken handlingspolitik från regeringens sida, vad skulle man då från vänsterhåll kunna begära av utomparlamentariska medel eller av medel här i riksdagen? Jag tycker, att vi åtminstone kunde vara överens om att för alla tider, liksom herr Hjärne gjort, från dagordningen avföra herrar Hildebrands och Clasons funderingar. Kunde vi sedan också ena oss om att avföra herr Adelswärds funderingar, hade vi åtminstone en lika god position som högern. Vi stode då åtminstone kvar på den nuvarande grunden. Detta nuvarande är ju icke gott, men det är i alla fall bättre, än vad som är värre, och det anser jag mycket värre, om vi finge en reform på någon av dessa linjer. Parollen måste därför bli, att mot dessa förslag måste vi sätta en non-possumus-linje, säga ifrån att vi aldrig gå med på något sådant utan resa motstånd in i döden mot dessa förslag.

Vidare skulle jag vilja föreslå, att man på allvar utnyttjade de parlamentariska möjligheter, som faktiskt förefinnas. Dessa parlamentariska möjligheter måste emellertid icke bara bliva, att man använder talartribunen, och att man varje år försöker tala goda och väckande ord till majoriteten i denna kammare. Det har man talat nu i så många år, och det betyder rakt ingenting, ingen enda röst, det är jag övertygad om. Det är i allmänhet så med högern — jag säger det icke i någon elak mening, utan det är en mänsklig erfarenhet, som åtminstone jag har gjort under mitt deltagande i det politiska livet — att om man vädjar till dess goda hjärta eller sinne för rättvisa, så får man ett bleklagt nej, men siktar man på den högra sidan, där icke hjärtat utan plånboken sitter, träffar man prick. Och därför ha vi ett ganska kraftigt medel uti de gemensamma voteringarna och deras makt, som av den part som har övervikten i dessa gemensamma voteringar kan med utomordentlig styrka och eftertryck användas. Jag har i flera år i denna kammare väddjat till högersocialdemokraterna och liberalerna att använda denna utväg, men förgäves. Vid förra årets behandling av denna fråga förklarade herr Trygger, att även om vänstern skulle gå den vägen, så skulle högern därför icke låta tvinga sig. Men i detta avseende har jag den uppfattningen, att där räcker icke herr Tryggers makt, även om han har viljan.

Nu ser jag till min glädje, att ändå våra linjer börja i någon mån få komma till heders hos de båda mellanpartierna. Uti dagens nummer av Social-Demokraten, ett av våra två eller tre regeringsorgan — jag vet nämligen icke, hur det är med Dagens Nyheter — läses en ledare, som är ungefär synonym med vad herr

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

(Forts.)

Branting i går på Gärdet uttalade, och jag skall citera denna ledare, som ju också är ganska auktoritativ. Det står så här i Social-Demokraten:

»Ett utredningsbeslut i första kammaren i dag måste därför av vänstern fattas icke såsom en inbjudan till förhandling utan som en utmaning till strid.

Utmaningen är väntad och skall antagas. Dagens debatter bli blott preliminärer till den strid, som måste genomkämpas till demokratiens seger. Den striden kommer att föras både inom och utom riksdagen. Den gemensamma voteringen erbjuder vänstern möjligheter till starka parlamentariska påtryckningar. Och dessa möjligheter få icke lämnas onyttjade. Det kan icke ske omedelbart vid årets riksdag, beroende helt enkelt därpå att riksdagen måste sluta om ett par dagar. Men till nästa års riksdag bör aktionen vara väl förberedd och sättas i verket med kraft och precision.

En första förutsättning är, att regeringen nästa år framlägger sina förslag i författningsfrågan omedelbart vid riksdagens början. Det bör bli — såsom det stora mötet på Gärdet i går afton talade — ett enhetligt förslag till en genomgripande författningsrevision i enlighet med programmet för vänstersamverkan. Sålunda samtidigt förslag om lika kommunal rösträtt och om revision av de 'streck', som vidhäfta valrätten till andra kammaren. Sedan ett sådant enhetligt förslag i god tid förelagts, har vänstern i sin hand att så påskynda behandlingen i utskott och kamrar att avgörandet står, innan ännu de viktigare delarna av budgeten slutbehandlats. Då finnas olika vägar att pröva mot en halsstarrig höger, och vilken av dessa som är bäst framkomlig, och mest effektiv bör i god tid ha tagits i övervägande. Fredagskvällens möte har också kompletterat sin hemställan till regeringen med en uppmaning till vår partistyreelse och vår riksdagsgrupp att förbereda den aktion, som kan bli nödvändig såväl inom som utom riksdagen. Denna uppmaning kommer, det kunna vi på förhand försäkra, att vinna den livligaste ankläng.»

Jar har läst upp detta för att få det fastslaget i kammarens protokoll, så att man sedan icke kan komma ifrån vad man har sagt. Om vad sålunda har proklamerats verkligen är allvar — man kan mycket väl betvivla det, ty det har många gånger sagts skarpare saker än detta, från samma håll, och det har bara blivit bluff av det — om det verkligen är meningen, tror jag, att det skall vara möjligt att inom kort tid bryta högerns, bryta första kammarens motstånd.

Sedan har också uti slutet av samma ledare i Social-Demokraten antytts, att även utomparlamentariska medel kunna användas, och det är alldeles riktigt. Vi veta av erfarenhet, att när år 1902 motståndet bröts i denna kammare emot den allmänna rösträtten till andra kammaren, så var det först efter en stor utomparlamentarisk aktion, den första svenska storstrejken, som detta skede. Jag vill ju gärna hoppas, att den aktion som nu av

den socialdemokratiska högern har utlovats också skall för- Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

Jag är övertygad om att om den samlade vänstern vill använda sina parlamentariska och andra maktmedel skall det gå att bryta även herr Tryggers järnvilja. Om vänstern erinrar sig de ord, som alltid framhöllos av Danton, när han på sin tid ville gentemot den då rådande reaktionen driva sin vilja igenom, de ord som han alltid bar på sin tunga, »mod, mod och återigen mod, det är vad revolutionen behöver», om vi säga, att mod, mod och återigen mod är vad den svenska demokratien behöver, så tror jag, att dessa ord skola kunna utlösa sig i gärning, och det skall kunna bli något resultat. Vänstern kan om den vill, det är bara viljan som fattas. Om vi på vänstersidan hade samma järnvilja som högern och herr Trygger hava, så skulle vi för länge sedan ha nått våra mål.

Den enda utväg som finnes att bryta det motstånd som reser sig mot folkviljan är att bryta första kammarens makt, och jag upprepar Catos ord: *Carthaginem esse delendam* — första kammaren måste krossas!

Herr Boberg: Med anledning av en vändning i den siste talarens yttrande vill jag erinra om att vänstermännens plånböcker sitta också på högra sidan, och de äro lika lätt sårbara som högermännens.

Sedan vill jag, herr greve och talman, för min ringa del inlägga en gensaga gentemot det påstående, som framkastats i olika vändningar från olika håll här i dag, att högern lämnat sin ståndpunkt i den kommunala rösträttsfrågan, därför att en del högermän på grund av ropen från vänstern om nödvändigheten av den kommunala rösträttsreformen framkommit med motioner, vari de för sin del framlagt linjer, som de eventuellt kunna vara villiga att gå med på. Men dessa olika motioner utmyнна i en anhållan om en skrivelse, vari begäres en grundlig utredning och granskning av alla dessa olika förslag. *Innan* denna utredning ägt rum och förslagen framkommit, har väl icke högern lämnat sin ståndpunkt, och när dessa förslag komma fram, har ju var och en rättighet att pröva dem och se till, om han vill gå med på dem eller icke.

Sedan vill jag säga, att önskan och strävan att förvandla den nuvarande kommunala rösträttsordningen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag eller utskottets hemställan har icke upprunnit spontant eller naturligt som vindarna på havet genom missnöje här och där ute på landsbygden bland folket på grund av det sätt, på vilket de kommunala angelägenheterna hittills skötts i detta land. Där hör man intet missnöje, utan denna agitation har utgått ifrån de politiska lägren i städerna och avser att föra över hela den politiska makten i vänsterns händer. Ty hos vänstern har på senaste tiden framträtt ett allt skarpare och allt häftigare begär efter hela den lagstiftande makten. Redan nu med de rösträttsanordningar som gälla har vänstern så gott som hela den ekono-

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

(Forts.)

miska lagstiftningsmakten i sina händer. Den förenade vänstern, som vid de gemensamma voteringarna bestämmer över bevillningarna, har makten över statens pung. Kan icke detta vara nog så länge, tills man efter en tid av vänsterstyre blivit i tillfälle att iakttaga, vart vänsterpolitiken leder hän och vilka följder, som komma att uppstå därav i landets andliga och ekonomiska liv? Varför hasta så febrilt till hela makten? Att *socialdemokraterna* göra detta, det kan jag förstå, ty deras avsikt är ju att omvandla hela samhället, hela staten efter sina teoretiska ideal och att topphugga och jämnstryka allt, så att det skall bliva en s. k. likhet, som måste te sig konstlad och onaturlig, ty varken livet eller naturen äger en sådan likhet. Men att liberalerna i fruktbarande samverkan med socialdemokraterna och de rent revolutionära socialdemokraterna skola vara med därom och slå benen undan sig själva, öppna portarna och bereda rum för de röda stormtrupperna, som stå redo att rycka fram, det måste mycket förvåna och framkalla frågan, om icke ändå liberalerna se förhållandena alltför enkelt och alltför ljusst på detta område.

Man säger från detta håll, att *personlighetsprincipen* är den enda rätta och att det därför är ett rättfärdighetskrav att genomföra denna rösträttsprincip även på det kommunala området. Ja, om kommunen vore ett andligt samfund eller en intellektuell inrättning, så kunde man resonera på det sättet, men så är icke förhållandet. Kommunen är i väsentliga delar en ekonomisk sammanlutning, som till stor del har ekonomiska spörsmål att syssla med, frågor som gälla avgifter och skatter. Kan det då vara så klokt och rättfärdigt, att de, som litet eller intet bidra till kommunens förkovran eller bära dess skattebördor, skola hava lika mycket att säga till om som de, som bära dessa bördor? Kan det vara riktigt?

Huru oförnuftigt detta är och stridande mot själva rättskänslan hos den enkla tänkande mannen, därpå skall jag berätta ett exempel. För något år sedan reste jag med en liberal man, som skjutade mig, och vi resonerade om samhällsfrågor. Då sade han i något sammanhang: »Ja, det få de göra, som hava makten.» Då sade jag: »Ja, men käre vän, efter de förslag, som nu komma fram, så kommer folket att få makten och bestämma, ty nu blir det även på det kommunala området, om liberalerna få som de önska, en man och en röst.» — »Är det verkliga meningen?» frågade han. »Javisst!» svarade jag. Härpå invände han: »Ja, men det kan väl ändå inte vara riktigt. Då skulle» — han gjorde en gest mot en gård, som vi reste förbi — »varje dräng här på gården och varje statare få lika mycket att säga till om på kommunalstämman som landstingsman». — »Javisst», sade jag. »Det förstår var och en, att *det* måste gå på tok», menade han.

Ja, så resonerar folket. Det var en verkligt liberal man, och jag skall meddela hans namn och adress, om någon tvivlar på mina uppgifter. Rättfärdigheten kräver, att vi icke låta makten gå över i händer, som väl kunna lägga på bördor och skatter men som

icke äro lika angelägna att draga den tunga ekonomiska samhällsvagnen uppför backarna, när det gäller.

Denna form har i viss mån på vänsterhåll insetts, och därför vill man söka att förebygga den genom att på lagstifningens väg begränsa samhällenas rättigheter att inveckla sig i skulder. En mycket besynnerlig logik! Man vill lägga makten i händerna på mängden, på samma gång man fruktar, att mängden skall missbruka makten, och till skydd mot maktens missbruk vill man införa en förbudslagstiftning.

Men plånboken, säger man, bör väl i alla fall icke vara den utslagsgivande. Det är sant, men vore plånboken icke mer utslagsgivande i livet, än vad den nu är på kommunalstämmorna och vid besluten där, så får jag säga, att vi icke behöva frukta synnerligen mycket för plånbokens makt. Den gör sig nog mera gällande på andra områden. Nu kunna ju tre å fyra arbetare slå sig tillsammans och genom sina röster övertästa socknens största jorddrott eller magnat. Kan man då säga, att plånboken gör sig gällande på ett sätt, som skulle innebära en samhällsfara?

Man åberopar också människovärdet. Ja, för detta har jag en ovanligt stor respekt, men jag kan icke tänka mig, att människovärdet skall komma till en större rätt genom de här förelagda rösträttsanordningarna, än vad människovärdet kommer till med den ordning, som vi nu ha. För människovärdet ha vi ju förresten ingen säker väg under skyn. Och om det finnes en sådan väg och vi skulle vägas på den, så fruktar jag, att den skulle giva ganska allvarsamma och överraskande resultat. Det bleve i alla fall en högst allvarlig sak. Det är bäst att låta den rätte domaren avgöra människovärdet.

För övrigt är det ju så, som även från vänsterhåll — åtminstone uppe i utskottet — frambållits, att förstandet, insikten, karaktären, begåvningen, erfarenheten göra sig gällande mer än många röster. Ja det tror jag också, men om så är fallet, skall man väl då framställa det så, som om mängden av människor icke hade någon rösträtt utan stöde alldeles rösträttlösa. Den fulla demokratin går ut på att nivellera allt från början och göra det kommunala och politiska området platt och slätt som en kugelbana, där alla skola rulla fram såsom klot, utan hinder, så snart de nått en viss ålder. De unga och oerfarna, som ännu inga bördor burit och icke utmärkt sig för annat än möjligen en djärv och talande tunga, skola hava lika mycken betydelse, väga lika mycket, hava lika stor rösträtt som den beprövade, som genom duglighet och flit arbetat sig fram till en viss ställning i samhället. Är det pedagogiskt, är det verkligt klokt att ordna det så? De unga skola från början få alla möjliga rättigheter, bliva fulla medborgare utan annan förtjänst än att de fylla år. Förr fick man stärka benen genom att gå i trapporna. Nu skall det icke finnas några trappor, knappast ett steg att taga, utan man skall som sagt rulla in som ett klot genast som en full medborgare från början — ja, vi kunna ju säga »en nykter medborgare» — med den satsen inpräglad i

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.

(Forts.)

hjärnan på sig, att han skall taga ut av samhället sina fulla rättigheter från början. Men han får icke alls sina skyldigheter inpräglade i samma grad. Därför växer det upp överallt här i landet en hel skara unga, som väl hava stora krav och fordringar på samhälle och stat, men när det gäller att känna sina skyldigheter och bära bördorna på detta område, då äro de icke så vakna, då äro de ofta icke med längre. Individens fordran på samhället betonas, men samhällets fordran på individen blir icke så betonas.

Förresten har nu en ordentlig och skicklig arbetare på landet omkring tio röster och i staden tjugu röster. Är det att klaga över? Huru många begagna sig för övrigt ute på kommunalstämmorna av den rösträtt, som de redan nu äga? Herrarna kunna gå ut på landets kommunalstämmor och se efter, huru besökta de äro. Ja, när det är något särskilt ärende och de blivit uppagerade och hoptrummade, infinna de sig talrikt, men annars kan man många gånger på sina fingrar räkna dem, som äro närvarande. Så icke är det någon sådan förfärlig entusiasm för detta förslag, som herrarna tro, fast vi här skruva och elda upp oss. Ute i det verkliga livet är det icke så hett, där taga de det mera lugnt. Ofta framställas förhållandena från radikalt håll, som om folket saknade rösträtt, och som om herrarna till vänstern ägde blott en röst vardera. Detta är ju rent löjligt, då vi veta, att genomsnittssiffran av de kommunala rösterna är ganska stor på vänsterhåll.

Vidare säger man, och detta vill jag särskilt betona, att rösträttsförslaget skulle vara ägnat att gagna bönderna, som för närvarande överflyglas av industriarbetarnas röster. Ja, det är ju rysligt vänligt från vänsterhåll, att man vill gagna bönderna, och bönderna känna sig säkert tacksamma för de vänliga ord de sakkunniga sagt om dem och som Kungl. Maj:t sagt i sin proposition, ty det har ju också där sagts vänliga ord om bönderna. Men när det kommer in fråga att *giva* bönderna något i verkligheten, då drar man sig tillbaka på alla håll, då vill man icke gå med på de förslag, som från högerhåll äro i utskottet framlagda reservationsvis. Nej, det vill man icke. Då visar man sig icke vara någon verklig vän av bönderna. Det är en platonisk kärlek, som från vänsterhåll bevisas bönderna, och jag hoppas, att bönderna här i landet skola förstå det.

Det har yttrats, att man icke sport om några lägenheter från andra länder, där den här föreslagna rösträtten blivit införd. Åjo, det har man nog hört, om man velat spörja om förhållandena. Den som har följt med tidningarna och läst, hur det gått till i Finland, har nog sport något. Men om man säger, att det finska folket stod så lågt och fick denna fulla frihet så snart, att det icke var underligt, att det missbrukade den, så vill jag nämna, att i de andra grannländerna har denna rösträttsordning ännu icke varit införd så lång tid, att den blivit grundligt prövad och att man på grund därav kan draga några säkra slutsatser.

Jag minns, när den ryska revolutionen utbröt, hur många vän-

stermän i denna kammare lyste upp i sina arfveten, och en och annan sade, att om de förut varit nöjda med litet, så komme de icke att vara nöjda därmed numera, ty se nu vaknade ryssarne, nu gick frihetens vår in över världen! Ja, var är nu den frihetens vår? Den ryska revolutionen har gjort konkurs, och hur stor utdelning har det blivit i den konkursen, det kanske herrarna kunna rakna ut litet var! Det är icke skäl att fara för mycket på vädrens vingar, när det gäller sådana här saker och att följa strömningar och känslor, ty det kan bli förfärliga bakslag. Och det kan bli en räkenskapsdag även för dem, som äro med om att öppna för det glidande tåget. Det kan bli en förfärlig räkenskapsdag. Sa det är bäst att tänka allvarligt på saken och icke vara med på vad som helst, ty efteråt hjälper ingen ånger. Att vara litet förutseende och tänka sig litet för är bra mycket bättre än ånger efteråt. Esau ångrade sig mycket efteråt; men gjort var gjort.

Vidare har det sagts, att man icke märkt några kraftigare tendenser i dessa nämnda länder att återföra folken från den allmänna rösträttens väg, sedan de väl slagit in därpå. Ja, detta bevisar enligt min mening just ingenting, ty dels har som sagt icke tillräckligt lång tid gätt, så att man kan pröva den saken, och dels är det verkligen icke så lätt att föra ett folk tillbaka, sedan det gått framom tiden, gått för långt. Det ser man i kriget. Skulle de icke vilja draga sig tillbaka både här och där! Nej, det är icke så lätt att taga steg tillbaka, som det är att taga steg framåt. Och alla framsteg äro egentligen icke framsteg, ty man kan stiga i en grop också och stå på huvudet.

Men »pudeln kärna» i förslaget är, som vi alla veta, att den förenade vänstern skall få hela makten i denna kammare. Men man låtsar icke om lagförslagets inverkan på första kammaren, om det ginge igenom. Ja, man vill på sina håll helt och hållet förneka, att det råder ett organiskt sammanhang mellan den kommunala rösträtten och första kammaren. Men detta är ju ändå att ockra på enfalden alltför mycket. Ty man kan väl icke gärna hänga ett hus i luften, medan man lägger om och förändrar dess grund, utan att det skall vara av en viss inverkan på dem som bo i huset. Om detta lagförslag ginge igenom, skulle denna kammare naturligtvis endast bli en skugga eller en kopia av den andra kammaren. Och vad tjänste det till att hava två kamrar under sådana förhållanden? Då vore det väl bättre att genast gå på en kammare. Det bleve både enklare och billigare.

Sedan har det klagats över den sjunkande nivån i denna kammare. Men hur skulle det bli sedan? Jag tycker nu för min del, att vi äro av en ganska demokratisk läggning, en stor del av oss i denna kammare, utgångna som vi äro från hyddorna och icke från palatsen, så den nuvarande första kammaren bär en riktigt folklig prägel. För övrigt äro väl de färre, som återstå av de större träden, icke alldeles förkastliga. De giva det hela en prägel, som icke skämmer, efter vad jag kan förstå.

Till sist vill jag erinra om vad som från vänsterhåll fram-

*Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)*

Om ändringar
i den kom-
municala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

hållits, att »tiden arbetar för denna reform». Ja, jag tror nu icke, att tiden arbetar alls. Tiden står stilla. Det är våra klockor och vi, som äro i rörelse och gå. Att spä om hur det går och kommer att gå är icke så lätt, när man icke är profet. Det ser för tillfället ut, som om tiden, för att använda det uttrycket, arbetar vänstern i händerna. Men liksom en flod kan vända sig och bilda ett knä och gå litet tillbaka till och med, så kunna också rörelserna i tiden vända sig, och de herrar, som nu hoppas så mycket på en utveckling i vänsterriktning, kunna misstaga sig. Det kan komma att gå i en helt annan riktning. Så har det skett förr många gånger. Det ser visserligen ut, som om det ginge åt vänster oupphörligt, men det är nästan med det som, för att taga en bild, när en ekorre springer i ett hjul. Han springer oupphörligt framåt, men grunden vrider sig, och han kommer icke synnerligen långt, i varje fall icke så långt, som han själv tror. Annars skulle till sist det gå ut i det eldröda. Nu ville jag emellertid säga till de herrar, som tro, att tiden arbetar dem i händerna: Kunna de då icke lägga händerna i kors och låta denne store tjänare, tiden, arbeta dem i händerna, så sluppe de arbeta och anfäktas sig och förarga sig så mycket och bli nervösa, för att det icke går som de önska? De kunna ju låta tiden arbeta och lugna sig själva. Det vore sannerligen en klok politik, ty att springa framom själva tiden kan icke vara riktigt.

Så vill jag säga en sak till — det är kanske en del av herrarna, som icke bry sig om, vad jag säger, men kanhända en del därav kommer att slå in litet längre fram i tiden — jag ville säga: herrarna av vänstern komma nog att få mycket stora bekymmer, när Ni en gång ha brutit ned det sista hindret. Nu äro Ni innerligt förenade, så länge det står hinder i vägen att storma. Men när Ni ha brutit ned det sista hindret, när den stunden slår, då Ni fått bytet och skola skifta det, hur tro Ni då, att det skall gå för Eder? Skola Ni då vara lika goda vänner, därefter? Jag fruktar, att det stundar andra tider och att mängden då skall vända sig om och tänka: »Äck, det här var kanske ändå dumt! Vi hoppade ur askan i elden. Vi hade det bra, men vi skaffade oss det sämre.» Alldeles som en man, som upptäckt en källa på sina ägor, vilken enligt analys innehöll ett mycket praktiskt järnbemängt hälsovatten. Detta gjorde, att han blev entusiastmerad för saken, ville, att alla människor skulle komma och dricka av detta vatten, och drack också själv så mycket, att han förstörde sin mage, fick magsår och slutligen andades ut sin sista suck i förtid. När man gick igenom hans papper efter honom, fann man en gravskrift, vilken han själv hade skrivit och som han ville hava såsom inskrift på sin minnesvård. Den löd så här: »Jag hade hälsa, men ville ha mer, och därför är jag här.»

Vi hörde av herr Ströms anförande, att socialdemokraterna redan nu hota med utomparlamentariska medel, medel som ligga utanför riksdagen, om det icke sker, som de önska. Därom tala också socialdemokraterna i sina tidningar. Det märks, varifrån

kommandotonen kommer, och vilka som bestämma utvecklingen! Nu är det fråga om lika rösträtt, men socialdemokraterna vilja ha allmän rösträtt. Det förhåller sig med dessa olika ståndpunkter, som -- för att taga en bild än en gång -- när en skraddare slår en knut på tråden, men den nål, som han har, har ett så stort öga, att när tråden kommer till knuten, går den igenom. Så kommer det att gå! Alldeles på så sätt kommer det att gå med den här knuten, det kan ju varje förståndig människa på förhand inse. Den, som icke inser det, ser icke långt. Men man har ju fått ett öga på vardera sidan om näsan, för att man skall kunna se, vad man icke kan lukta sig till. Nej, jag tror icke, att socialdemokraterna komma att giva tappt, förrän de försökt att på allvar, på verkligt allvar förverkliga sin dröm om socialiststaten. Men jag tror på samma gång, att de, som komma att leva i den staten, icke få det roligare, än vi haft i denna, utan tvärtom få det mycket tråkigt och tillsnört på alla sätt. Jag vill icke gärna vara med i den staten. I alla fall hava vi, som nu hysa dessa tankar, ingen anledning att gå tiden i förväg och slå grunden undan det som är. Och av dessa skäl, herr greve och talman, ber jag att få yrka avslag å utskottets betänkande och bifall till den av herr Olason med flera avgivna reservationen, under erinran av vad jag sade i början av mitt anförande.

Om ändringar
i den kom-
muna röst-
rätten m. m.
Forts.)

Herr Alexanderson: Icke med många ord, herr talman, skall jag förlänga denna debatt. Jag har begärt ordet icke för att polemisera med herr Ström angående innebörden av det förslag till sammanjämkning ifråga om vattenlagstiftningen, om vilket han nyss har uttalat sig och vars rätta innebörd han måhända icke alltför djupt har penetrerat, och ännu mindre för att polemisera mot den ärade representant för den högre insikten och statskloketen, som nyss här hade ordet. Jag skall således icke här syssla med hans »inrullande fulla melborgare», jag skall icke heller tala närmare om hans »enkelt tänkande lantman» mer än att konstatera, vad vi väl alla hava konstaterat, nämligen att om denne lantman förskräcktes, berodde det i någon mån på att den ärade talaren hade bibragt honom en grundfalsk föreställning om det föreliggande regeringsförslagets innebörd.

Jag har däremot begärt ordet, herr talman, för att giva uttryck åt den beklämmande känsla jag i förmiddags hade, då jag hörde denna kammars majoritetspartis ordförande uttala sin allmänna ståndpunkt, sin syn på den stora samhällsfråga, som här föreligger till avgörande. Herr Ström har nyss komplimenterat den ärade talaren för hans järnfasta vilja. Det förefaller mig visserligen, som om det föreläge större anledning att, i likhet med vad hans excellens herr statsministern redan i dag gjort, fästa sig vid den underliga motsägelse, som låg i att hela hans anförande var ett enda försvar för den fyrtiogradiga fyrkskalan, under det att hans slutförklaring däremot innebar, att han icke ville motsätta

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rötten m. m.

(Forts.)

sig ett yrkande om utredning, hur en reform på detta område borde tillgå.

Men det var icke vid den sidan av saken jag särskilt fäste mig, utan det, som gav mig denna beklämmande känsla, var den — som man kunde förstå av majoritetspartiets bravorop — för vår politiskt intresserade överklass fullkomligt representativa åskådning, åt vilken den ärade talaren gav uttryck i sitt anförande. Han betraktade egentligen de lägre folklagren som en mer eller mindre revolutionär massa, vilken man möjligen kan befara att den i brist på tillräcklig militär och polismakt skall komma att på revolutionens, olaglighetens väg kullstörta det nuvarande samhället, men om vars medlemmar man tillika måste befara, att om man gäve dem tillfälle att på laglig väg göra sig gällande de endast skulle komma att grundligt skada samhället. Den fulla medborgarrätt, man velat giva dem, skulle, menade han, icke medföra någon sinnesändring. Deras sinnelag, inriktat på allt vad som kan vara ägnat att skada samhället, skulle tvärtom oförändrat fortvara; skillnaden bleve blott, att de skulle få tillfälle att på den parlamentariska vägen genomföra sina illvilliga avsikter.

Det har talats en del i dag om mer eller mindre småsinta åsikter om vad en kommunalreform skulle kunna ha för inverkan på det ena eller det andra partiets maktutsikter, och man har på ömse sidor velat göra gällande, att man på den andra sidan i detta fall anlade dylika småsinta synpunkter. Jag vill icke ett ögonblick göra det gällande mot herr Trygger. Jag tror för min del, att det i vida högre grad än man på många håll inom det herr Trygger motsatta lägret förmår tänka sig — föreligger en helt annan grund för det motstånd han gör, och att det är en helt ärlig åsikt, som har kommit till uttryck hos honom och — genom de nämnda bravoropen — hos hela hans parti angående verknin-garna av kommunalreformen.

Men i så fall beror detta uppenbarligen på något av vad som är det mest tragiska i vårt nuvarande politiska och sociala liv, nämligen att man inom Sveriges politiskt ledande överklass har så liten aning om vad Sveriges folk i närvarande stund är. Man har där slutit sig inom sig själv, så föga sökt kontakt och så föga förstått att avlyssna och undersöka, vilka strömningar som göra sig gällande inom folklivet i dess helhet, att man fått denna vidunderliga föreställning om vad det svenska folket för närvarande är. Om de senaste decenniernas oavlätliga storartade strävan att höja sig intellektuellt och moraliskt, höja sig till en mera allmänt samhällelig åskådning, denna strävan som av de ringare folklagren, av arbetareklassen, av småbondeklassen, av småhantverkare- och småhandlarklassen har gjort någonting helt annat, någonting i politiska och sociala ting ofantligt mycket mera bevandrat och ofantligt mycket mera ansvarskännande, än dessa folklager voro för några decennier sedan. — Om denna hela utveckling vill jag säga Er, mina herrar, om den ha Ni i grund och botten ingen aning. Ni sitta i Edra ämbetsverk och i Edra bostäder i de stora städer-

na, Ni sitta på Edra herrgårdar och Edra stora bruk, men Ni *Om ändringar i den kommunala rösträtten m. m.* (Forts.)
 hava icke den förmågan att söka kontakt och anknytning och få reda på vad som inom de breda lagren har skett. Annars skulle det icke vara Eder möjligt att tala om den stora mängden av Sveriges folk på det sätt, som Eder främste talesman i dag har gjort.

För dem som verkligen ha sökt att få en närmare kännedom om den saken, som för att tala med Karlfeldt staltat med bönder på böndernas sätt och med arbetare på arbetares sätt, för honom står det klart, vilket storartat, djupgående, verksamt arbete till höjande av dessa folklagrens hela bildningsnivå, icke blott i individuellt utan också i socialt och politiskt hänseende, som här har försiggått, vilket gör dem berättigade att nu få den fulla medborgarrätt, som de övriga samhällsklasserna äga.

Det synes mig eljest, som skulle det samarbete, som här inom riksdagen har ägt rum, hava lärt Eder, mina herrar, en del i den saken. Enskilt kunna Ni ofta nog medgiva, att det är Eder fullkomligt förvånande, vilken insikt, vilket förstånd, vilken ansvarskänsla, vilken klokhet, som visas av t. ex. socialdemokratiska representanter i vårt utskottsarbete, medan det ännu för några få år sedan, innan Ni ännu kände dessa herrar något närmare, utan tvivel hos Eder var den allmänna uppfattningen, att dessa personer, som Ni nu lärt Eder känna på närmare håll, egentligen utgjorde ett antal landsfördärvliga agitatorer, som uppviglade Edra i grunden godsinta och praktiska arbetare. Det är denna agitatorstam, som Ni nu hava lärt känna i utskottsarbetet inom riksdagen, och den uppfattning, Ni därvidlag fått av dem, har utan tvivel kraftigt justerat Edra omdömen om de enskilda personerna. Men hava Ni då aldrig gjort Eder den frågan, varav det kommer sig att de stora folklagren skicka just dessa män till riksdagen? Talar det för att valmännen själva äro en röd revolutionär hop eller en ansvarslös massa personer, som uteslutande söka sin klass' enskilda fördelar? Och ha Ni vidare icke förstått, att det är just den del, som dessa ledande män inom de breda folklagren hava fått taga i de allmänna angelägenheterna, som har uppfostrat dem?

Herr Hjärne har i dag på ett onekligen respektingivande sätt givit uttryck åt en från vår alldeles vitt skild samhällsåskådning en helt annan uppfattning, om hur statslivet för att röra sig i lyckliga banor borde te sig. Jag säger, att den är respektingivande; det måste alltid vara respektingivande, när en man, trots att han känner, att han befinner sig fjärran från så gott som alla andra, likvisst klart och lugnt framlägger sin genomtänkta samhällsåskådning. Men vad var det som brast i den samhällsåskådningen, vad är det som gör, att vi icke kunna tillägna oss den? Jo, det är kännedomen om vad det i nutiden betyder för samhällets liv, att samhället självt tager i sin tjänst en hel del folklager, som förut hava stått utom det aktuella statsarbetet, och därigenom tvingar dem till del i ansvaret, till en högre känsla av att det icke är blott för sig själv, sina närmaste, sin klass, utan för

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

hela samhället man har att arbeta. Så som folket i våra dagar är be-
skaffat med den styrka, som den individuella självkänslan numera
inom alla folklager fått, finns det ingen annan väg till statens
och till folkets lycka att gå, än att leda in i samhällsarbetets
fåra alla de olika krafterna. Det gäller också här att icke låta
det vilda vattnet »löpa fåfängt sin kos», utan genom ett förstån-
digt utbyggnads- och regleringsarbete förmå det att uträtta ett
nyttigt och jämnt arbete i samhällets tjänst.

Jag vågar vidhålla, att det inom den svenska överklassen
existerar en alldeles för ringa insikt om vad det svenska folket
för närvarande är. Man har idéer om rikets storhet, om vår his-
torias storhet, man har varma och stora känslor för landet som
sådant, för folket såsom Karlars och Gustavers folk, men man
har en ringa insikt, en ringa kännedom om vad detta folk just
för närvarande är. Man vet icke, utav vilken kärnfur det är
byggt och med vilken tillit vi verkligen kunna släppa fram det i
sin helhet till hjälp i statsarbetet.

Det finns bara ett, som kan fördärva denna kärnsundhet, det
finns ett gift man kan drypa in, som återigen förstör folkhälsan
och det är *känslan av att orättfärdighet begås*, mina herrar.

Om folket får känslan att på ett visst viktigt område mot det
begås en orättfärdighet, att samhällets lagstiftning ställer dem i
en orättfärdig undantagsställning eller privilegierar oberättigat
vissa andra — då har man gjutit in detta fördärliga gift i fol-
kets ådror.

Erinra Ni Eder denna riksdags första officiella dag? När
vi kommo in i Storkyrkan, hade predikanten till ämne för sitt
föredrag valt det gamla språket: »Öppner för oss rättfärdighetens
portar!» Det språket utsäger vad svenska folket nu riktar för en
maning till första kammaren: »Öppner för oss rättfärdighetens
portar!»

Jag vill icke bli missförstådd så, att jag skulle vilja taga
till intäkt dessa predikantens ord, såsom voro de sagda som ett
ord i denna svenska politiska dagsfråga. Det är självklart, att
han med sin predikan hade ett vidare och mera allmänmänskligt
syfte. Men för min egen del kunde jag icke undgå att gripas av
en undran vad det var för känslor, som besjälade högermännen av
denna kammare runt omkring mig, när jag hörde dem med gam-
mal malm i rösten stämma in i den gamla psalmen:

»På orätt ingen grunda må
sin makt, ty den skall brista.
Det gods ej någon tröste på,
som han så snart skall mista.
Jag vet och tror, vad Gud har sagt,
att Gud allena äger makt
och högsta rätten skipar.»

Om, mina herrar, det icke vore klenmodighetens och miss-
tröstans ande, som besjälade Eder, skulle Ni besinna den gamla

psalmens ord, och tänka, att det sannas, det godas och det rättas ande, den hör segern till. Det gäller icke att trösta på penningmakt utan på mera ideella makter, om man eljest väntar att de allmänna samhällsidéer för vilka man kämpar, skola ha någon framtid i världen.

*Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)*

Herr Gullberg: Herr talman! Jag har begärt ordet för att uttala endast några synpunkter vid detta tillfälle. Det var särskilt ett anförande, som jag tyckte andades ett sådant misstroende mot de djupa leden i detta land, att jag ville inlägga en viss gensaga däremot. Jag tror mig känna de djupa leden, ty liksom den talaren har jag utgått från hyddorna och kan icke se tillbaka på något palats. Jag har lärt känna dessa arbetare, torpare och stattare på ett helt annat sätt. Jag tror icke, att de ämna att gå revolutionärt tillväga, och de skräcksyner från Finland och andra länder, som målades för oss, tror jag icke alls man har anledning att befara, när det gäller det svenska folket. Jag vill påminna om Karl Staaffs ord vid ett tillfälle i denna kammare, då han höll ett programtal om sin politik, vilken också var och är det frisinnade partiets politik. Han citerade då om det svenska folket: »Det folket är gott i sin innersta rot; går man det till mötes, så kommer det en emot.»

Det talades här om kommunalstämmorna, och jag vill endast från den kännedom jag har om dessa stämmor förtälja, att jag känner en stor kommun i Skaraborgs län, där det är en ganska stor myckenhet lantmän, bönder, självägande bönder, och dessutom en ganska stor arbetarstam, men på över trettio år har aldrig något beslut fattats där efter den kommunala röstskalan vare sig före 1909 eller därefter, utan varje beslut fattas med omröstning per capita. Det går väl i allmänhet till så i de svenska kommunerna. Vad man nu fruktar, praktiseras alltså redan nu ganska ofta och allmänt. Jag är för min del icke alls rädd för den lika kommunala rösträtten och tror icke, att den skall föra med sig några vådor för vårt fosterland. Men jag är övertygad om att den genom det förtroende, som visas, kommer att skänka en ansvarskänsla hos folket, så att de skola känna bättre trevnad och glädje i sin dagliga gärning, och därför, herr talman, yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets förslag och till den kungl. propositionen, viss om att det icke innebär någon risk för den lugna utvecklingen här i landet men väl kommer att skapa ansvarskänsla och trevnad.

Herr Östberg: Herr greve och talman, mina herrar! Jag begärde ordet, då herr Alexanderson framhöll, att man på höger- sidan skulle känna det svenska folket mycket mindre än vad man gör på vänstersidan. Jag vill protestera mot en sådan åskådning, den må vara framförd i hur väl valda ord som helst. De moderata eller högermännen äro i allmänhet de, som nu sköta de kommunala förvaltningarna. Det är i allmänhet de som föra Sveriges

*Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)*

närings- och industriliv fram. De komma väl i denna sin ställning i beröring med alla samhällslager, så mycket hellre som den större delen av dem själva har arbetat sig upp från en ofta mycket låg samhällsställning till en högre.

I det kommunala livet samarbeta folk av skilda åskådningar och olika levnadsställningar, och skulle man icke där kunna få kännedom om olika samhällslager, så vet jag icke var. Inom industri och handel samarbeta likaledes folk från skilda samhällsklasser. Att man på den moderata sidan skulle sakna kännedom om det svenska folkets verkliga beskaffenhet är tomt tal. I det praktiska livet, från vilket vara leder till så stor del fyllas, lär man sig känna det svenska folket lika väl som från någon professorstol.

Herr Alexanderson prisade högt det svenska folket och den svenska medelklassen. Jag sätter också värde på den svenska medelklassen, och icke blott medelklassen på landet, icke blott den svenska medelklass som kallas för hemmansägare och som i kommittébetänkande och regeringsuttalande har vunnit ett så stort anseende *i ord*, utan också på den medelklass i våra städer, vars medlemmar där såsom självständiga män driva sitt hantverk, sin handel eller annan näring, och vilken medelklass för närvarande i så hög grad uppbär den kommunala hushållningen i våra städer. Men denna medelklass är det meningen att sätta å sido, eller rättare, det blir följderna av ett antagande av regeringens förslag. Ty vad skulle detta eljest tjäna till om man icke ville ha en sådan förskjutning.

Vikten av hemmansägarnas ställning i landsbygdens liv har man starkt betonat, naturligtvis därför att man behövde ha deras erkänsla i politiskt avseende. Men likaså viktig är efter min uppfattning medelklassen i städerna. Den, som själv har arbetat sig fram, som känner livets praktiska förhållande, som kanske icke så väl kan reda sig i diskussioner, och icke heller så högt aktar talandets konst, men som sätter värde på vad som uträttas och förstår de ting, varom fråga är — det är på honom och hans klass, som våra städers och stadsliknande samhällens förvaltning för närvarande till väsentlig del beror.

Från alla håll har erkänts, att den kommunala förvaltningen i vårt land icke lämnar fog för större anmärkningar. Det har också med rätta sagts, att från den kommunala hushållningens synpunkt *icke* har utgått kravet på att en omläggning skulle vara nödvändig. Och vår nuvarande röstskala är icke så orättfärdig, som man här vill göra gällande. Den är icke fyrtiogradig — den är i verkligheten fyra- eller femgradig. Den lämnar ett stort inflytande även nu åt arbetarklassen, men den inrymmer fortfarande den mest betydelsefulla medverkan åt de grupper i samhället som under gångna tider uppfostrats i den allmänna hushållningens tjänst.

Från arbetarklassens sida betonas ofta av dess ledare och representanter, att de skola föra en klasskamp, att de skola beakta

industriarbetarnes intressen framför alla andras, även om det går ut över hela samhället. Herr Alexanderson påpekade, att de hetsiga agitatorerna dock stämde ned tonen, när de kommo under ansvar i förvaltningen, och detta är riktigt. De ha gjort det, därför att de där tagits om hand av andra, som sedan gammalt haft insikt i de kommunala förhållandena och vilka i detta avseende verkat uppfostrande på de stortaliga agitatorerna. Om man nu bryter ned möjligheten för detta uppfostrande inflytande att göra sig gällande, kunna lätt en del klasskampstalare och yrvakna ledare få fram sina utopier och en mängd lösa projekt på den kommunala hushållningens område.

*Om ändringar
i den kommunala rösträtten m. m.
(Forts.)*

Våra kommuner ha nu en obegränsad beskattningsrätt och kunna obehindrat styra på den kommunala hushållningens område utan i stort sett annan skranka än de bestämmelser, som gälla för den kommunala inlåningen, för kommunernas skuldsättning. Det gives således tillfällen för en hel del experiment, som icke vore lämpliga eller nyttiga att vidtagas i allmänt intresse. En garanti för att så icke skall ske har man i kommunernas förvaltning, såsom den för närvarande är ordnad, varvid tagits berättigad hänsyn till de olika samhällsklasserna. Skall nu en lika kommunal rösträtt införas, så kommer enligt min mening städernas hushållning att på det betänkligaste äventyras. Och det är icke småsaker det gäller i de stora kommunerna, det gäller förvaltningar, lika stora som statens voro för 30 å 40 år sedan.

Man bör icke på nu här föreslaget sätt släppa lös denna förvaltning genom att införa den lika kommunala rösträtten, så som regeringsförslaget innebär, detta så mycket mindre, som frågan om den kommunala skattskyldigheten ännu är oavgjord och föremål för utredning. En anledning till den största betänksamhet kan man ock finna i de skatteprojekt, som man sett framläggas av det nuvarande statsrådet och vilka närmast utgått från de socialdemokratiska medlemmarna av statsrådet. Dessa medlemmar utgöra givetvis spetsarna inom socialdemokratiska partiet. Hos dem borde man finna den största sansen och den största hänsynen till andra, men dessa skatteprojekt visa ju mycket liten blick för de ekonomiska realiteterna. Vad skall man då kunna vänta av dem, som äro mycket mindre skolade? De komma att taga mycket mindre hänsyn, om de ernå makten över de stora kommunala förvaltningarna. De ha nog icke ens på de platser, där de nu redan kunnat sättas in, även om de varit besjälade av de bästa avsikter, visat sig vuxna alla växlande uppgifter. Här måste på detta liksom på alla håll föregå en viss uppfostran, och om tiden arbetar i denna riktning som vänsterpartierna anse för sig vara lämplig, är det bra mycket bättre att låta tiden medföra denna gradvis skeende uppfostran och utveckling än att på en gång stryka bort garantierna för de övriga samhällsklassernas behöriga inflytande. Dessa garantiers brådstörtade bortfallande skulle bliva följden av ett bifall till regeringsförslaget.

Herr Hellberg framhöll på förmiddagen, att högermotståndet

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

skulle grunda sig på begär att upprätthålla penningväldet, och penningväldet måste brytas, sade han. Det är dock icke så, att vi vilja upprätthålla penningväldet; vad vi vilja upprätthålla är medelklassens behöriga inflytande inom stats- och landskommunerna, vilket vi tro är för samhällets lugna utveckling och för den kommunala hushållningens bästa nödvändigt. Men, herr Hellberg, under en vidsträckt lika kommunal rösträtt och framför allt under en allmän, lika rösträtt kan penningväldet göra sig långt starkare gällande än under nuvarande förhållanden i vart land. Det är ju ingen konst för penningmakten att finna många utvägar att styra just under de mest demokratiska former. Men har man den självständiga medelklassen såsom en huvudsakligen bestämmande faktor i det politiska livet och inom den kommunala hushållningen, då har man den bästa garanti för att penningväldet icke kommer till allt för stort och oberättigat inflytande; och det är ur denna synpunkt, ur den kommunala hushållningens synpunkt, ur statssamhällets lika väl som ur landssamhällets, och ur medelklassens synpunkt, som jag anser att det kungl. förslaget icke för närvarande förtjänar att bifallas.

Herr Ericsson, Ollas: Jag begärde ordet med anledning av professor Alexandersons anförande; han har nu redan blivit bemött av den siste ärade talaren, men eftersom jag fått ordet, vill jag tillägga några ord.

Jag får då säga, att under hela min långa riksdagstid har jag aldrig hört ett så fariseiskt anförande som detta professor Alexandersons. Jag tyckte mig finna att han liksom fariseén tackade Gud, att han icke var såsom andra syndare, och särskilt icke såsom vi högermän. För ett tjugotal år sedan skulle man möjligen haft anledning att föra sådant tal i riksdagen, som herr Alexanderson nu gjorde. På den tiden fanns en hel del kommuner i landet, där en enda person hade majoritet och denne ende var icke alltid den som även såg på småfolkets bästa. Men ändå, fast förhållandena voro så, skall herr Alexanderson leta förgäves i riksdagsprotokollen efter ett anförande, som har någon likhet med hans. Vi strävade visserligen efter en utjämning, men hur berättigad denna på den tiden än var ansågo vi det vara olämpligt att begagna sådana stridsvapen som dem Alexanderson nu använde. Efter mycket arbete fingo vi emellertid en liten utjämning, ehuru ganska ringa. Sedermera har dock en reform genomförts på detta område av sådant omfång att klagolåtar sådana som Alexandersons äro fullständigt obefogade. Jag kan i detta sammanhang icke underlata nämna om vad en min länskamrat sade, då vi hjälptes åt att få den sist genomförda reformen antagen: »Har man kunnat tänka sig», sade han, att en regering från högerhall kunnat komma fram med en proposition, vari föreslås utjämning av den kommunala rösträtten därhän, att om vi taga ett exempel från vår trakt, Stora Kopparbergs Bergslag, som har tusentals arbetare i sin tjänst, om det kungl. förslaget går igenom, kan

inom kommuner, som det till större delen äger, röstas omkull av tre av dessa tusentals arbetare? Har man någonsin kunnat tänka sig att vi skulle få uppleva en sådan reform? Nu låter det ändock från professor Alexanderson, som om svenska folket levde under det värsta tyranni, som man kan föreställa sig. Jag tror det är alldeles oberättigat att föra sådant tal på tungan. Jag skulle kunna ha åtskilligt att berätta om mina erfarenheter från min hembygd. Jag tror nämligen, att jag har någon liten kännedom om det svenska folket, fast jag icke har professorstitel såsom herr Alexanderson, men jag vill icke trötta kammaren därmed.

*Om ändringar
i den kom-
munalu röst-
rätten m. m.*

(Forts.)

Men hur tror Alexanderson, det skulle gestalta sig där-
est det föreliggande kungl. förslaget bleve antaget? Tror Alex-
anderson, att man sedan befunde sig i paradiset? Jag vill belysa
dessa frågor med ett exempel och omtala, vad jag under de senaste
dagarna erfarit genom bekanta och vänner, som kommit direkt
från vårt östra grannland, Finland. Jag har fått höra berättelser
därifrån, som äro riktigt harresande. Nå, vad är det som gjort
att förhållandena där äro sådana? Man har ju där under årtion-
den levat under ungefär samma rösträttsbestämmelser, som dem
herr Alexanderson kämpar för att få införda i vårt land, men ändå
har man fått se sådana rörelser och sådana strider, som där ut-
kämpats. Har detta folk, som strävat efter och uppnått den all-
männa rösträtten, känt sig lyckligare under sina förhållanden än
vi under våra? Nej, när det gick så långt, att de, som tillskansat
sig majoriteten och fått regera under den gångna tiden, icke kunde
behålla folkets förtroende, upptogo de en annan taktik och gjorde
revolution. Så är det på det hallet, och vem vet, hur det skulle
gestalta sig, om vi släppte efter och antogo det föreliggande för-
slaget. Jag tror sannerligen icke, att rättfärdigheten är större
hos dem, som nu sträva efter makten, än den är hos dem, vilka
för närvarande inneha densamma.

Till sist vill jag, medan jag har ordet, konstatera, att deba-
ten här i dag varit ganska instruktiv för oss lantmän. Vi ha fått
klart besked om, att de sakkunniges och regeringens tal om att
söka skaffa den bofasta bondebefolkningen större inflytande endast
 varit en chimär. När vi togo fasta på de varma uttalanden dessa
gjort och av den anledningen anslöto oss till en motion, som ut-
gick från möjligheten att i större utsträckning säkerställa det in-
flytande, varom det talats, då ha vi nu i dag fått höra, att detta
krav är fullständigt oberättigat. Här har i dag tydligt sagts
ifrån från regeringsblocket, att det icke finnes någon anledning att
giva den bofasta medlemmen av kommunen, som är så att säga
från födseln sammanväxt med densamma, större inflytande vid be-
handlingen av kommunens angelägenheter än den, som mera till-
fälligt vistas inom kommunen och föga bekymrar sig om densam-
mas framtid. Jag tror att detta konstaterande bör sägas ut här
i dag, så att det hörs ute över hela landet.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den reservation,
som avgivits av herr Clason med flera.

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)

Herr Larsson, Knut: Jag skall be att få säga några ord i anledning av herr Alexandersons anförande.

Herr Alexanderson sade: Här sitta ni på edra herregårdar och känna icke svenska folket, men det vågar jag påstå, att om man skall döma efter herr Alexandersons uttryck, har han ofantligt liten kännedom om huru det är ställt på landsbygden. Jag vill påstå, att på landsbygden förekomma icke dessa slagord: överklass och underklass eller den motsättning, som de skulle innebära. Tvärtom vågar jag påstå, att numera, sedan många år, det icke varit annat än ett gott samarbete mellan folket och dem, som ha något att befalla inom kommunerna. Att det kommer fram tvister, kan väl icke undgås, men jag undrar, varifrån de komma. Jo, mest från den uppagiterade ungdomen, och jag frågar de gamla socialister, som känna till fackföreningarna, om det icke förekommer, att pojarna totalt taga makten och mot de äldres vilja utöva bestämmandet inom fackföreningarna utan hänsyn till föräldrar samt äldre och erfarna folk inom föreningarna. Det är dock icke denna ungdom, som vi vilja kalla svenska folket, utan det är de andra, som arbeta lojalt. Jag vågar då påstå, att jag känner dem, och jag känner dem bättre än herrar professorer och herrar ämbetsmän i Stockholm. Jag har vid stockeldarna och flottningalederna från min ungdom delat nattläger med dessa arbetare och jag tror, att jag känner dem bättre än en hel del andra, och därför vågar jag påstå, att det var överord, som herr Alexanderson uttalade, då han nu yttrade sig om rösträtten.

Vad nu rösträtten angår äro åsikterna hos folket delade, men jag påstår, att den större delen bestämt icke vill släppa fram till valurnan dessa grupper av yngre personer, som icke äro bofasta. Jag tror, att de bofasta av befolkningen inom kommunerna ännu vilja bevara, så mycket de kunna, det nuvarande tillståndet i kommunerna. Herr Gullberg sade, att han kände kommunalstämmor, där aldrig den 40-gradiga skalan användes, och jag påstår, att jag under de tjugufem år jag varit ordförande för olika kommunalstämmor, ännu aldrig använt den kommunala röstlängden, fast sådan användning i många fall varit fullt berättigad, och att således alls icke de strider förekommit, som uppagiterats på annat håll och varom talet låtit så illa i riksdagen. Jag vill anföra ett liknande exempel. När pensioneringen antogs, lät det under debatten i riksdagen, som om folket skulle råka i uppror, om icke förslaget ginge igenom. När jag sedan kom hem till landet, var det några som sade: nu rösta vi nästa gång på vänstermän, eftersom högern icke kunnat hindra att ett sadant lagförslag som detta gick igenom. Det var deras syn på saken, men här lät det, som om det skulle blivit revolution, om riksdagen icke bifallit det då framlagda förslaget. Jag tror man bör taga dessa frågor med mera sans.

Jag har icke något yrkande att göra. Jag tror, att frågan behöver grundligt utredas, såsom chefen för det nationella partiet begärt. Därpå kan väl ingen förlora, varken högern, vänstern

eller någon annan, och jag tror, att denna tidpunkt lämpar sig för en sådan utredning.

*Om ämningarna
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.*
(Forts.)

Herr Bergman: Den siste ärade talaren förklarade, att under de 25 år han varit kommunalstämмоordförande han icke någon enda gång behövt använda röstlängden. Då ber jag få fråga: visar icke det, att den graderade skalan icke behöfdes? Man gick ju till väga alldeles som om det skulle varit allmän rösträtt i kommunen? Jag tror också, att det i de flesta fall icke kommer att märkas någon synnerlig skillnad, i händelse förslaget antages.

Det var en föregående talare, herr Ollas Anders Ericsson, som nämnde Finland, och han frågade: har icke dess exempel lärt oss faran av den allmänna kommunala rösträtten? I Finland har man haft vad vi sträva efter, och ändå har det varit olyckligt i Finland under dessa år, sade han. Därpå vill jag svara, att även om Finland till namnet och till en viss grad haft ganska demokratisk rösträtt så har det också haft tsarväldet över sig — den reaktionäraste tvångsmakt i Europa — och under sådant förhållande var demokratin av föga värde. Och den fullständigt allmänna kommunala rösträtt som kom med revolutionen hann ju icke under lugna förhållanden få visa sina verkningar. Det är någonting helt annat, som vi skulle få i vårt lagbundet fria svenska samhälle. Vidare har man i Finland haft den urgamla klyftan mellan samhällsklasser, mellan överklass och underklass, i ofantligt mycket fruktansvärdare dimensioner, än vi någonsin känt till här i Sverige, och däri botten också en del av det, som nu inträffat i Finland på sista tiden. Slutligen har man där den djupa klyftan mellan två folkraser, något som vi också varit lyckliga nog att här i landet med vårt praktiskt taget enhetliga svenska folk vara befriade från.

Dessa jämförelser synas mig således icke det ringaste träffande.

Emellertid var det icke för att påpeka detta som jag begärde ordet. Jag gjorde det egentligen för att påpeka en annan sak.

Här hava av åtskilliga föregående talare gjorts historiska återblickar på föregående politiska strider i Sverige. Jag hade för några dagar sedan tillfälle att erinra om den friska framstegshåg, som utmärkte så många av de svenska ledande männen i förra hälften av förra århundradet. Jag skall icke upprepa vad jag då sade och vad som yttrades angående orsaken till den mot nutida förhållanden stark kontrasterande frisintheten hos så många av den tidens ledande aristokratiska andar i Sverige, men jag ber blott att få erinra om ett yttrande från år 1840, som står att läsa i 1840—41 års riksdags konstitutionsutskotts utlåtande angående den tidens rösträttsproblem, representationsfrågan. Där heter det så här: »Yttre förmögenhet har ofta blivit anförd såsom grund för valrätt, och de, vilka anse statens enda eller åtminstone högsta ändamål vara äganderättens skydd, hava anledning att från sin ståndpunkt så uppskatta den». Så fortsätter utskottet som tager avstånd från denna uppfattning: »Utskottet anser staten

Om ändringar
i den kom-
munalta röst-
rätten m. m.
(Forts.)

såsom en uppfostringsanstalt, där alla släktets högsta anlag skola erhålla sin möjliga största utveckling. Det anser icke egendomen, utan personligheten vara det, som skall representeras, och kan alldeles icke tillerkänna den förre någon värdighet av en i och för sig giltig grund för valrätt. Man har sagt, att rösträtt endast kan tillerkännas den, som äger ett visst intresse i den allmänna ordningen. Detta äger utan tvivel sin riktighet. — — — Det är grundtalskt, att den fattigaste klassen icke har något intresse i den allmänna ordningen. Det skulle stå illa till med denna ordning, om det påståendet vore grundat. Den nämnda klassen har, såvida den icke njuter allmosor, för fyllande av livets behov ingen annan tillgång än sin arbetsförmåga. — Men benägenheten och förmågan att begagna och betala den beror på tillgången av kapital, som söker användning, och denna tillgångs ökande beror i högst väsentlig mån på allmän ordning och goda lagar. Ingen lider därför av lagstifningens misstag och lagskipningens brister så kännbart som den fattige.

Det är utan tvivel mycket riktigt resonerat, men å andra sidan bör det medgivas, att det finnes åtskilliga, tillhörande de fattigas klass, som icke alltid insett detta, utan kunnat under ogynnsamma förhållanden bliva en fara för den allmänna ordningen. Vad är det som behöves här? Jo, det är upplysning, allvarligare och mera djupgående upplysning inom hela samhället, ända till dess bottenlager. I den man upplysningen stiger, i samma man inser också även den fattigaste klassen, att den har ett starkt intresse i den allmänna ordningen — just för att avskaffa fattigdomen — och jag ber att få erinra om vad herr Alexanderson yttrade om de förändringar, som ägt rum bland samhällets djupa led i avseende på den vidgade medborgerliga erfarenheten och insikten under de sista årtiondena. Vi skola komma ihåg, att den tidpunkt, då konstitutionsutskottet yttrade vad jag nyss citerat inträffade två år före folkskolestadgan, den första svenska lag, som stadgar obligatorisk och allmän folkundervisning. Denna lag är såsom bekant av år 1842 och vårt folk har således genomlevat närmare 80 år under verkningarna av denna 1842 års folkskolestadga. Det har under dessa mansåldrar försiggått en oerhörd förändring i folkdjupen. Men när 1840 års konstitutionsutskott uttalade de anförda orden, kunde, som vi hörde, redan på den tiden göras gällande, att det var personligheten och icke förmögenheten, som skulle fälla utslaget, och att även den fattiga klassen borde hava sin del av samhällsansvaret. Då är det verkligen nästan så att man kan bli förtvivlad när en sådan sats skall behöva försvaras i svenska riksdagen år 1918.

Det var någon, som yttrade här på förmiddagen, att samhället icke bör vara inrättat sasom ett bolag. Det är alldeles riktigt. Det finnes en annan jämförelse, som synes vara bättre träffande. Samhället bör, skulle jag vilja säga, vara inrättat som ett kooperativt företag, så att var och en av dess medlemmar känner sig hava

verkligt personligt intresse i samhällets välgång. Då blir han intresserad i samhällets bestånd och lugna utveckling.

Nu har här sagts, att bönderna skulle vara det konserverande elementet i samhället i bästa mening, och att det vore för att göra bönderna så inflytelserika som möjligt, som man ville giva dem tilläggsröster. Emellertid har i det kungl. förslaget, som även utskottet anslutit sig till, påpekats, huru under nuvarande ordning bönderna har för litet att säga, därför att deras röstetal är lägre än industriarbetarnas; genom den allmänna kommunala rösträtten skulle bönderna få mera att säga. Skulle man nu ytterligare fördubbla deras röster, så vore det att överdriva denna samhällsgrupps intresse. Kungl. Maj:ts och utskottets förslag vill skipa rättvisa åt alla. Det vill icke giva bönderna mera, än de förtjäna, men fullt ut vad de förtjäna. Emellertid finns det ett annat och bättre sätt att ytterligare förstärka böndernas inflytande i vårt land, och det sättet skulle jag vilja rekommendera. På den tid då 1840 års konstitutionsutskott yttrade vad nyss anfördes, utgjorde de svenska bönderna vida mera än tre fjärdedelar av den svenska befolkningen. De nuvarande svenska bönderna äro icke ens hälften av landets befolkning. Det är ur många synpunkter beklagligt, ty ju talrikare den självägande bondeklassen är i ett land, och ju mera allmänt välbärgad den är, desto lyckligare för landet. Men det finnes ett sätt att främja utvecklingen av bondeståndet, och det är att giva jord åt var och en, som önskar att få jord att odla. Det finnes många av Sveriges industriarbetare, som ingenting högre skulle önska än att få ett stycke av den svenska jorden att odla. Giv dem sådan — det finnes i Sverige gott om jord, som behöver odlas — och lät staten vidtaga mycket kraftigare åtgärder än hittills för att uppmuntra sådan odling och därigenom främja och förkovra den svenska bondebefolkningen. Därigenom skaffar man garantier, i allra bästa mening konserverande garantier, för samhällets lugna bestånd. Då behöver den likhet i kommunal rösträtt, som nu begäres i det framlagda förslaget, icke ens ur konservativ synpunkt innebära någon fara.

Jag tillåter mig, herr talman, med åberopande av 1840 års konstitutionsutskotts principiella motivering anhålla att få yrka bifall till 1918 års konstitutionsutskotts nu föreliggande förslag.

Herr Trygger: Jag skall icke länge upptaga kammarens tid, men det är några förtydliganden och anmärkningar jag måste göra.

Hans excellens herr statsministern gjorde i sitt anförande gällande, att jag i förmiddags skulle hava nedsvärtat vissa regeringsmedlemmar för vad de åtgjort i valrörelsen i det att jag skulle påstått, att det var begär efter makt och icke vilja och önskan att gagna landet, som varit orsaken till dessa herrars uppträdande vid senaste val. Detta har jag aldrig sagt. Jag nämnde endast, att under valrörelsen från den sidan löften givits om den kommunala rösträttsreformen och därav följande radikaliserings av första kam-

Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts)

maren, och jag nämnde samtidigt i förbigående, att denna valrörelse avsåg att bereda den dåvarande oppositionens ledare plats i regeringen. Detta håller jag fortfarande fast vid. Det stod att läsa i varje vänstertidning, att det var meningen, och jag kan icke finna, att detta skulle innebära något klander av dessa personers redbara avsikter eller något nedsvärtande av deras motiv.

Sedermera ber jag att få säga några ord med anledning av herr von Zweigbergks yttrande. Det är icke först i dag utan även vid tidigare tillfällen, som han gjort gällande, att jag i min politiska uppfattning skulle, såsom han yttrade sig, hava avancerat bakåt, att jag skulle hava lämnat den ståndpunkt, som jag intagit tidigare och som skulle vara mera demokratisk, för att använda ett gängse uttryck. Det vore i ett föredrag jag höll 1910 i Stockholm, som denna mera demokratiska uppfattning skulle hava kommit fram, som jag nu övergivit. I anledning härav och för att slippa höra ständigt denna anmärkning ber jag att med några ord få återgiva vad jag då sade. Jag gjorde gällande, att den demokrati, som fördes fram av socialdemokraterna och det liberala partiet, icke var sådan, som den borde vara, och sedan fortsatte jag: »Högerns uppfattning är, att även representationens makt icke får växa till himlen och att ännu mindre en avdelning av representationen, den andra kammaren, bör tillerkännas en obegränsad rätt att bestämma över fosterlandets livsfrågor. En regering med starka initiativ och med rätt att hava sitt vägande ord med vid avgörandet av landets frågor, en representation, inom vilken vardera kammaren bevaras vid en verklig maktställning, en vaken allmän opinion, som vant sig att fördöma varje övergrepp, det må komma från det ena hållet eller från det andra, och sätter föraktets stämpel på alla försök från partiets eller enskilda riksdagsmäns sida att framför landets intressen och krav sätta enskildes önskningsar och intriger, se där den garanti högern anser nödvändig för att tillförsäkra den sanna demokratin en bestående seger i det svenska samhället. Det sade jag då, och det håller jag fortfarande fast vid.

Herr Alexanderson har här i dag mot mig gjort gällande, att jag i mitt anförande skulle hava yttrat mig på ett sådant sätt, att man med rätta kunde få den uppfattningen, att jag betraktade folkets stora massa i vårt land såsom revolutionärer. Det är ett fullkomligt misstag. Vad jag sade var, att de samhällsomstörtare, som finnas i vårt land, sannerligen icke behöva göra någon revolution, ifall detta förslag går igenom, ty då kunna de realisera sina enligt min mening skadliga projekt med lagstiftningens hjälp, således i fullt laglig form. Men att det icke saknas personer här, som verkligen hava en ganska revolutionär uppfattning om huru man skall gå till väga, det torde man finna av vad som yttrats i dag av herr Ström och av vad som yttrades i går av herr Branting. Ifall första kammaren icke skulle vilja ett kommande år gå in på ett liknande rösträttsförslag som det, vilket i dag varit före, eller kanske ett än radikalare, hotar herr Branting med parlamen-

tariska tvångsmedel. Och herr Ström har här sagt, att ifall dessa icke visa sig tillräckliga, måste man anlita utomparlamentariska tvångsmedel. Då vill jag fråga herrarna: vad menas med *parlamentariska* tvångsmedel? Är skillnaden mellan parlamentariska tvångsmedel och utomparlamentariska tvångsmedel den, att man vid de parlamentariska håller sig inom lagliga gränser och vid de utomparlamentariska går utom dessa gränser? I så fall vore det icke mycket herr Branting sade i går. Det vore sannerligen icke något, som behöfde särskilt uppmuntra hans åhörare och giva anledning till applåder, ty det är väl uppenbart, att lagliga medel har man rättighet att använda för att driva igenom den uppfattning, som man anser vara den för landet gagneliga. Men dessa *parlamentariska tvångsmedel* äro *olagliga* medel. Om man t. ex. vill använda beskattningen för att i lagstiftningsfrågor betvinga motståndet från första kammarens sida, så må man gärna kalla det medlet parlamentariskt, men samtidigt får man finna sig uti, att varje rättänkande, hederlig man kallar det olagligt.

*Om ändringar
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.
(Forts.)*

Herr Alexandersson sade, att det parti jag har äran tillhöra rakt icke kände vårt folk, att vi hade en alldeles oriktig uppfattning av detsamma. Han har blivit bemött av åtskilliga talare, men jag vill tillägga några ord. Han sade: vårt folk är kärnfriskt, vårt folk har utvecklats i åtskilliga avseenden och gjort stora framsteg. Ja, det är ju synnerligen glädjande, och för min del vill jag visst icke bestrida detta. Men å andra sidan, icke kan den saken vara avgörande, när man skall fatta beslut i nu föreliggande fråga, ty annars skulle ju konsekvensen bli den, att därför att folket är bra, skulle man egentligen kunna undvara varje garanti. Man skulle helt och hållet kunna överlämna åt folket att i varje fall handla så som det ville, och det är väl något, som icke ens herr Alexanderson kan vara med om.

Herr Alexanderson sade, att vi kunde göra folket dåligt, trots att det är så förträffligt för närvarande, och det skulle ske, i fall det finge en känsla av att man mot detsamma beginge en orättfärdighet. Emellertid, det gäller att avgöra, vad som är rättfärdighet och vad som är orättvisa och orättfärdighet. Det är ju den saken, som vi nu diskutera med avseende på den föreliggande frågan. Det är därom meningarna brytas, och herr Alexanderson kan väl icke göra anspråk på att i den frågan intaga det högsta domarsätet. Skulle han göra det, så får jag säga, att det vore visserligen ett slags rättfärdighet, men av den sorten, som man brukar kalla för egenrättfärdighet.

Till sist, herr talman, gäller det för mig att till bemötande upptaga ännu några yttranden, först från hans excellens herr statsministern och för övrigt från andra talare inom regeringspartiet. Man har sagt, att jag skulle hava principiellt uppgivit den graderade röstskalan genom det anförande jag höll här i förmiddags. Detta är ett fullkomligt *missstag*, och jag hänvisar herrarna, som hysa den uppfattning, att jag skulle så gjort, till att läsa mitt yttrande, när det blir tillgängligt i protokollet. Vad jag sade var

Om ändringar
i den kom-
munalä röst-
rätten m. m.
(Forts.)

blott, att jag icke ville ställa mig hindrande i vägen för en allsidig utredning av den kommunala rösträttsfrågan samt av förstakammarproblemet. Herr Alexanderson gjorde visserligen gällande, att min ståndpunkt var inkonsekvent, men jag tror, att detta är ett påstående, som han vid närmare besinning icke fasthåller. I fråga om denna utredning binder jag mig icke vid något av de förslag, som här blivit framlagda i motionerna, utan jag anser, att utredningen bör bliva helt och hållet förutsättningslös. Den skall vara allsidig, objektiv och så fullständig, som möjligt är. Kommer man efter en dylik utredning till det resultat, att man icke kan ersätta den graderade röstskalan med någonting, som är lika bra eller bättre, kommer åtminstone jag för min del att allt fortfarande fasthålla vid densamma.

Herr Alkman: I anledning av herr Tryggers senaste yttrande vill jag konstatera, att han nu uttalat sig för en allsidig utredning, men utan något som helst direktiv. Detta förefaller mig synnerligen anmärkningsvärt, då ingen i kammar-n mig veterligen visat sig så mordisk gentemot även de obetydligaste förslag om utredningar utan bestämt angivna riktlinjer.

Man måste verkligen fråga sig: var har man högern? Från detta partis sida ha under dagens debatter olika yrkanden framkommit, yrkanden på blankt avslag, yrkanden på bifall till herr Clasons motion, på bifall till herrar Råfs och Magnussons i Tumhult motion, de sistnämnda framställt i Andra kammaren m. fl. yrkanden, så att man i närvarande stund absolut icke kan veta, var man har högern, då man icke fått något klart besked om dess ståndpunkt. Att högern vill hava en skrivelse om allsidig utredning av frågan utan några som helst restriktioner, det är, såvitt jag kan se, beträffande detta partis ställning hela resultatet av denna debatt.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten i nu föreliggande utlåtande.

I fråga om punkten 1 hade framkommit följande yrkanden: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr Clason m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation; samt 3:o) att såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning skulle avslås.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den före-

stående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till utskottets hemställan.

*Om ändringen
i den kom-
munala röst-
rätten m. m.*

(Forts.)

Jämväl om kontrapositionens innehåll äskades emellertid votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen om punkten 1 av konstitutionsutskottets utlåtande nr 18 antager bifall till utskottets hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits avslag å såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 50.

Därpå uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad konstitutionsutskottet hemställt i punkten 1 av sitt utlåtande nr 18 och antager det förslag, som innefattas i den av herr Clason m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit på följande sätt:

Ja — 70;

Nej — 48;

Vidkommande punkten 2 hade endast yrkats att utskottets hemställan skulle bifallas.

*Om ändringar
i den kom-
munal^a röst-
rätten m. m.*

(Forts.)

*Samman-
jämningsför-
slag beträf-
fande förslag
till vattenlag
m. m.*

På gjord proposition förklarades de i punkten avsedda motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom kammarens beslut rörande punkten 1, icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fördrogs ånyo tredje särskilda utskottets memorial nr 2, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 1 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vattenlag m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

I utlåtande nr 1 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vattenlag, lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av vattenlagen, lag om förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes, lag om rätt att över annans mark framdraga ledning för vatten till husbehovsförbrukning, lag om ändrad lydelse av 25 kap. 1 § rättegångsbalken, lag om ändrad lydelse av 37 § utskottingslagen, lag om ändrad lydelse av 14 § i lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske, lag om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fang till fast egendom samt lag om ändrad lydelse av 24 och 36 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, dels ock i ämnet väckta motioner, hade särskilda utskottet hemställt,

under punkten A), att riksdagen måtte antaga nämnda lagförslag med den lydelse, utskottets berörda utlåtande innehöller;

under punkten B), att riksdagen måtte besluta skrivelse till Kungl. Maj:t av närmare angivet innehåll;

under punkten C), att de i anledning av förevarande proposition väckta motionerna, därest de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet sålunda hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

samt under punkten D), att friherre Flemings m. fl. motion, nr 42, inom första kammaren, och herr Holmdahls motion, nr 105, inom andra kammaren, vilka motioner måste anses besvarade genom vad utskottet sålunda hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade vid behandlingen av detta utlåtande kamrarna allenast i vissa delar beträffande punkten A) av utskottets hemställan stannat vid olika beslut.

Med anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehåft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som förelåg mellan kamrarnas beslut; och hade utskottet i nu föredragna memorial framlagt förslag till dylik sammanjämkning.

Herr von Sydow: Herr greve och talman! När kamrarna i dag åtta dagar sedan fattade beslut om förslaget till ny vattenlag, syntes utsikten till en sammanjämkning av meningarna skäligen mörk. Ty icke allenast gingo kamrarnas beslut i sär i mycket viktiga delar av lagförslaget, utan tillika bottnade dessa menings-

skiljaktigheter i väsentlig mån på en principiellt olika uppfattning om grunderna för hela vattenlagstifningsproblemet.

Det har emellertid lyckats utskottet att framlägga ett sammanjämningsförslag, som vunnit gillande av alla utskottets medlemmar med undantag av en, en vänstersocialistisk ledamot av andra kammaren, som från början yrkade avslag å hela lagen. Resultatet av sammanjämnningen synes mig typiskt för sammanjämnningar. Det är enligt min mening så, att intet av de stora partierna fått sina önskningsmål helt tillgodosedda, men alla hava dem till sådan grad beaktade, att de ansett sig kunna vara med om förslaget. Jag ber att få yttra några ord om de skäl, som föranlett högermedlemmarna i utskottet att gå med på sammanjämningsförslaget trots de mycket starka gensagor mot Kungl. Maj:ts och utskottets förslag, som kommit till synes i högerreservationen och även framförts här i kammaren.

Det var egentligen fyra punkter av mer principiell betydelse, på grund av vilka högermedlemmarna i utskottet funno sig icke kunna gilla det kungl. förslaget och utskottets förslag. Det var frågan om nyprövning, det var frågan om inlösningsrätten, det var frågan om Konungens administrativa prövningsrätt vid vattenregleringar, och det var slutligen frågan om den s. k. initiativrätten.

Gå vi nu till nyprövningen, så har utom vissa mindre ändringar, som i och för sig ur vår synpunkt äro förbättringar, även vidtagits den principiella omläggningen av institutet, att vattenverksägarens förlust i varje fall begränsas till värdet av kungsådrans vatten, där kungsådra finnes. Därmed anse vi, att institutet fått den karaktär, att vi kunna gå med på det. Ty det är att märka, mina herrar, att i fråga om kungsådrans vatten strandägaren enligt svensk rätt aldrig haft någon fri dispositionsrätt, utan alltid varit tvungen att tåla de inskränkningar, som från allmän synpunkt ansetts önskliga.

Kronans inlösningsrätt hade redan i utskottets första förslag ändrats därhän, att sådan lösningsrätt icke fick ifrågakomma annat än då ett allmänt behov förelåg. Därmed hade stadgandena härom därigenom bragts i nödtorftig överensstämmelse med grunderna för expropriationslagstiftningen.

I fråga om Konungens administrativa prövningsrätt vid vattenregleringar, en sak, där jag för min enskilda del ansåg en ändring vara tvingande nödvändig, har sammanjämningsförslaget tillgodosett reservationen så till vida, att sådan prövning endast kan ifrågakomma vid de större vattenregleringarna, sålunda vid regleringar av vissa uppräknade stora sjöar och därmed jämförliga företag. Tillika har en förbättring i redaktionen gjorts, så att skillnaden mellan vattenbyggnad och vattenreglering blivit mera markerad. Jag anser att förslaget i denna del är tillfredsställande.

Slutligen har initiativrätten försvunnit ur sammanjämningsförslaget.

Emellertid är jag, mina herrar, den siste att förneka, att i

Samman-
jämningsför-
slag beträf-
fande förslag
till vattenlag
m. m.
(Forts.)

Samman-
jämningsför-
slag beträf-
fande förslä-
ge till vattenlag
m. m.
(Forts.)

mycket viktiga punkter högern fått giva vika. Det är i sådana punkter som beträffande frågan om kungsädras förekomst, om bygdekraft, om vattendomstolarnas organisation och slutligen om lagens retroaktiva kraft, andra mindre ändringar att förtiga.

Jag ber att få säga er, mina herrar, att det för mig varit — och efter vad jag vet även för övriga högerreservanter — synnerligen motbjudande, att gå med på särskilt bestämmelsen, att denna lag skall få retroaktiv kraft så som utskottet föreslagit. Det erinrades här i dag åtta dagar sedan av en talare, att principen, att privaträttsliga lagar icke skola få gälla retroaktivt, är så vedertagen, att det finnes länder, som inskrivit denna grundsats i sina grundlagar. Nu har man här gjort en avvikelse från denna princip, och jag finner detta vara i hög grad beklagligt. Om vi likväl kunnat gå med på förslaget härutinnan, har det skett av två skäl. För det första därför, att såsom utskottets ordförande, herr Alexanderson, framhöll här i kammaren, lagen icke blott är av privaträttslig karaktär, utan delvis också av offentligrättslig. Man kan således med något fog säga, att här föreligger ett gränssfall. För det andra ansågo vi det svårt att låta hela lagen, som är avsedd att gälla för generationer, falla på en övergångsbestämmelse, som av sig själv kommer ur tillämpning efter ett eller annat år. Men jag ber att så kraftigt som möjligt få betona, att denna eftergift å vår sida icke innebär, att vi förändrat ståndpunkt, utan vi vidhålla till fullo den uppfattning, som vi givit uttryck åt här i kammaren. Det må vara, att man åsidosatt denna grundsats vid krigstidslagstiftningen, och att vi varit med om detta i enlighet med rättsregeln: »*inter arma silent leges*», men då det är fråga om en lag, avsedd för normala tider, som icke har att göra med av krig eller krigsfara framkallade förhållanden, borde man icke hava åsidosatt nämnda rättsprincip.

Jag ber i varje fall att få bestämt förklara, att jag icke kommer att medgiva, att denna avvikelse får betraktas som prejudicerande för framtiden, och jag har, mina herrar, i väsentlig mån begärt ordet för att få göra detta uttalande till kammarens protokoll.

Herr greve och talman, jag ber att få yrka bifall till sammanjämningsförslaget.

Herr Ström: Herr talman! Jag skall be att få yrka avslag på sammanjämnningen, och jag ber att med ett par korta ord få motivera detta.

Jag sade redan, när denna fråga första gången förelåg, att det skulle komma att bli en sammanjämkning, som skulle ytterligare försämra det föreliggande förslaget. Men då framhölls det från högernationaldemokratiskt håll, att man icke komme att vara med om en sammanjämkning, som skulle försämra deras lagförslag. Nu hava de i alla fall strukit ett brett streck över de principer, som i deras reservation framförts. Jag kan icke finna annat

än att det är en utomordentligt beklämande företeelse att se sådant svek på så kort tid förekomma.

Jag har också begärt ordet för att få till protokollet framföra ett par synpunkter, som den man, som av herr justitieministern vid ärendets första behandling i kammaren framhölls som den, som först tagit upp denna fråga i riksdagen, nämligen borgmästare Lindhagen, då han själv är förhindrad att i riksdagen giva uttryck åt sin mening, bett mig här framhålla. Han anser, att den kompromiss, som här föreligger, är av en för det svenska samhället så utomordentlig skadlig natur, att den kommer att i framtiden framstå såsom något synnerligen bedröfligt. Det är ett led, enligt hans mening, i kapitalismens stora plundring av de svenska naturtillgångarna. Liksom man förut plundrat det allmännas skogar och andra statens domäner, så är nu turen kommen till vattenfallen.

*Samman-
jämningsför-
slag beträf-
fande förslag
till vattenlag
m. m.
(Forts.)*

Jag kan icke finna annat, än att samhällets rätt här blivit i utomordentligt hög grad utlämnad. Den allmänna principen om kungsådra har blivit övergiven, såsom också en sakkunnig, revisionssekreteraren Johan Hansson, i dagens tidningar framhållit. Och denna kapitulation sker i högerens intresse, samtidigt som höger skärper sitt motstånd mot eftergifter åt vänstern på andra håll.

Då vi vänstersocialdemokrater icke vilja bära något ansvar för denna bedröfliga lag inför framtiden, så hava vi funnit oss bära yrka avslag som en protest mot vad som nu sker.

Herr statsrådet Löfgren: I anledning av herr Lindhagens genom herr Ström framförda uttalande ber jag endast att få konstatera, att i den mån som herr Lindhagens uppfattning om dels Kungl. Maj:ts förslag och dels om den sammanjämnning, som nu åvägabragts inom utskottet, är överensstämmande med de åsikter och det referat av lagen och utskottsförslaget, som föreligger i dagens nummer av herr Ströms tidning, Politiken, så beror hans omdöme på en fullständig missuppfattning av lagförslagets innehåll och bristande kännedom om de väsentliga punkterna i det samma.

Herr Söderberg: Jag tror för min del, herr talman, att när den ärade talaren på Stockholmsbanken vid närmare eftersinnande och vid ett försök kanske att närmare tränga in uti detta lagförslag kommer att mera övertänka vad han sade här, att de socialdemokratiska representanterna i utskottet genom att biträda sammanjämningsförslaget begått ett svek, han skall finna, att han använt ett alldeles för starkt uttryck. Jag anser för min del, att något svek ha vi rakt inte begått.

Vi ha ju argumenterat, och jag tillät mig göra det förra lördagen, för de allmänna synpunkter, som vi hava beträffande en god och samhällsnyttig vattenrättslagstiftning, varvid vårt förnämsta yrkande gällde den fria hemfallsrätten efter vissa år. Vi

Samman-
jämningsför-
slag beträf-
fande förslag
till vattenlag
m. m.
(Forts.)

ha icke kunnat genomdriva denna vår fordran i sammanjämnin-
gen. Herr von Sydow har nyss förklarad, att högern å sin sida
gjort väsentliga eftergifter i fråga om sina krav, och vi hava gjort
den eftergiften, att vi släppt det mest fundamentala av våra önske-
mål, nämligen hemfallsrätten. Vi hava gjort det, därför att vi ha
ansett, att den hand. som staten får över vattenfallskraftens ut-
nyttjande genom nyprövningsinstitutets och lösningsinstitutets
införande i svensk lagstiftning, dock är av sådan betydelse, att vi
icke ville eller kunde taga på vårt ansvar att icke gå med på en
sammanjämkning under sådana förhållanden.

Beträffande nyprövningsinstitutet säges här i en av paragra-
ferna: »Nyprövning, varom nu stadgats, skall ske i enlighet med
den lagstiftning, som vid varje särskild tidpunkt är gällande i
fråga om villkoren för byggande i vatten.» Trots den utgång,
som den föregående frågan rörande vår författning fått, har jag den
fasta förvisningen, att vi icke behöva ha en sådan tröstlös uppfattning,
att icke de kommande riksförsamlingar, både första och andra kam-
maren, som skola taga hand om denna utbyggnad av vattenlags-
stiftningen, skola bliva i stånd till att också göra nyprövnings-
och lösningsinstitutet bättre, än man förmått göra dem i denna
lag. Med en sådan syn på frågan kunde man verkligen utan att
anse sig hava begått någon orätt mot våra principer gå med på
sammanjämningsförslaget.

Det misstag, som är gjort i den framställning, som herr Ström
refererade till, är ju redan påpekad av herr justitieministern, som
framhöll, att den grundar sig på en felaktig uppfattning om vad
detta sammanjämningsförslag innehåller. Vi hava icke gått med
på någon beskärning av kungsådrebegreppet utöver vad som låg
redan i Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, för min del att få yrka bifall till sam-
manjämkningen.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt förekomna yr-
kanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande
memorial hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarades den
förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja be-
svrad.

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 17, i anled-
ning av väckt motion angående skrivelse till Kungl. Maj:t med be-
gäran om framläggande av förslag till inrättande av särskilda depar-
tement för handel, industri och sjöfart samt för kommunikationer och
allmänna arbeten.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hän-
visad motion, nr 88, hade herrar *Jeansson*, *Næss* och *Tengvall* hem-
ställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om
framläggande snarast möjligt och helst vid innevarande riksdag av

förslag till inrättande av särskilda departement för handel, industri och sjöfart samt för kommunikationer och allmänna arbeten.

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m
(Forts.)

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Geijer* och *von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton* samt herrar *Boberg*, *Räf*, *Hildebrand* och *Sundberg*, som av anförda orsaker föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart.

Herr *Jeansson*: Herr greve och talman! Frågan om inrättande av ett departement, för handel, industri och sjöfart har nyligen varit så ingående debatterad, att några närmare bevis för ett sådant departements behövlighet här ej torde vara av nöden. Även motståndarna till lagutskottets hemställan den 11 maj uttalade sina sympatier för förslaget i fråga, fast de förklarade sig icke kunna godkänna det sätt, som då var föreslaget av utskottet, nämligen ett positivt yrkande om en lag.

Nu föreligger konstitutionsutskottets betänkande i anledning av en av mig m. fl. väckt motion om en skrivelse till Kungl. Maj:t att med det snaraste vidtagna åtgärder för inrättande av ett sådant departement. Men även denna skrivelse har mött motstånd från vänstern. Man har hemställt om avslag på densamma, vilket också blivit utskottets hemställan.

Visserligen är motiveringen mycket välvillig, men jag kan ändå icke nöja mig därmed. Ty i motiveringen citerar man vad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet anförde vid debatten den 11 maj, då han bl. annat yttrade: »Men här som i andra fall i valet mellan lika krävande uppgifter gäller det att 'det ena göra och det andra icke låta'. Det gäller att skapa en ny ledning av vår handel, industri och sjöfart, det är sant, men vid sidan därav är det lika viktigt eller nästan lika viktigt att skapa ett fullt effektivt och lämpligt organ för ledningen av den sociala välfärdspolitiken, särskilt som vi efter kriget även kunna vänta oss hårda strider på arbetsmarknaden mellan arbetsgivare och arbetare. Är den första frågan om ett handelsdepartement en fråga av vikt för skilda klasser, så är den senare frågan icke mindre viktig för samhällsutvecklingens lugna gång och sålunda även för producenterna. Det kan hända, att frågan om ett särskilt socialdepartement icke behöver upptagas, utan att behovet av en central ledning för sociala ärenden lättast löses genom att kommunikationsverken utbrytas ur civildepartementet, och detta senare fortsätter att vara i huvudsak ett socialt departement. Personligen hyser jag denna åsikt, men även denna fråga måste närmare utredas.»

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

Herr statsrådet säger sig visserligen vilja vidtaga åtgärder för inrättandet av ett departement för handel, industri och sjöfart, men han påpekar också, nödvändigheten av att ett socialt departement även kommer till stånd, d. v. s. det blir en sammankoppling med något, som man ännu icke är så enig om som om ett departement för handel, industri och sjöfart. Jag ber att få erinra om att ett förslag härtill ju ligger klart och att det icke finns något vidare motstånd mot ett sådant departement. Skillnaden mellan vänsterns och högerens ståndpunkt torde vara, att högern önskar ett departement *snarast* möjligt, men vänstern, och med den då herr justitieministern, tyckes icke inse nödvändigheten av att det kommer *snarast* till stånd.

Jag kan därför icke vara tillfreds med utskottets motivering, ehuru den som sagt är välvillig. Ty det föreligger verkligen fara i dröjsmål. Det är ytterst nödvändigt, att vi med det snaraste få till stånd ett sådant departement. Världskriget torde väl nu lida mot sitt slut. Det kan ju dröja ännu, men i varje fall kan det väl inte dröja så länge. Och det är absolut nödvändigt att vi bereda oss, liksom man gör i andra länder, på att möta de svårigheter, som komma att uppstå för handeln och industrien, när den stora tävlan uppkommer efter världskrigets slut. Ty att det blir en oerhörd tävlan, därom råder icke något tvivel. Det blir icke endast en tävlan som förr de olika näringsidkarna och industriidkarna emellan, utan det blir en tävlan de olika länderna emellan. Då behöves det, att handel och industri i varje land har ledning och stöd av sin regering, att det finnes ett särskilt för näringarna intresserat departement, sakkunnigt folk, som kan iakttaga handelns och näringarnas intressen på ett insiktsfullt och effektivt sätt. Så har man inrättat sig i andra länder, och göra vi det icke, så komma vi till korta, och komma vi till korta härmed, kommer hela landet att lida därav.

Även behöva vi detta departement vid övergången från den nu under kristiden rådande statsdriften till en drift i normala former. Alla dessa kommissioner, som nu finnas, alla dessa bestämmelser, som vi inom näringarna icke äro så glada åt, men som äro en nödvändighet under nuvarande förhållanden, skola ju bort, när kriget är slut, så fort som möjligt, och det behöves organisation för att ordna allt detta. Tror någon att detta kan ske på ett tillfredsställande sätt genom det departement, som nu har att sörja för handeln och näringarna?

Herr greve och talman! Medkammaren har avslagit motionen och bifallit utskottets hemställan, men jag vågar dock hoppas, att denna kammare även i dag, liksom den gjorde den 11 maj, skall uttala sina sympatier för förslaget. Och jag vågar också hoppas, att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, som jag ser här närvarande, skall göra allt för att till nästa riksdag inkomma med ett lagförslag i frågan och sålunda hörsamma de starka önskemål, som blivit uttalade från handelns och näringarnas män under femtio års tid, och de enstämmiga uttalanden från samtliga handelskammare i riket, som äro herr statsrådet väl bekanta.

Herr greve och talman! I denna förhoppning anhåller jag att få yrka bifall till den av herr Clason m. fl. avgivna reservationen.

*Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)*

Herr von Zweigbergk: Herr talman! Med all rätt konstaterade den föregående talaren, att konstitutionsutskottet ägnat hans och hans medmotionärens förslag ett mycket välvilligt bedömande. Han sade emellertid, att han icke kunde nöja sig med det slut, vartill utskottet kommer. Jag förmodar, att han menade, att han krävde bifall till det förslag om en skrivelse, som i motionen framställdes. Som han själv upplyste, var emellertid denna önskan omöjlig i det ögonblick han uttalade den, emedan andra kammaren redan avslagit motionen i fråga.

Jag vill säga de ärade motionärerna, att det efter min uppfattning tvivelsutan funnits en viss möjlighet att nå fram till målet: den begärda skrivelser. Visserligen är det ju så, att konstitutionsutskottet av gammalt brukar vara ytterst obenäget att vara med om att skicka en skrivelse efter en föregående skrivelse, som redan är avgiven i samma fråga. Men i det förevarande fallet, då det dröjt så pass länge med effektuerandet av vad som begärdes, hade det nog funnits en viss utsikt att få skrivelser till stånd. Emellertid hava några ännu mera energiska vänner av ett handelsdepartement än de ärade motionärer, om vilka vi nu tala, gripit in i händelserna och gjort det på ett sätt, som riksdagen, däri inbegripet även denna kammars höger, fann fullkomligt omöjligt att fullfölja. Vid den därvid väckta diskussionen inom riksdagen hade emellertid inträffat, att den nuvarande regeringen blivit i tillfälle att uttala sin villighet att medverka för det syfte, som motionärerna avsågo att uppnå, på ett så effektivt och kraftfullt och om en verkligt god vilja vittnande sätt, att det måste hava ansetts såsom fullkomligt orimligt att därefter återigen göra en påminnelse. Man slår ju i allmänhet icke in öppna dörrar.

Efter den förklaring jag nu avgivit över att motionen icke har kunnat leda till ett positivt resultat förefaller det mig, som om motionärerna verkligen vid närmare besinnande borde vara rätt så nöjda med den utgång, som frågan nu får, och jag ber för min del att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Neess: Herr greve och talman! För den synnerligen välvilliga motivering, varmed utskottet avslagit motionen, kan jag som motionär icke annat än känna mig mycket tacksam, men på samma gång anser jag denna frågas snabba lösning vara av ett mycket stort, jag vill nästan säga vitalt intresse för landet, och jag vill därför icke underlåta att söka på allt möjligt sätt påskynda den, jag kan nästan säga framtvinga ett förslag till handelsdepartement. Jag måste därför i allt fall trots denna välvilliga motivering ansluta mig till den vid betänkandet fogade, av herr Clason m. fl. avgivna reservationen. Det har redan erinrats därom, att riksdagen förut avlåtit en skrivelse i samma syfte till Kungl. Maj:t, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att detta skedde för 13 år sedan, och

Om inrättande
av ett handels-
departement
m. m.
(Forts.)

den skrivelsen har hittills icke haft någon effekt, så att man kan icke säga annat än, att om man vill ha detta ärende fram, kan det vara väl behöfligt, att en ny skrivelse avlåtes för att så att säga uppfriska minnet av den gamla. Nu innefattade den motion, vi väckt, ett förslag om inrättande icke allenast av ett handelsdepartement, utan även av ett departement för kommunikationer, och reservationen avser ju en skrivelse till Kungl. Maj:t, som endast omfattar inrättandet av ett handelsdepartement. Däri ligger en skiljaktighet. Ett departement för kommunikationer anser jag även vara mycket angeläget; men det är dock i jämförelse med ett handelsdepartement av jag kan nästan säga underordnad betydelse, ty ett handelsdepartement är av så stor betydelse, jämfört med det andra, att det härvidlag ovillkorligen måste givas företräde.

Jag skall be, herr talman, att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade, av herr Clason m. fl. avgivna reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställda antaga det förslag, som innefattades i den av herr Clason m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Fördrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalerna vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminarier, folkskoleseminarierna, folk- och småskolorna, de högre folkskolorna och de kommunala mellanskolorna jämte i ärendet väckta motioner.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition hade utskottet till behandling förehått

dels följande inom första kammaren väckta motioner, nämligen nr 183 och 186 av herr *Bergqvist* m. fl., nr 185, 193 och 194 av herr *Bergqvist*, nr 187, av herr *Magnusson*, samt nr 188—190, av herr *Bergman*,

dels ock följande inom andra kammaren avgivna motioner, nämligen nr 397, av herr *Bäckström*, nr 404, av herr *Runefors*, nr 408, av herr *Olsson* i Ramsta m. fl., nr 409, av herr *Sterne*, nr 424, av herr *Helger* m. fl., nr 429, av herr *Berggren*, nr 437, av herr *Kjellberg* samt nr 438 och 439, av herr *Welin*.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på återropade grunder hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av dels Kungl. Maj:ts förevarande proposition dels herr Bergqvists motioner nr 186 och 193 samt med avslag å herr Bergqvists motioner nr 183, 185 och 194, herr Magnussons motion nr 187, herr Bergmans motioner nr 188, 189 och 190, herr Bäckströms motion nr 397, herr Runefors' motion nr

404, herr Olssons i Ramsta m. fl. motioner nr 408, herr Sternes motion nr 409, herr Helgers m. fl. motion nr 424, herr Berggrens motion nr 429, herr Kjellbergs motion nr 437 samt herr Welins motioner nr 438 och 439, i den mån dessa icke kunde anses vara av utskottet i dess utlåtande besvarade, fatta beslut på sätt närmare angivits under särskilda med I—VII betecknade avdelningar av utlåtandet.

På framställning av herr talmannen beslöts, att varje avdelning av utlåtandet skulle företagas till avgörande särskilt för sig, dock att vid behandlingen av avdelningen I diskussion finge äga rum beträffande utlåtandet i dess helhet.

Avdelningen I. Beträffande grunder för kvinnas anställning vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminarier och statens folkskoleseminarier.

Om grunder för kvinnas anställning vid vissa läroverksstaller.

Under denna avdelning hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

dels medgiva, att infödd svensk kvinna skulle kunna av Konungen i stadgad ordning utnännas och befordras till

rektor vid högre lärarinneseminarier, kvinnligt folkskoleseminarium och statssamskola,

lektor vid högre allmänt läroverk, högre lärarinneseminarier och folkskoleseminarium, samt

adjunkt vid allmänt läroverk;

dels ock föreskriva, att i fråga om gift kvinnas behörighet att söka och innehava sådana lärartjänster vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminarier och statens folkskoleseminarier, till vilka kvinnor kunde befordras, skulle gälla,

att gift kvinna skulle kunna till sådan lärarbefattning befordras allenast efter av Kungl. Maj:t på framställning i varje särskilt fall lämnat medgivande samt

att, därest kvinnlig innehavare av sådan lärarbefattning inginge äktenskap, hon icke skulle vara skyldig att av sådan anledning avgå från befattningen, därest icke vederbörande skolöverstyrelse med hänsyn till befattningens behöriga upprätthållande funne det nödigt.

I fråga om denna avdelning hade reservationer avgivits

1:o) av herrar *O. M. Strömberg, G. M. H. Ekelund* och *J. Nilsson*, greve *N. F. Posse* samt herrar *H. Andersson* i Skivarp, *C. Persson* i Stallerhult och *G. Odqvist*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava viss angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

dels medgiva, att infödd svensk kvinna skulle kunna av Konungen i stadgad ordning utnännas och befordras till

rektor vid högre lärarinneseminarier och kvinnligt folkskoleseminarium,

lektor vid högre lärarinneseminarier och kvinnligt folkskoleseminarium, samt

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)

adjunkt vid allmänt läroverk;
dels och föreskriva, — — — — — funne
det nödigt.
2:o) av herr *O. Bergqvist*, som ansett att utskottet bort hem-
ställa, att riksdagen måtte medgiva, att infödd svensk kvinna skulle
kunna av Konungen i stadgad ordning utnämnas och befordras till
rektor vid högre lärarinneseminariet, kvinnligt folkskolesemina-
rium och statsamskola,
lektor vid högre lärarinneseminariet och kvinnligt folkskole-
seminarium, samt
adjunkt vid allmänt läroverk.

Herr *Strömberg*: Herr greve och talman! Som kammaren torde finna, har ju detta betänkande i stort sett blivit med mycken enighet till-tyrkt av utskottet. Det är emellertid på en punkt, som en större skiljaktighet råder nämligen i vilken utsträckning man bör insläppa kvinnorna på lärarbanan. I detta avseende föreslår Kungl. Maj:t full likställighet mellan kvinna och man och vill således öppna alla lärarbefattningar för kvinnan. Vi reserverar däremot oss, att detta är ett väl stort steg på en gång. Vi förneka naturligtvis inte kvinnans förmåga att i lika grad som mannen göra sig teoretiskt kompetent till alla lärarbefattningar, även de högsta, och vi erkänna villigt, att lärarbanan är den, för vilken kvinnan är alldeles särskilt lämpad. Men vi ställa oss synnerligen betänksamma mot hennes lämplighet såsom handledare för den till mera mogen ålder komna manliga ungdomen, det må nu röra sig om 17- eller 18-års ynglingar vid våra läroverk eller de, som kanske äro ännu äldre vid våra manliga folkskoleseminarier. Vi betvivla också, att kvinnan i allmänhet kan vara fullt lämplig att på detta åldersstadium upprätthålla disciplinen såsom vederbörligen bör ske. Naturligtvis finnes det en och annan kvinna, som kan vara fullt kvalificerad i dessa avseenden, men lagstiftningen skall ju icke avse undantagen. Vi äro villiga att medgiva, att åt kvinnan upplåtes rätten att söka alla adjunkturer vid de allmänna läroverken utan begränsning, och att även söka lektorbefattningar vid högre lärarinneseminariet och även kvinnliga folkskoleseminarier, men vi vilja åtminstone icke för närvarande giva henne denna rätt beträffande lektoraten vid de allmänna läroverken och vid de manliga folkskoleseminarierna liksom ej heller att innehåva rektorat vid statens samskolor. Dessa befattningar synas åtminstone tills vidare böra förbehållas männen, men i detta avseende vilja vi icke säga, att det så skall för framtiden förbliva, utan vi förmena, att någon tids erfarenhet bör vara vunnen med avseende på en del av reformen som vi nu föreslagit, nämligen adjunkturernas upplåtande, innan steget till lektoraten skall tagas. Vi vilja så att säga icke på en gång öppna porten på vid gavel för kvinnornas tillträde till lärarbanan, utan anse, att det bör tagas i åtminstone två tempon. En sådan försiktighet synes oss vara väl befogad. Såsom bekant undervisa adjunkterna i viss utsträckning även på det gymnasiala stadiet, och då adjunkterna nu upplåtas åt

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

kvinnorna, kan man således lätt bilda sig en erfarenhet om, huru deras undervisning slår ut även på det högsta stadiet. Om det visar sig att det blir bättre resultat, än vi hålla före, så bör ju intet hinder finnas för att utsträcka deras rätt även till lektoraten. Skulle det däremot visa sig att det icke slår väl ut, då är det bättre att icke från början ha lämnat denna rätt åt alla, och då kanske stå inför det predikamentet längre fram, att man måste taga ett steg tillbaka och dra in på vad man en gång givit. Nu vet jag visserligen, att det från andra sidan säges, att det betyder i realiteten ganska ringa, vad som i detta avseende göres eller icke, ty i praktiken blir det nog endast en och annan kvinna eller ett ringa fåtal, som kommer att göra sig kompetenta att söka dessa lektorat. Men man anser, att genom ett bifall till detta förslag, skulle man göra kvinnorna belåtna, då de sträva efter likställighet med männen i alla avseenden. För min del tror jag också, att det skulle ha den följden, och att det icke i praktiken skulle spela alltför stor roll. Jag vet att särskilt i Norge, där denna likställighet på lärarbanan redan är fullt genomförd, det visat sig ha slagit ut i den riktningen, och vid ett av Kristiania största läroverk, den s. k. katedralskolan, där det finnes 30 å 40 lärarkrafter, lär det ännu i dag icke finnas mer än en kvinnlig lärare. Men om det är så, att det blir endast undantagsfall, synes mig det vara ett aldeles särskilt skäl för att nu icke bifalla förslaget. Det kan icke vara lämpligt att på detta ömtåliga område göra en så stor ändring i lagstiftningen blott för ett och annat undantagsfall eller för förhållanden, där en sådan ändring icke är av nöden. Allra minst synes det mig vara lämpligt att lagstifta blott i syfte att göra en vacker gest, som skulle vara avsedd att tillfredsställa på vissa håll, där man ivrigt arbetar på denna likställighet mellan man och kvinna.

Vad jag sagt om lektoraten vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna har sin tillämpning även på rektoraten vid statens samskolor, ty från sakkunnigt håll hör man ganska enstämmigt uppgivas, att dessa rektorat, där man har att handleda ungdomar och flickor i brytningsåren äro blanda de allra mest svårskötta befattningar på skolområdet, och jag tror, att för närvarande utan undantag dessa förestås av manliga rektorer, och det förefaller att så bör för framtiden kunna få förbli. Då nu en ganska stor ökning av för kvinnor tillgängliga befattningar även efter reservanternas mening skulle komma till stånd och man har framtiden för sig att gå vidare, om så skulle befinnas önskvärt, så synes det mig, att man bör stanna vid den standpunkt, som reservanternas intagit, nämligen att lämna kvinnorna tillträde till alla adjunkturer men till lektoraten endast vid de kvinnliga folkskoleseminarierna och högre lärarinnesseminarierna.

Herr greve och talman! Jag ber att i denna del av lagförslaget få yrka avslag på utskottets hemställan, som är lika med Kungl. Maj:ts förslag, och bifall till reservationen. Vad förslaget i övrigt innebär, ber jag att till alla delar få tillstyrka.

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

Herr Bergqvist: Herr talman! Den utvidgning i kvinnornas rätt att bekläda lärarplats vid våra läroverk och skolor, som i den kungliga propositionen blivit ifrågasatt och i huvudsak av utskottet tillstyrkt, tror jag i det stora hela är mycket lycklig. Kvinnan har nämligen på undervisningens och uppfostringens område visat sig äga särskilda egenskaper och kvalifikationer, som samhället givetvis bör taga vara på, och därför tror jag, att det kommer att lända vår undervisning till bättnad, att kvinnan får ett större verksamhetsfält än hittills på undervisningens och uppfostringens område. Emellertid kan man ju, såsom den föregående ärade talaren framhållit, draga i tvivelsmål, huruvida det är förenligt med en försiktig utveckling att på en gång härutinnan genomföra kvinnans fulla likställighet med mannen. För min del har jag funnit ett visst fog för den ståndpunkt, som löneregleringskommittén uttalat och till vilken herrar Strömberg och medreservanter anslutit sig. Jag är visserligen icke principiell motståndare till kvinnas anställning såsom lektor vid manliga gymnasier och manliga folkskoleseminarier, men jag tror, att det är försiktigt att, innan man lämnar henne tillträde till detta högre undervisningsstadium, där hon skulle handleda mogna manlig ungdom, något pröva hennes förutsättningar att på detta stadium kunna bibringa eleverna en god undervisning och upprätthålla en god disciplin. Och det finns tillfällen att få en sådan erfarenhet, när vi få kvinnliga adjunkter, vilka komma att såsom adjunkter anvisas tjänstgöring även på gymnasiestadiet och där ådagalägga sin kompetens eller sin inkompetens för lärargärningen på detta stadium. Jag har slutit mig till reservanterna i denna punkt, icke därför att jag, såsom jag nyss nämnde, är principiell motståndare mot att kvinna får bli lektor även vid manliga gymnasier eller manliga folkskoleseminarier, utan först och främst därför att jag anser, att det är klokt att förvärva denna erfarenhet, innan man tar steget fullt ut, och för det andra därför att reformen icke särdeles mycket brådskar, därför att det är ett ytterst ringa fåtal kvinnor, som äro kompetenta till lektorstjänster, och dessa kvinnor kunna ju anställas såsom lektorer vid högre lärarinneseminarier eller vid kvinnliga folkskoleseminarier. Det är alldeles icke någon reform, som är av brådskande natur. Anorlunda ställer det sig med adjunkterna. Där hava vi redan ett 90-tal, som äro kompetenta, och det finnes, såsom jag för min del anser, fog för, att dessa 90 släppas fram till konkurrens med de manliga extralärarna om de platser, som vid läroverken kunna erbjudas dem såsom adjunkter.

Emellertid ha reservanterna även i likhet med löneregleringskommittén velat avstånga kvinnorna från rektorat vid statens samskolor. På denna punkt har jag icke kunnat följa reservanterna. Det är enligt min uppfattning en väsentlig skillnad att tjänstgöra på gymnasiestadiet vid en manlig läroanstalt och att leda en samskola, där ungdomen befinner sig i en lägre ålder; och dessa samskolor besökas ju både av gossar och flickor, varför det synes mig vara lika goda skäl för, att en kvinna kan leda en sådan läroanstalt, som att en man kan göra det. För de kvinnliga eleverna kan det till och med vara

ytterst önskvärt, att en kvinna är rektor vid en sådan anstalt. Här har framhållits, att i den ålder, på vilken eleverna i samskolan stå, skolungdomen skulle vara särskilt svårhanterlig i disciplinärt avseende. Det ser ut, som om reservanterna hade blivit bättre underrättade, sedan de skrevo sin reservation, än de voro när de skrevo den, ty om vi läsa densamma, finna vi ej ett ord, som antyder, varför de icke vilja vara med om, att kvinna skall kunna vara rektor vid samskola. Här argumenteras hela vägen mot kvinnans befogenhet att vara lektor vid allmänna läroverken och manliga folkskoleseminarier, men beträffande rektoraten vid samskolor talas icke ett ord. Nu synas de emellertid ha vunnit den upplysningen, att det skulle vara svårare att upprätthålla disciplinen vid en samskola än vid ett gymnasium. Jag vågar icke uttala mig, huru härmed kan förhålla sig, men jag betvivlar, att detta är med det verkliga förhållandet överensstämmande.

*Om grunder
för kvinnans
anställning vid
vissa läroan-
stalter.*

(Forts.)

Jag ber att, utan att nu vid denna sena timme längre upptaga kammarens tålmod och tid, få yrka bifall till min reservation i detta ämne, vilken skiljer sig från herr Strömbergs m. fl. reservation därutinnan, att jag jämväl vill lämna kvinna tillträde till rektorat vid statens samskolor.

Herr statsrådet Rydén: Herr greve och talman, mina herrar! Den fråga, som har kommit på tal i reservationen och i det yttrande, som nu senast hölls av herr Bergqvist, den frågan är inte någon, som först kommit upp i dag, utan den har stått på dagordningen mer eller mindre aktuellt under mansåldrar. Kravet på att släppa kvinnorna fram till nya verksamhetsområden och framför allt till ett av de verksamhetsområden, som måste förefalla synnerligen naturliga för kvinnan, nämligen lärargärningens, det är över 60 år gammalt. Kravet kom upp i samband med de strävanden, som utlöste sig i, att kvinna fick lika arvsrätt med man och att en hel rad av myndighetsåtgärder vidtoges från statsmakternas sida i syfte att införa större samhällelig rättvisa mot kvinnan. Man kan följa striderna om kvinnans framsläppande på nya verksamhetsområden genom tiderna, och man skall finna, att de äro ungefär ensartade, argumenten äro varandra ungefärligen lika under denna långa tid, personerna ha växlat, men fördomarna ha varit desamma. Det yttrande, som redan har fällt här i debatten och som sannolikt kommer att fällas vid ett flertal tillfällen nu och framdeles, att man icke bör taga allt på en gång, det yttrandet innebär heller ingen nyhet, det har tvärtom förts till torgs vid alla föregående tillfällen, då frågan debatterats.

Om jag skulle nämna ett av de mera betydelsefulla steg, som tagits i syfte att släppa kvinnan fram på nya verksamhetsområden, bör jag kanske nämna 1859 års beslut att giva kvinnan tillträde till folkskollärartjänster. Men år 1866 var det, som riksens ständer fattade det stora och grundläggande beslutet, varigenom kvinnorna började så småningom släppas in på nya verksamhetsområden. 1866 års riksdagsbeslut, som sedermera föranledde en hel rad av författ-

*Om grunder
för kvinnans
anställning vid
vissa läroan-
stalter.*
(Forts.)

ningar såsom följd av riksdagens beslut, innehöll i främsta runnet att man ville släppa henne fram till läkare- och läraretjänster. Det medförde sedan under tidernas lopp, år 1870, att kvinna fick rätt att utöva läkaryrket, och det medförde år 1873, att kvinnlig studerande fick rätt att avlägga akademisk examen. Och i 1878 års läroverksstadga fanns faktiskt icke något ovillkorligt hinder för kvinna att bli anställd vid allmänt läroverk, ehuru praxis kom att utveckla sig så, att hon endast genom kungl. dispens i sällsynta undantagsfall beviljades rätt att söka lärartjänst vid allmänna läroverken. År 1904, då den nuvarande läroverksorganisationen genomfördes, fick kvinna tillträde till en grupp av lärartjänster, nämligen vid statens samskolor, den enda av lärartjänsterna vid allmänna läroverken, som de nu ha tillträde till, och då till ett antal av hälften av antalet lärare i skolan. Om man vill se resultatet av 1866 års riksdagsbeslut, som uppfattades som en stor rättfärdighetsakt den gången, får man säga, att resultatet under dessa femtio år icke blivit alltför stora.

Det nästa mera betydelsefulla steg, som togs för att släppa kvinnan fram på nya verksamhetsområden, är förknippat med namnet på en av denna kammares inflytelserikaste medlemmar, och det ligger så nära i tiden, att många, som sitta här i kammaren, torde hava varit med om att fatta detsamma; det är nämligen det, som genomfördes i och med ändringen av 28 § reegringsformen vid 1907 och 1909 års riksdagar och som hade herr Trygger såsom främste motionär. Genom detta riksdagens beslut undanröjdes de hinder, som förut funnos i regeringsformen, att utnämna kvinna till de statsämbeten, som då krävde kungl. fullmakt. Det beslutet, som då bland annat uppräknade tjänster vid allmänna läroverken bland dem, som kvinna skulle få tillträde till, det uppfattades den gången som ett mycket betydelsefullt steg som snart skulle leda till viktiga positiva resultat. Omständigheterna ha fogat så, att de 10 år som gått sedan ändringen i regeringsformen i detta avseende genomfördes icke medfört, att kvinna nått fram till mer än en enda av de platser, som krävde kungl. fullmakt, icke till mer än denna enda plats, därför att denna ändring i lagen förutsatte fastställelse av vissa särskilda grunder för kvinnans anställning, och dessa grunder ha icke av riksdagen godkänts annat än beträffande rektor vid kvinnligt folkskoleseminarium. Nu föreligger ett tillfälle, då man skulle såsom en konsekvens av 1907 och 1909 årens reformer kunna utfärda av Konungen och riksdagen gemensamt skapade grunder, avseende ett större antal statsämbeten, vars innehavare nämnas av Kungl. Maj:t.

Fråga uppstår då, huru långt man skall gå med på att giva kvinnan tillträde till lärarbefattningar vid allmänna läroverken. Ja, det kan ju sägas och har i alla tider sagts och har i alla debatter sagts, att man icke har någon bestämd erfarenhet att stödja sig på och att man därför bör taga allenast ett mindre steg. När det år 1859 gällde att släppa kvinnorna fram till folkskollärarbefattningar, så användes precis samma argumentering, som anförts och kommer att anföras här i kväll. Man fruktade för att släppa kvinnorna fram därför att de voro oprövade och därför att man fruktade att draga

*Om grunder
för kvinnans
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

dem ifrån hemmen och deras naturliga verksamhetsområden, och det möttes då som nu av fördomar och ovilja bland dem, som berördes av konkurrensen med kvinnorna. Det är precis detsamma, som möter oss nu. Det är en viss ängslan för att kvinnorna äro oprövade här och att kvinnorna kanske icke kunna fylla de anspråk, som man ställer på dem; och så kommer motståndet ifrån vederbörande lärarekår, som i detta fall i kvinnorna ser en konkurrent om statsämbeten, som de finna icke vara ur deras synpunkt tilltalande.

Nu föreligger emellertid en mycket lång erfarenhet ifrån kvinnornas arbete på folkskolans område. Jag tror nästan, att jag vågar säga det, att, om man undantager en grupp av rena fanatici, som principiellt motsätta sig att kvinnan skall komma in på något område såsom självförsörjande, skulle man icke kunna finna många människor, som i detta ögonblick skulle vilja bestrida att kvinnans arbete inom folkskolan har varit av ofantligt stor välsignelse för densamma. De farhågor, man hade för 60 år sedan, hava icke blivit besannade. Jag skulle våga säga, att pedagoger, som hava någon erfarenhet härom, numera äro ense om, att det skulle vara en ren olycka, om man icke finge räkna med kvinnans värdefulla arbete inom folkskolan.

Sedan dess hava kvinnorna fått komma in i enskilda läroverk, både flickläroverk och sådana läroverk, där samtidigt gossar och flickor finnas, samskolor. Jag vågar bestämt uttala den uppfattningen, att de erfarenheter, man har av kvinnans arbete där, äro gynnsamma, och att de farhågor, som en gång i tiden avspärrade vägen för dem att komma fram på detta område, icke blivit av erfarenheten besannade.

Sedermera hava kvinnorna kommit in vid statens samskolor, som i sina högre klasser hava lärjungar, gossar och flickor, just i den ålder, vilken, som vi alla veta, i många avseenden är den ömtåligaste och ur disciplinär synpunkt kanske den svåraste. Jag har icke ifrån något håll hört, att de farhågor man en gång hyste för att släppa kvinnorna fram till att bliva lärare för gossar i övergångsåldern, hava blivit besannade, och jag vet bestämt och det har återopats senast vid 1905 och 1907 års riksdagsdebatter, att man från provärläroverk, där akademiskt bildade kvinnor utbildats till lärare, hade en hel rad av intyg ifrån framstående provärsrektor, som vittnade, att den erfarenhet man hade av kvinnan och hennes arbete, där hon haft med gossar att göra, var gynnsamt.

Jag vågar sålunda säga, att så långt vår erfarenhet sträcker sig om kvinnan såsom lärarinna, äro erfarenheterna gynnsamma och de besanna icke de farhågor, med vilka varje litet steg på detta område mötts ifrån motståndarehåll.

Jag kan icke neka till, att även reservanterna synas ha känt sig svaga i sin övertygelse, att det skulle vara farligt att släppa kvinnan fram såsom lärarinna för ynglingar på gymnasialstadiet. De hava icke själva ett ögonblick ifrågasatt, att de kvinnor, som skulle bliva adjunkter, skulle förbjudas att läsa med gossar i de högre klasserna. Tvärtom gå de ut ifrån, att de även komma att

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.

(Forts.)

läsa på det högre stadiet, men man vill se erfarenheten av detta, innan man lämnar kvinnorna tillträde till lektorat.

Den, som känner till organisationen av läroverken, förstår mycket väl, att det knappast är möjligt, såsom ämnesgrupperingen nu är genomförd med lärarbefattningar ofta i blott två ämnen, att vid små eller medelstora läroverk upprätthålla en sådan ordning, att en adjunkt icke under några förhållanden får läsa på det högre stadiet. Det är endast vid våra allra största läroverk, som det tilläventyrs skulle vara möjligt att hålla adjunkter bara på det lägre stadiet. En sådan ordning praktiseras ingenstädes, så vitt jag vet. Om nu kvinnorna enligt reservanternas förslag skulle utnännas till adjunkter, så blir det i praktiken nödvändigt att de komma att läsa även på det högre stadiet, och jag för min del fruktar i det avseendet icke någonting. Pojkar äro svårast i disciplinärt avseende, när de befinna sig i den s. k. slyngelåldern, 14—15 år, d. v. s. då de även enligt reservanternas mening skulle kunna få kvinnliga lärare. När de kommit över slyngelåldern och uppnå en ålder af 17—18 år samt komma upp i gymnasieringarna, då blir det mera stadga i dem och det blir framför allt en viss större ridderlighet i hela deras sätt att vara. Går man med på att använda kvinnliga lärare för ynglingarna just under dessa ur disciplinär synpunkt svåraste åren, kan jag icke förstå varför man skulle stänga kvinnorna som lärare borta på det egentliga gymnasialstadiet. Egentligen är konsekvensen av reservanternas förslag, så vitt jag rätt uppfattat det, att man medger, att kvinnan skall få läsa på högstadiet, men man vill ej giva dem en häremot svarande lön och tjänsteställning även om de fylla alla formella kompetenskrav för lektorat.

Herr greve och talman! Jag skall be att få säga ett par ord till slut om det hela. Här föreligger nu ett stort lönerogleringsförslag, som omfattar alla de lärarkårer, vilka stå i statens eller kommunens tjänst. Det har föregåtts av ofantligt mycket arbete. Det är sju år sedan lärarlönenämnden tillsattes, och under denna långa tid hava dessa lärarkårer fått vänta på sin löneroglering. Det finnes nu utsikt, att denna stora lönfråga skall kunna få sin lösning, och att lösningen skall bli sådan, att åtminstone en relativ tillfredsställelse kommer att uppstå bland de kårer, som beröras av densamma. Jag kan då icke neka till, att jag måste finna, att ett bifall till reservanternas förslag här skulle kunna i sista minuten äventyra genomförandet av denna löneroglering i vad den avser lärarna vid allmänna läroverken och folkskoleseminarierna. Det uppstår en viss risk, om kamrarna gå emot varandra här, och andra kammaren biföll i går utan ett ords debatt utskottets hemställan i nu förevarande punkt. Svårigheter kunna uppstå att komma till en sammanjämkning på denna punkt. Det är icke alls givet, det vill jag säga, att den av herr Bergqvist framlagda linjen kan bli en verklig sammanjämkningslinje, sådan som ställningen är i andra kammaren. Och under sådana förhållanden skulle jag ändå vilja hemställa, om det icke, för att få denna fråga löst under den samverkan från olika håll, som glädjande nog förekommit. — jag hemställer, säger jag,

om det icke vore klokt, att även denna kammare bifölle utskottets förslag i den första grundläggande punkten, så att man kunde få det hela i hamn.

Det har i år i alla frågor, som särskilt legat kvinnorna om hjärtat, gått dem emot i denna kammare. Skulle det inte kunna låta sig göra att här tillmötesgå deras önskemål, då man vet att en stor del av kvinnovärlden, särskilt den akademiska, omfattar denna fråga med så stort intresse?

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter
(Forts.)*

Herr Pers: Efter den exposé, herr statsrådet ägnade frågan är icke mycket att tillägga. Jag skall endast be att med ett par ord få vända mig mot reservanterna, som här haft ordet.

Herr Strömberg betonade i sitt anförande, vad som också anföres i slutet av reservationen, att det var tvivelaktigt, om det kunde vara lämpligt att släppa fram kvinnor att handleda den mognare manliga ungdomen. Jag tror, att man kan säga, fast det låter litet drastiskt, att reservanterna där hava grundlagen emot sig. Ty den formulering, som regeringsformen 28 § erhöll 1909, lyder ju så, att »till lärarebefattningar må i den ordning som ovan sagts, och med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, kunna utnämnas och befordras även infödda svenska kvinnor». Detta ger vid handen, att riksdagen och statsmakterna vid formulering av denna paragraf tänkt sig, att kvinnan skulle till och med kunna intaga lärostolar vid universiteten. De ungdomar, som det där är fråga om, är ju äldre och mognare än den, som här är i fråga. Det är visserligen sant, att ett sådant medgivande skulle ske efter närmare prövning, men skulle det vara så, att detta vore alldeles olämpligt, så skulle ju icke grundlagen ha fått denna lydelse. När man nu har denna grundlagsparagraf att stödja sig på, förefaller det, som om man behöver ha synnerligen goda skäl för att vägra kvinnorna att få denna dem på förhand tillerkända rättighet. Men det är ingen av reservanterna, som varit så säker i tonen. Herr Strömberg önskar, att man skaffar sig större erfarenhet om saken, och biskop Bergqvist är principiellt för saken, men tycker icke, att det brådskar. Erfarenheten bestyrker, att kvinnorna äro mycket lämpliga på undervisningsområdet och erfarenheterna från utlandet visa, att kvinnorna kunna gå ganska långt i den vägen. Det är icke så många, som göra det, men det är en och annan, och vi ha de sista dagarna läst i tidningarna, att vid Köpenhamns universitet en svenskfödd kvinna blivit utnämnd till lektor, en kvinna som genom lärarverksamhet här i Sverige utmärkt sig för duglighet, men här dock ej kunnat intaga de högsta poster, vartill vi gett henne rätt och tillfälle att utbilda sig. Hon får gå till utlandet för att komma till sin rätt. Jag undrar, om detta kan vara lämpligt.

Det har också anförts att det icke brådskar, därför att det har särskilt i Kristiania visat sig, att det icke är så många kvinnor som intaga sådana platser. Men man kan också säga, att den omständigheten gör väl, att farhågan för en kvinnlig invasion på det här

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.*

(Forts.)

området, vilken uttalats ifrån åtskilliga håll, icke bör vara så stor; och det visar även, att det naturliga urvalet gör sig gällande d. v. s. att icke flera kvinnor komma till sådana platser än de, vilka verkligen duga till att utträta något. Detta talar för, att man icke bör i räddhåga förhålla kvinnorna denna rätt. Jag skall också säga, att i fråga om disciplinen har herr Strömberg uttalat — och likaså biskop Bergqvist — att det icke är så svårt att hålla disciplin på mellanstadiet. Det skulle vara svårare på gymnasialstadiet. I det fallet talar ju all erfarenhet mot en sådan uppfattning. Man har ju från alla håll det vittnesbördet, att det är i mellanklasserna som det är svårast att upprätthålla disciplinen, men däremot äro alla eniga, att där böra kvinnorna få provas och få komma till användning.

Det förefaller mig ganska underligt, att högern i denna kammar försöker att förhålla kvinnorna deras rätt till dessa platser. Denna kammar är ju landets överhus och består av landets yppersta män. Nu är det ju kvinnorna från de bildade familjerna, från de bäst lottade familjerna i Sverige, som väl kunde ifrågakomma att tävla om dessa platser. Men herrarna vilja icke giva dem denna rätt. Det förefaller som sagt vara ganska underligt.

Nu stå vi inför beslutet angående en fråga, som har varit förberedd mycket länge, och i stort sett äro vi alla eniga. Det är blott i en enda punkt väsentligen, som någon skillnad består, det är i fråga om rätten för landets bäst utbildade och mest bildade kvinnor att få undervisa i gymnasierna. Tror någon, att det leder till att kvinnan nöjer sig med den ställning hon vid undervisningen får, därest frågan i denna del faller? Nej, det blir blott några års uppskov, några års frist; men kammaren ådrager sig förebråelser för att vara vad vi åtminstone på landsbygden kalla »smårådig», emedan den icke kan taga ut steget ordentligt utan stannar i sista ögonblicket, då det gäller att avgöra en sak.

Herr talman! Jag ber att få vädja till kammaren att åtminstone i detta fall taga steget helt och fullt och bifalla Kungl. Maj:ts proposition samt utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Endast några ord till försvar för den kungl. propositionen i denna del. Det förefaller mig, som om de ärade reservanterna drivit sin försiktighet något för långt i detta hänseende. De tyckas icke hava beaktat, att det nu är 10 år sedan det stadgande inskrevs i grundlagen, som skulle öppna detta nya fält för kvinnans verksamhetslust. Hittills har stadgandet endast varit en död bokstav, därför att icke någon regering tagit upp och för riksdagen framlagt förslag till de grunder, efter vilka kvinnorna skulle få tillträde till dessa lärarbefattningar.

Då jag fick min uppmärksamhet fäst på denna fråga inom statsutskottet, föll det mig in, att jag borde gå tillbaka till riksdagens förhandlingar vid den tidpunkten för att se, vilka motiv, som då anfördes för och emot, när denna fråga förelåg till behandling i denna kammar. Det var, som bekant, och såsom förut

tidigare här erinrats, på grund av en motion av majoritetspartiets ledare här i kammaren, herr Trygger, som denna grundlagsändring infördes. Och jag får säga, att det var med mycket stort intresse jag tog del av den debatt som då fördes här i kammaren. Många av de talare, som då deltog i debatten tillhöra icke längre kammaren, men en del av dem finnas ännu kvar i livet. Alla voro de mycket värderade ledamöter av denna kammare och åtnjöto högt anseende och stort förtroende inom kammaren. Jag har därför tänkt, att det kunde vara till gagn för saken och även av ett visst intresse för kammarens nuvarande ledamöter att få höra några få citat från den diskussion, som då fördes. Ja, skall, herr talman, icke bli va mångordig. Jag tror, att jag på det sättet kan bättre uttrycka vad jag också själv känner i denna fråga, mycket bättre än om jag skulle göra det med egna ord.

En av kammarens dåvarande ledamöter, lektor Säve yttrade följande: »Nu har man sagt — det har även framhållits i dag av en talare —, att kvinnor icke skulle vara lämpliga för lärareverksamhet inom de allmänna läroverken, åtminstone icke i mellanklasserna eller de högre klasserna. Det har med mera skäl sagts att man icke har någon erfarenhet om deras förmåga att fullgöra en lärares åligganden där. Ja, det är sant, erfarenheten därom är helt naturligt mycket ringa, alldenstund kvinnor i allmänhet icke haft tillträde till sådana lärareplatser. Men någon erfarenhet har man dock förvärvat sig. Det har stått kvinnor öppet att deltaga i provårskurserna vid provläroverken och mot vad en ärad kollega i denna kammare för två år sedan yttrade vid behandlingen av denna fråga, att kvinnor äro alldeles utmärkta, när det är fråga om den lägre undervisningen, men att de däremot att döma av den erfarenhet man haft icke lämpade sig så väl för undervisningen i mellanklasserna och de högre klasserna, ber jag att få nämna, att man delgivit några av oss ledamöter inom konstitutionsutskottet intyg från rektorer vid provläroverken i huvudstaden, och att en av dem däri har sagt, att de kvinnliga provkandidaterna icke visat sig sämre vid undervisning på det högre stadiet utan snarare bättre, emedan deras intelligens är rörligare och de tala bättre, och att en annan har förklarat, att de kvinnor, som genomgått provår vid hans läroverk, ej visat sig sämre i att upprätthålla tukt och ordning än andra. Skulle emellertid det vara förhållandet att en kvinna av t. ex. disciplinära skäl icke är kompetent att sköta undervisningen i gossläroverkens mellanklasser eller högre klasser, behöver man icke riskera att hon någonsin blir av Kungl. Maj:ts nämnd till ordinarie lärare. Förhållandet är nämligen enligt nu gällande läroverksstadga, att ingen kan antagas till ordinarie lärare utan att förut under minst två år hava tjänstgjort såsom vikarierande eller extra lärare, och i de betyg som rektor har att avgiva över en lärares tjänstgöring ingå icke blott de vanliga vitsorden om nit och skicklighet utan även ett omdöme om lärarens sätt att behandla lärjungarna och hans förmåga att bland dem upprätthålla ordning. Sålunda måste tillfredsställande intyg före-

*Om grunder
för kvinnas
inställning vid
vissa läroan-
stalter.*

(Forts.)

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
nissa läroan-
stalter.*

(Forts.)

ligga om sökandens disciplinära förmåga och fattas sådant lärar en sökande ej av Kungl. Maj:t varda till lärarebefattning utnämnd».

Samme talare yttrar vidare: »En författarinna i den s. k. kvinnosaksfrågan har, såsom det synes mig, med fullt skäl anmärkt att såsom det nu är komma de gossar, vilkas hem ej äro belägna i läroverksstaden i allmänhet under sin långa skoltid, varunder deras sedliga karaktär skall grundläggas, att så gott som uteslutande stå under manligt inflytande. Den del av sedlig inverkan, som modern i hemmet kan utöva på sina skolbesökande söner, avtager allt mer och mer ju längre dessa hinna i kunskaper och bildning. Under endast manliga lärares ledning och i endast manliga kamraters sällskap försiggår elevernas andliga och sedliga bildning i ensidig riktning. Hemmets anda, den sedelag, som där råder, förpliktigar ynglingen oftast blott så länge han vistas inom dess väggar, varemot han utom detsamma ställer sig till efterrättelse endast det åskådnings-sätt, den sedelag, han bildat sig genom umgänget med kamrater och andra unga män. Det förädlande och uppfostrande inflytande, som ett gott hem kan utöva, men vilket mängen skolgosse under största delen av året saknar, bör på något sätt ersättas. Jag tillät mig också förra gången, då denna fråga behandlades, framhålla, att det just från uppfostrans synpunkt vore en verklig fördel för skolorna, om kvinnor undervisade däri, ty genom dem skulle för gossarna bevaras förbindelsen med hemmet.»

En annan ärad talare, som ännu tillhör denna kammare, greve Axel Wachtmeister, yttrade: »Är det rätt och klokt och är det praktiskt att i stället för att till det allmänna bästa så långt det låter sig göra utnyttja dessa kvinnors kunskaper och skicklighet, därav göra en slags härd för kvinnligt missnöje? Vore det då icke klokare och riktigare att draga konsekvensen av de medgivanden, riksdagen förut gjort, och tillåta dessa kvinnor, som brinna av verksamhetslust, att få använda sina pund på dessa olika områden ill gagn och nytta för det allmänna?»

Slutligen ber jag att få citera några ord av den ärade motionären. Jag hoppas att han tillgiver mig, att jag begagnar tillfället att upprepa några av de ord, han då yttrade. Jag gör det så mycket hellre, som jag i allt instämmer med vad han då yttrade. Han ingår först på en granskning av de skäl som anförts av dem, som då voro emot grundlagsändringen, och han yttrar därvid bland annat: »Först hava vi då det gamla skälet, att saken icke är utredd, ett skäl med vilket man mycket väl kan slå ihjäl vilken sak som helst. I detta fall är det emellertid ganska lätt att vederlägga det skälet, ty ytterligare utredning är helt enkelt omöjlig, innan ändring skett i grundlagen. Huru skall väl kvinnan kunna visa, att hon kan sköta dessa platser, om icke den barriär tages bort, som grundlagen ställer upp mot ett dylikt försök? För mig är det fullkomligt ofattligt, huru man kan vara av en annan mening.» Och längre fram i sitt anförande yttrar samme ärade talare: »Det ena skälet, som jag har i viss mån gemensamt med min ärade vän är, att staten bör i sitt intresse begagna sig av de krafter som stå staten till buds, och den principen

leder mig följaktligen till att staten bör använda kvinnor så långt dessa kunna göra staten någon nytta och det anser jag, att kvinnor kunna på ifrågavarande platser. Det andra skälet är rättvisan och billigheten. Det tredje är klokheten, ty att giva kvinnan tillträde till skolor och universitet, där hon kan inhämta kunskaper, och giva henne möjlighet att avlägga vetenskapliga prov, för att sedan utesluta henne från de statstjänster, för vilka hon sålunda blivit fullt kvalificerad, det komme att hava den påföljd, att kvinnorna drevs in på andra banor, vilka det icke vore lyckligt för samhället och staten att hon beträdde.»

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

»Jag är övertygad om att för första kammaren framför allt rättvisans och billighetens synpunkt skall vara den avgörande och detta så mycket mer som denna kammare redan en gång har bifallit förslaget. Om satsen: 'En man ett ord' någonsin har gällt, har det gällt om denna kammare. Kammaren har noga betänkt sig, innan den godkänt föreslagna förändringar, och noga beaktat skälen för och emot, men när kammaren har sagt ett ord, har kammaren stått vid det. Kammaren har varit alltför mån att bevara den moraliska kraften åt sina beslut för att handla annorlunda.»

I förhoppning, att kammaren under livlig känsla av vad den ärade talaren i de av mig nu citerade slutorden yttrat, då den för 10 år sedan biträdde den grundlagsändring, som då genomfördes, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag i denna del.

Herr Trygger: Herr talman, mina herrar! Det kunde vara obehövt att jag yttrade mig efter de uttalanden, som föregått, men min tystnad skulle kanske kunna missförstås. Jag vill då säga, att det var med stor tillfredsställelse, jag såg Kungl. Maj:ts förslag framläggas. Denna grundlagsbestämmelse har, såsom här påpekats hittills varit ett tomt löfte till kvinnorna, och dessa hava väntat på att detta löfte skulle realiseras, men dess realisering har ingen förut tagit sig an. Det är sannerligen icke för tidigt, att man nu går till uppfyllande av de förhoppningar, denna grundlagsbestämmelse gav kvinnorna — jag skulle nästan vilja säga de anspråk, som den har givit dem.

Med avseende på det nu diskuterade speciella fallet kanske jag, som var en bland motionärerna i frågan, skulle kunna nämna, vad meningen var med grundlagsbestämmelsen. Jag vill då alldeles bestämt framhålla, att meningen var den, att professorsämbeten, lektorsbeställningar och adjunktsbeställningar skulle kunna tillkomma kvinnorna. Det hade vi motionärer alldeles klart för oss. Då det här står, att vederbörande skola utnämnas med tillämpning av de grunder, som av Konung och riksdag godkännas, så var det icke alls meningen, att man i dessa grunder skulle mer eller mindre efter gottfinnande släppa fram somliga kvinnor och utesluta andra, utan tanken var riktad dels på vissa särskilda fall, då det visade sig, att de befattningar, som omnämnas i grundlagsbestämmelsen, undantagsvis icke lämpade sig för kvinnor — exempelvis tänkte man då på vissa läkarebefattningar — och dels

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läro-
stället.
(Forts.)*

därpå att det erfordrades bestämmelser med avseende på avlöning, pensionering o. s. v., när man gäve kvinnorna tillträde till ifrågasvarande befattningar.

Jag skall, herr greve och talman, be att på det livligaste få instämma med de föregående talare, som yrkat bifall till utskottets förslag.

Herr Widell: Herr greve och talman! Då jag var förhindrad att deltaga i statsutskottets behandling av förevarande ärende, har jag begärt ordet för att få till protokollet antecknat, att jag ansluter mig till den av herr Strömberg med flera avgivna reservationen. Den erfarenhet, som jag under åtskilliga års tjänstgöring vid ett av våra största läroverk vunnit ifråga om de krav, som ställas på lärarens förmåga särskilt att upprätthålla vad man brukar kalla läxdisciplin, har bibragt mig den bestämda övertygelsen, att man icke kan med någon större säkerhet påräkna, att kvinnor kunna fylla dessa krav.

De erfarenheter, som här framlagts från olika håll och vilka man gjort beträffande kvinnans tjänstgöring som lärare på andra stadier kunna enligt mitt förmenande icke bliva tillämpliga utan vidare ifråga om kvinnas tjänstgöring på det högre stadiet i läroverk för gossar. Och för övrigt tror jag, att dessa erfarenheter icke äro så odelat gynnsamma som man här vill göra gällande. Det skulle kunna anföras åtskilliga fall, som tyda på något helt annat.

Nu har det sagts, att den av riksdagen för en del är sedan antagna nya lydelsen av 28 § regeringsformen skulle rent av utgöra ett tvång för riksdagen att nu öppna tillträde för kvinnor även till lektorsbefattningar. För min del kan jag icke dela den uppfattningen. Det heter i alla fall i 28 § i regeringsformen, att de närmare bestämmelserna skola regleras med tillämpning av de grunder som fastställas av Konung och riksdag, och det nämndes nyss av den siste ärade talaren, att man även tänkt sig vissa befattningar, som icke lämpa sig för kvinnor. Nu yttrade visserligen den ärade talaren, att bland de befattningar, man då tänkt sig vara lämpliga för kvinnor, även ingick lektorsbefattning, men vad motionärerna på sin tid möjligen tänkt sig kan väl icke vara förbindande, då det nu gäller att skrida till ett konkret beslut.

Vidare har uttalats farhågor för att en skiljaktighet mellan kamrarna på denna punkt skulle kunna äventyra lärarnes löne-reglering. Jag har svårt att se, huru det skulle vara möjligt. Det är klart, att gemensam votering på denna punkt icke kan äga rum, utan att det här måste åstadkommas samstämmigt beslut mellan kamrarna. Men sedermera blir ju regleringen av lönerna en enkel konsekvens av det hela, ty beträffande lönebeloppen råder ingen som helst meningsskiljaktighet mellan kamrarna.

Jag anhåller, herr greve och talman, att få yrka bifall till den av herr Strömberg m. fl. avgivna reservationen.

Herr Bellinder: Herr greve och talman! Jag ber få uttrycka min stora tillfredsställelse med att den så länge väntade kungl. propositionen angående reglering av lärarpersonalens vid de allmänna läroverken löner och pensioner nu äntligen framkommit. Men jag kan icke underlåta att uttala den åsikten, att dessa löner och de föreslagna pensionsbeloppen i vissa fall blivit alldeles för knappt tillmätta. Särskilt gäller detta två grupper av övningslärare, nämligen gymnastik- och musiklärare. Dessa hava, synes det mig, blivit alltför styvmoderligt behandlade, och det har också från deras led sports rätt stor missbelåtenhet med de förslag som framlagts såväl av löneregeringskommittén som av Kungl. Maj:t. Nu har emellertid utskottet, oaktat väckt motion därom, icke ansett sig kunna höja de föreslagna lönebeloppen, därför att de grunder, på vilka dessa övningslärares löner vila, äro rätt invecklade och därför tarva ytterligare utredning, innan en sådan förbättring kan äga rum. Såsom framgår av den kungl. propositionen gav löneregeringskommittén, »i avseende å grunderna för ifrågavarande övningslärares avlöning, uttryck åt den uppfattningen, att det avlöningssystem, som här varit tillämpat, är synnerligen invecklat ävensom att det vore önskvärt, att efter genomförandet av en länge påyrkad omorganisation av musik- och gymnastikundervisningen på detta område enklare och mera enhetliga grunder bleve gällande.»

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroverks-
stalter.*

(Forts.)

I anledning härav tillåter jag mig till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet uttala den önskan, att han måtte så snart som möjligt gå i författning om en sådan utredning, på det att den knappa lön, som tillkommer särskilt musiklärare, måtte kunna bliva högre.

Nu har utskottet föreslagit riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes åvägabringa en utredning i fråga om pensionsförhållandena för övningslärares vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill sagda utredning kan föranleda. Jag vill därför hoppas, att i anledning av denna skrivelse också den av mig av herr ecklesiastikministern påkallade utredningen så snart som möjligt kommer till stånd, varigenom dessa måtte erhålla en fast avlöning, bestående av lön och tjänstgöringspengar.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Man kan inte säga, att kvinnorna äro välkomna till läroverken. Av de 1,200 läroverkslärare: rektorer, lektorer, adjunkter och extralärare, som hade att uttala sig om lärarelönenämndens betänkande, var det endast 48 stycken, som inte tyckte, att läroverken skulle vara lyckliga, där est kvinnorna inte komme dit. Man har sökt förklaringar till denna läroverkslärares ställning, och vi hörde i jans ifrån stadsrådsbänken, att konkurrensavund säkerligen spelat in. Om extralärarna, således de som ha att tävla om platserna, skulle vara bejakade av konkurrensavund, det vore ju förstäeligt, men att läro-

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)

verkslärarna i övrigt, som inte ha den minsta orsak att konkurrera, ändå skulle ha gripits av denna konkurrensavund — det låter då åtminstone inte särdeles trovärdigt. Man har också sagt, att denna läroverkslärarnas ställning i frågan, helt enkelt är ett utslag av kåranda. Jag må ju bekänna, att när jag såg, hurusom läroverkslärarna slöto upp på sätt, de gjorde, jag verkligen fick den lilla misstanken, att det här kanske inte var någonting annat än långt driven kåranda. Det må emellertid vara vilken förklaringsgrund som helst; det är klart, att denna massuppslutning av läroverkslärarne kring en sådan ståndpunkt inte skulle vara sympatisk för de akademiska kvinnorna. Den måste ju te sig å ena sidan som ett långt ifrån ridderligt försök att för den enskilda lärarinnan stäcka det hopp, hon kunde ha om bättre ekonomiska framtidsmöjligheter — en alltid värdefull sak i denna snöda värld. Och å andra sidan som en attack på kvinnornas samfällida fram-marsch mot bättre och lyckligare sociala betingelser. Det var klart säger jag, att det hela skulle te sig i hög grad osympatiskt och att roten och upphovet, så att säga, till denna massuppslutning naturligtvis heller inte skulle framstå i någon synnerligen sympatisk dager. Men roten och upphovet var på sätt och vis den, som nu talar, genom en reservation till lärarelönenämndens betänkande, och jag skall därför genast be att få gendriva ett par beskyllningar. Den ena är den, att jag på något vis skulle ha förklenat kvinnorna. Kärnpunkten i min ställning är ju denna, att då det gäller att undervisa gossar, är mannen den lämpligaste, men då det gäller att undervisa flickor, är kvinnan den lämpligaste. Om jag således i det stycket har förklenat eller förolämpat, så har jag förolämpat hela mänskligheten. Den andra beskyllningen är den, att jag skulle ha vantolkat det beslut, som riksdagen fattade år 1907.

Vad var det egentligen, som beslöts år 1907? Det förefaller mig, på grund av de båda anförandena av herr Kvarnzelius och herr Trygger, som om det vore nödvändigt att trots den sena timmen något litet dröja vid vad som då skedde. Såväl herr Kvarnzelius som herr Trygger gjorde gällande precis vad som från kvinnohåll gjorts gällande; att vad som då skedde, det var, att riksdagen fastslog kvinnornas behörighet till statens läroanstalter och alldeles speciellt till de allmänna läroverken. Det var samma uppfattning, som mötte mig, då jag hade att taga ståndpunkt i denna sak. Men när jag gick till akterna, fann jag, att den var ett misstag. Redan den omständigheten, att statens läroanstalter inte äro endast några stycken utan mellan 90 å 100 — och bland dessa en del, som lyda under lant- och sjöförsvarsdepartementen — var en vink om att detta tal inte kunde vara riktigt. Men dessutom ha vi mycket bestämda uttalanden från de personer, som väl bäst borde förstå, vad som beslöts, nämligen ordföranden och vice ordföranden i det konstitutionsutskott, som hade hand om detta ärende. Vad yttrade då ordföranden i konstitutionsutskottet år 1905? Det året hade herr Trygger motionerat, inte om den

ändring, som nu finnes i grundlagen, utan om att kvinnorna skulle få tillträde till lärarbefattningarna vid de allmänna läroverken, vilket naturligtvis inte är detsamma. Konstitutionsutskottets ordförande yttrade; att »utskottet har visserligen funnit skäligt att följa motionären därutinnan, att det vill söka få borttaget det ovillkorliga hinder» etc., etc. »men utskottet har» — »icke ansett det vara tillräckligt utrett, att kvinnan, i avseende å *alla* de av honom angivna ämbeten och tjänster, äger de förutsättningar, som äro nödvändiga för att hon med avseende å befordran till dem skulle kunna med mannen likställas». Så kommer det viktigaste: »Härutinnan måste undersökning göras, icke blott generellt, utan i avseende å varje särskild art av tjänst; med hänsyn till dessa befattningar kan nämligen spörsmål otvivelaktigt framställas, om ock i vilken mån kvinnan verkligen lämpar sig för dem.»

Och år 1907, då konstitutionsutskottet framlade det förslag, som nu återfinnes i grundlagen — d. v. s. herr Trygger hade själv ändrat sin ursprungliga motion och talade således inte längre om lärarebefattningar vid de allmänna läroverken utan om sådana befattningar vid statens läroanstalter — då yttrade utskottets ordförande, herr Blomberg, som svar på talet om de många rundliga löften, man nu gett kvinnorna och som man kanhända inte kunde effektuera: »Bestämmelsen innebär endast, att man tager bort hindret och lämnar åt Konungen och riksdagen att sedermera särskilt pröva, i vilken omfattning, under vilka förutsättningar och med vilka villkor man må medgiva befogenhet även åt kvinna å det i grundlagen bestämda området.» I ungefär enahanda riktning yttrade sig vice ordföranden i utskottet, herr af Callerholm, i andra kammaren. Vad som således beslöts år 1907 och konfirmerades år 1909, det var ingenting annat än att man undanröjde det grundlagsenliga hinder, som fanns och som stod i vägen för kvinnan till vissa ämbeten, men man fastslog inte alls, att kvinnan skulle ha behörighet till dessa ämbeten.

Nu är det naturligtvis klart, att innebörden av besluten år 1907 och 1909 inte kan vara mera än en. Men det var många, som agerade med den gången, och motiven och meningarna voro mångahanda, och kan man draga fram dessa olika meningar och motiv vid olika tolkningsförsök. Men felet, som herr Kvarnzellius så synnerligen grundligt begick, det ligger däri att han förväxlade vad de olika riksdagstalarne ansågo om kvinnans lämplighet, med vad konstitutionsutskottet bestämde sig för och vad riksdagen på konstitutionsutskottets förord beslöt. Det är alldeles otvivelaktigt, att det var många som under denna riksdag sade mycket vackra saker om våra kvinnor och som ansågo, att de voro som skapade för dessa befattningar; det var också en del, som stodo mycket tveksamma. Men allt detta är en sak för sig. Vad som är säkert — det är, att riksdagen beslöt, att man skulle ha en prövning, innan man gick till ett definitivt beslut, och att denna prövning skulle inte bara gälla, »under vilka förutsättningar och med vilka villkor» som kvinnan skulle äga tillträde till läroverken, utan också »i vil-

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.

(Forts.)

ken omfattning» sådant borde ske. Då menar jag, att det ligger inom möjlighetens gränser, att en sakkunnigenämnd i avseende å några av dessa tjänster kan reducera omfattningen till noll.

Detta är inte endast teoretiska spekulationer, utan en sak av praktisk räckvidd, ty om det är så, att riksdagen en gång har uttalat sig i realfrågan, då skola kvinnorna ha tillträde till dessa anstalter, *därför* att de äro lämpliga, men om det är så, att riksdagen begärt en undersökning, då skola kvinnorna ha tillträde till dessa befattningar, *om* de äro lämpliga och det är inte precis det-samma. Om jag således har rätt i, att riksdagen begärt en prövning, en undersökning, icke blott generellt, utan i avseende å varje särskild art av tjänst», då må jag säga, att detta ärende har fått en behandling, som man ju vid gott humör kan kalla för inte riktigt tillfredsställande. Ty statsutskottet bygger på Kungl. Maj:t och Kungl. Maj:t bygger på lärarelönenämnden. Men lärarelönenämnden har aldrig företagit någon undersökning; den trodde att riksdagen redan bestämt, att kvinnorna skulle ha dessa platser. Vi befinna oss således i det läge, att riksdagen nu, år 1918, har att bygga på alldeles samma allmänna talesätt, som riksdagen år 1907 inte ansåg sig kunna bygga på.

Det är klart, att en enskild kommittéledamot, som jag, inte kunde företaga någon större utredning. Jag hade att lita till den erfarenhet, som livet på detta område gett mig, och den erfarenheten sade, att kvinnorna inte voro synnerligen lämpade som lärare för gossar vid en viss ålder. Det var således ingen objektiv grund; men jag kan ju tillägga, att det har ingen annan heller i denna sak. Allesamman döma vi mer eller mindre på känn. Men inte dömde jag alldeles i blindo, ty jag hade ju ändå bakom mig en ganska lång praktisk lärareverksamhet i mycket olika former. Nu vet jag, att man kommer att säga, att man inte skall generalisera; det gäller inte frågan, huruvida kvinnor i allmänhet äro lämpliga i detta stycke, utan huruvida fröken-magistern A. i tävlan med herr-magistern B., C. eller D., är den lämpligaste. Men så ligger inte saken. Vi ha här inte att pröva en utnämningsfråga, utan vi diskutera, huruvida vi vilja öppna lektoraten och adjunktsbefattningarna vid våra allmänna läroverk för kvinnor, och då måste man generalisera. Och jag frågar: Hur tänker sig denna kammare, att det skulle se ut vid våra läroverk, därest alla platserna vore besatta med kvinnor? Kan man inte med lugn taga dessa konsekvenser, då måste det finnas något mankemang med kvinnan såsom goss lärare. Då är det så, att vi ge henne tillträde till våra läroverk, *därför* att vi misstänka, att det alltid kommer att finnas så mycket manfolk där, att det inte gör så mycket. Då öppna vi våra läroverk för henne, *därför* att vi hoppas och tro, att hon skall vara lämplig, men vilja inte se henne på alla platserna där, av den lilla enkla anledningen, att vi veta eller rättare ha på känn, att det inte skulle vara bra.

Nu säger herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i sin proposition, att enligt hans uppfattning, bör en fri

och öppen tävlan få råda emellan män och kvinnor om nu ifrågasvarande slag av befattningar. Men herr statsrådet glömmer en sak, som man icke får glömma i detta sammanhang. Det är nämligen inte alls eller huvudsakligast en fråga om befattningarna utan en fråga om skolpojkar. Det väsentliga i denna fråga är, att vi i våra allmänna läroverk ha ett pojkmaterial, som vi skola göra det bästa möjliga av, och man har verkligen rätt att hysa sina dubier om, huruvida kvinnan med fördel kan deltaga i detta arbete.

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter
(Forts.)*

Det är ju så, att man gärna går ut ifrån sig själv. När jag sitter i en pojkklass, så vet jag, att pojknas psyke är ett instrument, som jag kan spela på. Jag vet, att jag har medel till hands i alla situationer, även om de skulle bli ganska krävande. Men om jag sitter i en flickklass — och där har jag suttit många gånger — har jag inte alls denna samma trygga förnimmelse. Jag har av lärarinnor hört, att deras uppfattning är precis densamma. En pojkklass är mängen gång för dem något tämligen oförståeligt. Jag går således ut ifrån, att om lärare och lärarinnor fritt kunna välja, så gå lärarna till pojkklasserna och lärarinnorna till flickklasserna, och detta helt enkelt därför, att arbetet då är lättast och därför att de trivas bäst där.

Om nu denna min utgångspunkt är riktig, så kan man ha rätt att vänta, att livet skall exemplifiera den. Och det är just det som livet gör. I den reservation, som jag fogat till lärarlönenämndens betänkande, har jag pekat på den differentiering, som gör sig gällande inom folkskolorna i de större städerna. Så långt jag har kunnat kontrollera, har det visat sig, att småskolorna äro samskolor överallt, men så snart pojkar och flickor hunnit till en viss ålder, 10—11 år, ibland tidigare, så gå pojkar för sig och flickor för sig och lärarna följa pojkar och lärarinnorna följa flickor. Av de 11.000 gossar och flickor, 11—14-åringar, som år 1912 funnos i Stockholms folkskolor, var det endast 60 gossar, som undervisades av kvinnor, och 40 flickor, som undervisades av män. Detta kan inte vara en slump; det skulle i så fall vara en alldeles ovanligt envis slump, som skulle foga det på det viset. Nej, saken är den, att vi här ha en naturlig lagring i samhället, och så vitt jag kan förstå, är detta ett säkert bevis för riktigheten i den sats som jag ställt upp som rättesnöre för mitt handlande i denna fråga: att kvinnorna lämna sig bäst för flickor och männen bäst för gossarna. Ty denna lagring har kunnat försiggå utan några som helst störande moment. Ekonomien spelade inte in, ty lärarinnorna få lika stor lön om de undervisa gossar eller flickor. Kvinnornas självständighetskrav var heller inte engagerat. Ty om de undervisa i en 4:e klass för gossar eller i en 4:e klass för flickor — det smäller precis lika högt. Men det var på det viset, att män och kvinnor fingo följa sina naturliga böjelser, och då gingo de åt det håll, de kände sig bäst lämpade för. När man nu ser, att saken ligger så, då förefaller det mig, som om man hade en viss skyldighet att draga vissa slutsatser.

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)

Som saken för närvarande ligger här i kammaren, har jag mycket svårt att finna mig till rätta. Jag kan nämligen inte se att reservanternas ståndpunkt principiellt är den riktigare. Men den är klokare på det sättet, att man då kan placera kvinnorna, där jag för min del tror, att de passa, nämligen till att undervisa de yngsta gossarna. För resten tror jag för min del, att den roll, som de akademiska kvinnorna komma att spela vid våra allmänna läroverk, kommer att bli en tämligen kort gästroll. Förr eller senare måste vi naturligtvis nå fram till högre allmänna läroverk för flickor, och när vi en gång få dem, komma de akademiska kvinnorna inte alls att trängas framför gossläroverken. Men till dess detta sker, kommer alltid en hel del skolgossar att få lida under det arrangemanget, att en läroverksadjunkt, som aldrig varit pojke och aldrig någonsin kan bli karl, ändå skall försöka finna sig till rätta i en samling 14-, 15- och 16-åringar, som för visso äro ganska mycket pojkar då, men som framför allt sträva efter att en gång kunna bli riktiga karlar — ett arrangemang som jag tycker är något konstigt.

Jag har, herr talman, som saken nu ligger, inte något yrkande att göra, men vid en eventuell votering blir jag väl tvungen att rösta för reservationen.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Den siste ärade talaren gjorde gällande, att den tolkning jag i likhet med herr Kvarnzelius tillät mig göra av grundlagen skulle vara felaktig, och han har sökt bevisa detta genom uttalanden av konstitutionsutskottets ordförande och vice ordförande på den tid då ärendet var före. Med anledning därav måste jag gå något långt tillbaka i denna fråga.

1905 när jag väckte min första motion, talade jag i motiveringen om vilka platser jag då avsåg, och jag nämnde bl. a. adjunktsbefattningar vid allmänna läroverk, lektors- och professorsbefattningar etc. Sedan hemställde jag i klämman, att riksdagen med avseende på de i det föregående nämnda befattningar, som kvinnor otvivelaktigt kunde på ett fullt tillfredsställande sätt förvalta, måtte etc. etc. Och orsaken till att jag formulerade paragrafen såsom jag gjorde — »lärarbefattningar vid allmänna läroverken och universiteten» — och icke så generell som här står, var just den, att jag anslöt mig till de särskilt uppräknade befattningarna. Första kammaren godkände grundtanken i min motion, och det var endast — man sade åtminstone det — litet trassel i andra kammaren som gjorde, att andra kammaren icke instämde med första kammaren. Min motion innebar, att det icke skulle finnas någon begränsning och följaktligen hade även kvinnorna i fråga om däri avsedda befattningar enligt densamma fått precis samma ställning som männen, ty det står i regeringsformens § 28: »Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet». Med anledning av vad som förekommit i andra kammaren skrev jag sedan, för att vara säker, att

den skulle gå igenom min motion 1907 med den begränsning, som nu är stadgad. Jag hade naturligtvis ej förändrat uppfattning. Det är visserligen sant, att herr Blomberg yttrade sig i kammaren så som den ärade talaren nämnde, men man får icke lägga in för mycket i vad han där sade. Kammaren hade då alldeles bestämt icke ändrat det väsentliga i sin uppfattning sedan 1905; det finns ingen anledning att antaga detta. Och då det icke alls är säkert, att vad en ordförande i konstitutionsutskottet säger, skulle vara konstitutionsutskottets mening och än mindre att vad konstitutionsutskottet säger i dess motivering, skulle vara kammarens mening, så anser jag, att även om herr Blomberg hade haft en annan mening, detta icke skulle betyda något för tolkningen av grundlagen, utan vad som har betydelse åtminstone för denna kammare är, att denna kammare 1905 var med om att med avseende på de befattningar, som det nu är fråga om, helt och hållet likställa kvinna med man. Man kan icke tro, att när kammaren fattade sitt beslut 1907, den skulle vara med om en begränsning, som skulle stå i strid med grundtanken i motionen. Även om ett uttalande av konstitutionsutskottets ordförande skulle kunna giva anledning till en sådan uppfattning, tror jag icke, att man bör fästa för stor vikt vid detta. Det har sannerligen icke varit meningen. Jag kan icke erinra mig — och jag var ju livligt intresserad av saken — att herr Blomberg hade någon annan uppfattning än jag i detta avseende. Han skulle förklara vad som menades med de angivna grunderna, och det kan ju hända, det känner litet var till, att när vi skola förklara en sak här i kammaren, tungan kan komma att någon gång löpa litet hastigare än man vill. Vad som sålunda säges kan tydligen icke ha företräde framför grundlagens egen bestämmelse.

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

Herr Kvarnzelius: Endast ett par ord med anledning av vad herr Olsson yttrade.

Det är, synes det mig, ingenting att förvåna sig över om lärarne icke vilja ha in kvinnorna i läroverken. Det är en vanlig företeelse att så snart det blir fråga om något intrång på det ena eller andra området, uppstår alltid missnöje bland dem som företräda detta område särskilt om de befara att bli undanträngda. Det är ju möjligt, att det även bland dessa läroverkslärare som opinierat har funnits en och annan som resonerat så, med kännedom om kvinnans intresse och nit för allt vad hon tager sig till med — att fara föreläge att de manliga lärarna skulle riskera att bli distanserade av dessa kvinnliga lärare inom allmänna läroverken, och måhända skulle de manliga lärarna tvingas att ägna större intresse och flit, åt fullgörandet av sitt kall. Det är icke alls omöjligt. Det är väl inte alldeles säkert att alla lärare på det utmärktaste sätt fylla de uppgifter som anförtratts dem.

Herr Olsson yttrade sig även om vad som måste anses vara den verkliga innebörden i konstitutionsutskottets tillstyrkande av herr Tryggers motion år 1905. Ja, vid 1905 års riksdag hade jag

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.*

(Forts.)

tillfälle att sitta i konstitutionsutskottet, och samma arbetsmetoder som användas nu, användes även då. Arendena diskuterades utomordentligt grundligt dag ut och dag in. Jag minnes mycket väl den långgrandiga diskussionen angående denna sak och alla de spetsfundigheter, som anfördes för att förhindra genomförandet av denna reform. Tyngdpunkt lades emellertid företrädesvis från motståndarnas sida på kvinnans olämplighet att bestrida vissa läkarbeställningar. Det krävande uppdraget att vara ute och göra sjukbesök, resa långa vägar vilken tid som helst på dygnet och alltid vara beredd att stå till tjänst var vad man huvudsakligen talade om och inriktade sin strävan på att belysa, men icke att hon skulle vara olämplig för läkarbefattningar. Och jag kan icke alls påminna mig, att man gjorde någon egentligen sträng skiljaktighet mellan adjunkts- och lektorsbefattningar. Jag har här framför mig herr Blombergs yttrande 1907 i riksdagens första kammare. Visserligen finner man, att han gjorde det uttalande, som herr Olsson citerade, men det kommer i sådant sammanhang, att man omöjligen därav kan utläsa vad herr Olsson ville bevisa ifråga om den gräns, som konstitutionsutskottet skulle ha dragit. Tvärtom får man det intrycket, att han velat öppna en möjlighet för kvinnorna till inträde på detta verksamhetsfält i ganska stor utsträckning. Jag skall därför be att ytterligare få belasta protokollet med ett litet citat av herr Blomberg till de övriga citat jag gjort av andra talare, som deltog i denna debatt. Herr Blomberg yttrade, efter det han berört de klagomål, som framförts av kvinnorna från sociala synpunkter: »Det är givet, att jag känner mig särskilt berörd av denna erinran, men den leder mig till att i den mån jag förmår också söka att till någon del häva anledningarna till dessa kvinnornas klagomål, och då jag icke anser mig kunna göra det på annat sätt, vill jag åtminstone lämna mitt bidrag till undanröjande av det hinder för kvinnan, som står i vägen för att hon må kunna utnyttja sin verkligt erkända duglighet i ämbetsvärv. Jag handlar därvid med gott samvete, då jag tror, att staten kan med fördel begagna kvinnor i den statstjänst som nu är i fråga. — Det är, så vitt jag förstår, ett rätt kraftigt och klart uttalande av konstitutionsutskottets dåvarande ordförande.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Huruvida den ställning läroverkslärarna intagit till denna fråga, är dikterad av kåranda eller ej, den saken har jag för min del redan sagt, att jag inte vet något om, men att jag personligen var inne på den misstanken att det här kanhända inte är någonting annat än ett utslag av kåranda och att man följaktligen bör gå fram med en viss försiktighet. Detta riktade jag naturligtvis till mig själv, ty det är klart, att som läroverkslärare kunde ju jag också vara bekajad av den där kårandan. Men jag tror i alla fall, att jag, så vitt som det är möjligt för en vanlig skröplig människa, har försökt anlägga objektiva synpunkter. Vi kunna således avföra ur diskussionen kårandan och

nteslutande rikta oss mot de skäl, som jag personligen framhållit. En annan sak kunna vi också avföra ur diskussionen, nämligen allt tal om kvinnans duglighet över huvud taget. Det är väl ingen människa här, som på något sätt vill säga något nedsättande om kvinnans verksamhet och hur hon är i denna sin verksamhet. Jag tror, att i många fall kan det inte sägas nog berömmande ord i den saken. Men det är inte det vi diskutera; vad vi nu diskutera är huruvida kvinnan är lämplig som lärare för gossar i en viss ålder. Det är om den saken vi ha att ge vårt omdöme.

*Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.
(Forts.)*

Sedan ett par ord till herr Trygger. Jag har verkligen studerat akterna och gått igenom alltsammans samt gjort mina anteckningar. Jag vet således ungefär vad som har passerat och varför man förändrade herr Tryggers ursprungliga förslag till ändring av § 28. Och jag vet också att konstitutionsutskottet hade den uppfattningen, som utskottets ordförande gjorde sig till målsman för, om innebörden av förändringen. Jag tror inte, att det var på det sättet, att herr Blombergs tunga slant, och jag drager denna slutsats av ett yttrande av herr Trygger själv vid 1905 års riksdag; jag tror, att herr Trygger som motionär i detta stycke absolut inte skulle ha tillåtit sin egen tunga att slinta. Herr Trygger yttrade nämligen: »Utskottet har ock riktigt uppfattat min motion däri, att meningen icke har varit att i grundlagen definitivt och fullständigt avgöra frågan om kvinnors tillträde till dessa slags befattningar. Fortfarande skulle den frågan stå öppen, till vilka särskilda befattningar bland de här nämnda slagen kvinnor skulle kunna utnämnas.» Naturligtvis: tungan kan slinta överallt, och på det viset har man ju ingenting att lita sig till. Men då detta är ett protokoll, som är justerat, så tycker jag, att marken bör vara tämligen fast.

Herr Wrangel: Blott ett par ord för att tillkännage, varför jag som ledamot av statsutskottet icke kunnat ansluta mig till herr Strömbergs m. fl. reservation. Det är icke därför, att jag har delat utskottets uppfattning, utan det är i sak av alldeles samma skäl, som blivit framställda av herr Olof Olsson. Jag skall icke närmare utlägga dessa skäl: jag vill endast säga, att det här icke är fråga om någon fördom, utan grundar sig min uppfattning på den kännedom jag äger om kvinnor och pojkar och de många års erfarenhet jag har såsom lärare. Jag anser sålunda, att kvinnorna såsom lärarinnor äro synnerligen lämpliga för flickor och yngre pojkar, men också att de i regel äro lika olämpliga för äldre pojkar och för ynglingar på gymnasialstadiet. Följaktligen vill jag för min del uttala den meningen, att varken till adjunktsbefattningar eller till lektorat kan det vara lämpligt att utnämna kvinnor.

Jag har inte något yrkande, men om det kommer till votering, finner jag mig i likhet med herr Olsson böra ansluta mig till herr Strömbergs m. fl. reservation.

Herr Pers: I allmänhet tager jag herr Olsson på allvar, ehuru jag tror, att kammaren brukar taga honom skämt, men den här

Om grunder
för kvinnas
anställning vid
vissa läroan-
stalter.

(Forts.)

gången är förhållandet ombytt, ty jag kan icke i detta fall tro, att han menar allvar. Det kan ju hända, att kammaren gör det, och därför har jag begärt ordet.

Han medger ju i alla fall, att grundlagsändringen av 1909 givit möjlighet till att göra denna ändring. Det är icke första gången, som det ändras här, utan i fjol inträffade det verkligen, att riksdagen med anledning av att denna möjlighet stod öppen, lämnade kvinnorna tillträde till lektorat vid folkskoleseminarierna och utan den vidlyftiga utredning herr Olsson pretenterade på att få här. Och jag föreställer mig, att riksdagen icke är villig att tillsätta en stor kommitté för att skriva en, två, tre tjocka avhandlingar om denna fråga, utan man måste taga denna reform, sådan den nu ligger för riksdagen. Här har nu lärarlönenämnden tagit frågan under övervägande. Löneregeringskommittén har ock sett på saken, och det är således icke alldeles utan övervägande, som den kommer till riksdagen. I sin argumentering påminner herr Olsson alldeles givet om det sätt, varpå högern argumenterat gentemot den allmänna rösträtten och även emot kvinnans rösträtt. Man ställer för sig alla de vådliga följder, som skola komma, och ser allt i den mörkaste dager. Så gör han också här genom att presumera läroverk, där det skulle finnas bara kvinnliga lärare, och ger kammaren en avskräckande bild av huru det skulle te sig. Det är, som sagt, precis såsom man från annat håll försöker se saken, när man vill göra det riktigt svårt för sig och andra. I själva verket medger han ju, att i levande livet komma kvinnorna icke att bli så talrika på detta område. Ja, vad återstår då? Jo, det återstår det enda naturliga, att konkurrensen om dessa lärarplatser får stå öppen för kvinnorna, och att riksdagen och Kungl. Maj:t icke emot dem begär något, som av dem måste kännas som en orättvisa, genom att de å priori avstängas från tävlan om dessa platser. Det är så saken ställer sig, och då förundrar det mig, att herr Olsson söker genom ett konstlat uppjagande av de tänkta svårigheterna avskräcka kammaren från att giva dem denna rättvisa.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på nu föredragna avdelning yrkats: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr *Bergqvist*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring beträffande första delen, som angivits i den av honom därom anförda reservationen; samt 3:o), av herr *Strömberg*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid avdelningen avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositionen enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Strömberg* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till hans yrkande, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i avdelningen I av sitt utlåtande nr 197, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr O. M. Strömberg m. fl. vid avdelningen anförda reservationen.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 55;

Nej — 33.

Avdelningen II. Beträffande lärarpersonalen vid de allmänna läroverken. Lönereglering för läroverkslärare.

Denna avdelning hade avseende på, bland annat, frågor som berörts i förenämnda motioner, nr 183, av herr *Bergqvist* m. fl., nr 185, av herr *Bergqvist*, och nr 190, av herr *Bergman*.

I förstnämnda motion hade hemställts, att riksdagen ville

dels på extra stat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag av 350,000 kronor att under sagda år utgå som ortstillägg åt lärare vid de högre allmänna läroverken och samskolorna, vid folkskoleseminarierna samt vid folk- och småskolorna i Västerbottens och Norrbottens län.

dels bestämma, att ortstilläggen skulle, med de villkor och bestämmelser Kungl. Maj:ts skulle äga att utfärda, utgå med följande belopp, nämligen för rektor, lektor och adjunkt vid högre allmänt läroverk samt för adjunkt vid samskola 300 kronor,

för extra och vikarierande lärare vid högre allmänt läroverk, ämneslärarinna vid samskola samt övningslärare med full tjänstgöring vid högre allmänt läroverk 200 kronor,

för övningslärare med full tjänstgöring vid samskola 150 kronor, för rektor och adjunkt (lektor) vid folkskoleseminarium 300 kronor,

för extra och vikarierande lärare, övningslärare med full tjänstgöring och övningskollärare vid folkskoleseminarium 200 kronor,

för ordinarie, extra ordinarie och vikarierande lärare vid folkskola 200 kronor, samt

för biträdande lärare vid folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola 150 kronor.

I motionen nr 185 hade motionären hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts proposition nr 260 i fråga om ålderstillägg åt ämneslärare vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna, att här avsedda del därav skulle erhålla följande lydelse:

Om grunder för kvinnas anställning vid vissa läroanstalter.
(Forts.)

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Fortse.)

att därvid befattningshavare, vilken före utgången av år 1918 förvärvat behörighet till ämneslärarbefattning vid allmänt läroverk samt under åren 1919—1928 utnämnes till ordinarie ämneslärare (resp. ordinarie lektor, resp. lektor), må tillgodoräknas tid, varunder han efter vunnen sådan behörighet omedelbart, därest han ej genom styrkt sjukdom eller annan giltig orsak varit förhindrad att då tjänstgöra, före tillträdet till den ordinarie tjänsten tjänstgjort vid allmänt läroverk, högre lärarinneseminarier eller folkskoleseminarium i egenkap av extra eller vikarierande ämneslärare med full tjänstgöring, dock med den begränsning, att den, som utnämnes under år 1919, må tillgodoräkna sig ett år, den, som utnämnes under år 1920, två år, den, som utnämnes under år 1921, tre år, den, som utnämnes under år 1922, fyra år, och den, som utnämnes under något av åren 1923—1928, fem år av nyss angivna extra ordinarie tjänstgöringstid.

I herr Bergmans ifrågavarande motion hade yrkats avslag å den del av Kungl. Maj:ts förslag, som avsåg viss skyldighet för befattningshavare vid de allmänna läroverken att underkasta sig eventuell förflyttning till annan befattning inom undervisningsväsendet, när helst så av Kungl. Maj:t prövades lämpligt, ävensom hemställts, att det ifrågavarande momentet måtte få följande lydelse:

att befattningshavare vidare skall, likaledes med bibehållande av den tjänstegrad och den avlöning, han innehar, utöver vad honom jämlikt hittills varande lönereglering i sådant avseende åligger, vara pliktig att, för den händelse i sammanhang med en allmän revision av läroverksorganisationen hans tjänstgöring anses lämpligen böra förläggas till annan, med de nuvarande allmänna läroverken jämförlig läroanstalt än den, där han då är anställd, underkasta sig dylik förflyttning; bärande sådan förflyttning, så vitt möjligt, icke medföra förändring av boningsort, men, om ofrånkomlig nödvändighet skulle föreligga för förflyttning till annan ort, vara förenad med rätt att av statsverket erhålla skälig förflyttningshjälp till det belopp, Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämmer.

Under nu föredragna avdelning hade utskottets hemställan avfattats i sju med a)—g) betecknade punkter.

I punkten a) hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte bestämma,

att lärarpersonalen vid de allmänna läroverken skulle i avlöning åtnjuta

rektor vid högre allmänt läroverk 7,500 kronor, därav 5,000 kronor lön och 2,500 kronor tjänstgöringspenningar, vartill komme fri bostad eller ersättning därför;

manlig rektor vid realskola 6,400 kronor, därav 4,400 kronor lön och 2,000 kronor tjänstgöringspenningar, vartill komme fri bostad eller ersättning därför;

kvinnlig rektor vid statsamskola 5,000 kronor, därav 3,300 kronor lön och 1,700 kronor tjänstgöringspenningar, vartill komme fri bostad eller ersättning därför;

rektor vid provårsläroverk, därest han tjänstgör såsom för-
 ståndare för provårskursen, utöver honom tillkommande ordinarie
 avlöningsförmåner särskilt arvode av högst 1,500 kronor för år;

*Lönereglering
 för läroverks-
 lärare.
 Forts.)*

manlig lektor 5,800 kronor, därav 3,900 kronor lön och 1,900
 kronor tjänstgöringspenningar, vartill kunde komma två ålderstill-
 lägg till lönen, vart och ett å 500 kronor;

kvinnlig lektor 4,800 kronor, därav 3,200 kronor lön och 1,600
 kronor tjänstgöringspenningar, vartill kunde komma två ålderstillägg
 till lönen, vart och ett å 400 kronor;

manlig adjunkt 4,300 kronor, därav 2,700 kronor lön och 1,600
 kronor tjänstgöringspenningar, vartill kunde komma tre ålderstillägg
 till lönen, vart och ett å 500 kronor;

kvinnlig adjunkt 3,600 kronor, därav 2,200 kronor lön och 1,400
 kronor tjänstgöringspenningar, vartill kunde komma tre ålderstillägg
 till lönen, vart och ett å 300 kronor;

en var ordinarie adjunkt och ordinarie lektor vid provårsläro-
 verk, utöver honom eller henne tillkommande ordinarie avlönings-
 förmåner, dels ett särskilt arvode av 300 kronor för år, dels ock,
 därest vederbörande lärare hade sig handledning av lärarkandidater
 anförtrodd, ersättning till belopp, som av läroverksöverstyrelsen be-
 stämde, dock att sagda arvode och ersättning icke finge för år till-
 hupa överstiga 600 kronor;

ordinarie ämneslärarinna vid samskola 2,800 kronor, därav 1,800
 kronor lön och 1,000 kronor tjänstgöringspenningar, vartill kunde
 komma tre ålderstillägg till lönen, vart och ett å 300 kronor;

första lärarinna vid samskola, utöver avlöningen såsom ordi-
 narie ämneslärarinna, arvode å 500 kronor;

extra och vikarierande manlig ämneslärare arvode av 3,300
 kronor, därest läraren avlagt de examina och prov, som erfordrades
 för behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, eljest 2,900
 kronor, för år räknat;

manlig timlärare i läsämne 140 kronor, därest läraren avlagt de
 examina och prov, som erfordrades för behörighet till adjunktstjänst
 vid allmänt läroverk, eljest 120 kronor, för veckotimme räknat;

extra och vikarierande kvinnlig ämneslärare vid högre allmänt
 läroverk eller realskola arvode av 3,000 kronor, därest lärarinnan
 avlagt de examina och prov, som erfordrades för behörighet till
 adjunktstjänst vid allmänt läroverk, eljest 2,600 kronor, för år
 räknat;

vikarierande ämneslärarinna vid samskola arvode av 2,600 kro-
 nor, därest hon avlagt de examina och prov, som erfordrades för be-
 hörighet till ämneslärarinnebefattning vid dylik skola, eljest 2,400
 kronor, för år räknat;

kvinnlig timlärare i läsämne 130 kronor, därest lärarinnan av-
 lagt de examina och prov, som erfordrades för behörighet till
 adjunktstjänst vid allmänt läroverk, eljest 110 kronor, för veckoti-
 me räknat;

manlig teckningslärare vid högre allmänt läroverk lön å 1,800

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

kronor i 1:a, 2,025 kronor i 2:a, 2,250 kronor i 3:e och 2,475 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 5,280 kronor för 32 veckotimmars undervisning;

manlig tekningslärare vid realskola lön å 1,150 kronor i 1:a, 1,300 kronor i 2:a, 1,450 kronor i 3:e och 1,600 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 5,120 kronor för 32 veckotimmars undervisning;

manlig gymnastiklärare vid högre allmänt läroverk lön å 2,520 kronor i 1:a, 2,835 kronor i 2:a, 3,150 kronor i 3:e och 3,465 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 5,280 kronor för 32 veckotimmars undervisning;

manlig gymnastiklärare vid realskola lön å 1,495 kronor i 1:a, 1,690 kronor i 2:a, 1,885 kronor i 3:e och 2,080 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 5,120 kronor för 32 veckotimmars undervisning;

manlig musklärare vid högre allmänt läroverk lön å 1,800 kronor i 1:o, 2,025 kronor i 2:a, 2,250 kronor i 3:e och 2,475 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 2,970 kronor för 18 veckotimmars undervisning;

manlig musklärare vid realskola lön å 1,035 kronor i 1:a, 1,170 kronor i 2:a, 1,305 kronor i 3:e och 1,440 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 1,920 kronor för 12 veckotimmars undervisning;

kvinnlig tekningslärare vid högre allmänt läroverk lön å 1,575 kronor i 1:a, 1,755 kronor i 2:a, 1,935 kronor i 3:e och 2,115 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 4,512 kronor för 32 timmars tjänstgöring i veckan;

kvinnlig tekningslärare vid realskola lön å 1,000 kronor i 1:a, 1,120 kronor i 2:a, 1,240 kronor i 3:e och 1,360 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 4,352 kronor för 32 timmars undervisning i veckan;

kvinnlig gymnastiklärare vid samskola lön å 1,300 kronor i 1:a, 1,456 kronor i 2:a, 1,612 kronor i 3:e och 1,768 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 4,352 kronor för 32 timmars tjänstgöring i veckan;

kvinnlig musklärare vid realskola lön å 900 kronor i 1:a, 1,008 kronor i 2:a, 1,116 kronor i 3:e och 1,224 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 1,632 kronor för 12 timmars undervisning i veckan;

lärarinna i kvinnligt handarbete vid samskola lön å 480 kronor i 1:a, 552 kronor i 2:a, 624 kronor i 3:e och 696 kronor i 4:e avlöningsgraden, med en maximiavlöning av 1,392 kronor för 12 veckotimmars undervisning;

vikarierande manlig lärare i teckning, i gymnastik och i musik samt biträdande manlig lärare i teckning 90 kronor för veckotimme:

vikarierande kvinnlig lärare i teckning, i musik och i gymnastik samt biträdande kvinnlig lärare i teckning 85 kronor för veckotimme;

vikarierande lärarinna i kvinnligt handarbete 75 kronor för veckotimme; Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

att ordinarie övningslärare skulle vara skyldig att för den fastställda lönen tjänstgöra:

teckningslärare vid högre allmänt läroverk 15 och vid realskola 10 veckotimmar;

gymnastiklärare vid högre allmänt läroverk 21 och vid realskola 13 veckotimmar;

musiklärare vid högre allmänt läroverk 15 och vid realskola 9 veckotimmar; samt

lärarinna i kvinnligt handarbete 6 veckotimmar;

att ytterligare tjänstgöring skulle kunna åläggas:

teckningslärare och gymnastiklärare intill sammanlagt 32 veckotimmar, dock att gymnastiklärare icke finge utan eget medgivande åläggas mera än sammanlagt 28 veckotimmar; samt

musiklärare vid högre allmänt läroverk intill sammanlagt 18 och vid realskola intill sammanlagt 12 veckotimmar; samt

lärarinna i kvinnligt handarbete intill sammanlagt 12 veckotimmar;

att, där särskilda förhållanden sådant påkallade, Kungl. Maj:tt skulle kunna medgiva, att teckningslärare erhöle ersättning för intill trettiofyra veckotimmars undervisning;

att övningslärare skulle för varje veckotimmens undervisning utöver den mot den ordinarie lönen svarande undervisningstiden åtnjuta ersättning:

manlig lärare i teckning, i gymnastik och i musik vid högre allmänt läroverk med 120 kronor i 1:a, 135 kronor i 2:a, 150 kronor i 3:e och 165 kronor i 4:e avlöningsgraden;

manlig lärare i teckning, i gymnastik och i musik vid realskola med 115 kronor i 1:a, 130 kronor i 2:a, 145 kronor i 3:e och 160 kronor i 4:e avlöningsgraden;

kvinnlig lärare i teckning vid högre allmänt läroverk med 105 kronor i 1:a, 117 kronor i 2:a, 129 kronor i 3:e och 141 kronor i 4:e avlöningsgraden;

kvinnlig lärare i teckning och i musik vid realskola samt i gymnastik vid samskola med 100 kronor i 1:a, 112 kronor i 2:a, 124 kronor i 3:e och 136 kronor i 4:e avlöningsgraden; samt

lärarinna i kvinnligt handarbete vid samskola med 80 kronor i 1:a, 92 kronor i 2:a, 104 kronor i 3:e och 116 kronor i 4:e avlöningsgraden;

att pensionsunderlaget skulle utgöra

för rektor vid högre allmänt läroverk 5.600 kronor;

för manlig rektor vid realskola 4.600 kronor;

för kvinnlig rektor vid statssamskola 4.000 kronor;

att högsta pensionsunderlaget skulle utgöra

för manlig lektor 4.600 kronor;

för manlig adjunkt 4.000 kronor;

för kvinnlig adjunkt 3.000 kronor;

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

att, om befattningshavare varit tillförordnad rektor vid allmänt läroverk, sådant skulle vid bestämmandet av pensionens belopp räknas honom till godo på samma sätt, som om han varit befullmäktigad rektor;

att för ordinarie övningslärare pensionsunderlaget skulle utgöra två tredjedelar av den avlöning, läraren skulle uppbära, därest han bestred tjänstgöring till den omfattning, som närmast föregående hösttermin varit för hans tjänst bestämd, dock att pensionens belopp skulle bestämmas med hänsyn till medelbeloppet för år av de högsta pensionsunderlag, som varit för läraren gällande under vart och ett av de tio år, som förflutit närmast före tidpunkten för pensionstagan-

det;

att övningslärare, som befordrats till ordinarie tjänst, innan den nya löneregleringen trädde i kraft, i intet fall skulle erhålla lägre pension än han skulle komma i åtnjutande av med tillämpning av nu gällande löne- och pensionsbestämmelser; samt

att extra ordinarie lärare, vilken erhållit förordnande med full tjänstgöring under hel lästtermin eller därutöver men av sjukdom vore hindrad att sköta sin befattning, skulle därest han före förordnandet tjänstgjort vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium minst ett år, under ledigheten äga uppbära två tredjedelar av det honom enligt gällande bestämmelser eljest tillkommande arvode.

I punkten b hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte föreskriva,

att för åtnjutande av de avlöningsförmåner, som i blivande nya stater bleve upptagna för ordinarie befattningshavare vid de allmänna läroverken, skulle gälla vissa villkor och bestämmelser.

Ifrågavarande villkor och bestämmelser voro, bland andra:

i fråga om ändrad tjänstgöringsskyldighet, förflyttning till annan tjänst, förening av tjänster m. m.:

att befattningshavare skulle, därest vidsträcktare tjänstgöringsskyldighet eller jämkning i åligganden vid en möjligen inträdande förändrad organisation av de allmänna läroverken eller eljest kunde varda stadgad, vara pliktig att, med bibehållande av den tjänstegrad och den avlöning han innehade efter nya eller förändrade föreskrifter sköta de med befattningen förenade göromål;

att befattningshavare vidare skulle, likaledes med bibehållande av den tjänstegrad och den avlöning han innehade, vara pliktig att, för den händelse i sammanhang med en allmän revision av läroverksorganisationen hans tjänstgöring ansåges lämpligen böra förläggas till annan, med de nuvarande allmänna läroverken jämförlig läroanstalt än den, där han då vore anställd, ävensom eljest, då Kungl. Maj:t med hänsyn till undervisningsväsendets behov, efter vederbörandes hörande, prövade sådant nödigt, låta sig förflyttas från allmänt läroverk till annan befattning inom undervisningsväsendet, dock att befattningshavare, som bleve förflyttad till annan ort, skulle vara be-

rättigad att av statsverket erhålla skälig ersättning för flyttningskostnad till det belopp, Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämde;

*Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Fort.)*

att befattningshavare skulle vara skyldig underkasta sig de ändrade bestämmelser, som kunde varda stadgade rörande elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa;

att befattningshavare vidare skulle vara skyldig att underkasta sig de bestämmelser, som kunde bliva föreskrivna till lärjungarnas skyddande mot smittosam lungdot;

att med rektors- och ämneslärarbefattning vid allmänt läroverk icke finge förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat;

att innehavare av övningslärarbefattning vid allmänt läroverk skulle vara underkastad de ändrade bestämmelser, som kunde varda stadgade i fråga om förening av dylik befattning med annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat;

att med befattning vid allmänt läroverk ej finge förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, som vore försett med Kungl. Maj:ts oktroy eller blivit registrerat såsom aktiebolag, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning av vad slag det vara kunde, så framt ej läroverksöverstyrelsen uppå därom gjord framställning och efter prövning, att ifrågavarande uppdrag eller tjänstebefattning ej kunde anses inverka hinderligt för tjänstgöringen vid läroverket, funne uppdraget eller befattningen kunna få mottagas och tills vidare bibehållas; samt

att befattningshavare ej finge åtaga sig undervisning vare sig i enskilda, kommunala eller andra läroanstalter, så framt ej, vad angår lektor, adjunkt, ämneslärarinna eller övningslärare, vederbörande rektor efter av läroverksöverstyrelsen angivna riktlinjer, eller, vad angår rektor, läroverksöverstyrelsen, uppå därom gjord framställning och efter prövning, att ifrågavarande undervisning ej kunde anses inverka hinderligt för tjänstgöringen vid läroverket, funne uppdraget kunna få mottagas och tills vidare bibehållas;

i fråga om ålderstillägg:

att därest förhöjning av lönen efter viss tids fortsatt innehavande av befattning vore i staten medgiven, tidpunkten för

första förhöjningen bestämdes att inträda efter fem år, under villkor att innehavaren under mer än fyra femtedelar av den tjänstetid, som erfordrades för att vinna nämnda förhöjning, med gott vitsord bestritt sin egen eller, på grund av förordnande, annan statens tjänst eller fullgjort annat offentligt uppdrag, dock att härvid icke finge föras honom till last den tid, han åtnjutit ledighet för fullgörande av värnplikt, och

för andra förhöjningen efter ytterligare fem år, på samma villkor, samt

för tredje förhöjningen, om sådan förekomme, efter än ytterligare fem år, ävenledes på samma villkor,

under iakttagande, vad var och en av oförmälda löneförhöj-

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

ningar anginge, att den högre avlöningen ej finge tillträdas förr än vid början av kalenderåret näst efter det, varunder den stadgade tjänstaldern blivit uppnådd;

att därvid befattningshavare borde tillgodoräknas ej mindre den tid, som före den nya statens trädande i kraft förflutit från hans tillträde till innehavande befattning eller motsvarande ordinarie tjänst å den gamla avlöningsstaten än även i förekommande fall den föregående extra ordinarie tjänstgöringstid, han enligt de före den 1 januari 1905 gällande bestämmelser ägt tillgodoräkna sig för erhållande av ålderstillägg;

att, därest manlig adjunkt, som befordrades till lektor, intjänat tre ålderstillägg, honom skall omedelbart tillgodoräknas ett ålderstillägg som lektor;

att lektor finge tillgodoräknas den tid, han efter att i avseende å examina och provår hava vunnit behörighet till lektorstjänst vid allmänt läroverk kunde hava tjänstgjort som ordinarie lektor vid högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarium, tekniskt gymnasium, teknisk fackskola eller teknisk elementarskola eller såsom ordinarie lektor vid sjökrigsskolan;

att adjunkt finge tillgodoräknas den tid, han efter vunnit behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk kunde hava tjänstgjort såsom rektor vid skeppsgosseskola;

att de i kungl. cirkulären den 1 juni 1877 och den 18 maj 1878 omförmälda docenter vid universiteten ävensom de i kungl. kungörelsen den 23 november 1906 omnämnda docenter vid Stockholms och Göteborgs högskolor skulle äga att, efter vunnit befordran vid de allmänna läroverken, för åtnjutande av ålderstillägg tillgodoräkna sig den tid, dock ej utöver tre år, de vid universitet eller någon av omförmälda högskolor med nit och skicklighet deltagit i undervisning av den omfattning, som, utan avseende å huruvida docent varit innehavare av docentstipendium eller icke, av Kungl. Maj:t bestämdes;

att i de särskilda fall, då lektor vid allmänt läroverk, högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarium, tekniskt gymnasium, teknisk fackskola eller teknisk elementarskola efter ansökan bleve utnämnd till adjunkt, honom eller henne finge tillgodoräknas den tid, han eller hon kunde hava tjänstgjort såsom lektor;

att adjunkt, manlig eller kvinnlig, finge tillgodoräknas de tjänstår utöver tre, han eller hon, efter vunnit behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, tjänstgjort såsom ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola, dock ej mer än tio år;

att kvinnlig adjunkt finge tillgodoräknas den tid, hon efter vunnit behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk tjänstgjort som ordinarie ämneslärarinna vid statssamskola eller högre lärarinneseminariet;

att ämneslärarinna vid statssamskola finge tillgodoräknas den tid, hon tjänstgjort som ordinarie ämneslärarinna vid högre lärarinneseminariet;

att övningslärare vid högre allmänt läroverk finge tillgodoräknas den tid, han, efter vunnit kompetens till övningslärtjänst vid

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

att högsta pensionsunderlaget — — — — — 3,000 kronor;
att, om befattningshavare — — — — — befullmäktigad rektor;
att för ordinarie — — — — — för pensionstagandet;
att övningslärare, — — — — — pensionsbestämmelser; samt
att extra ordinarie — — — — — tillkommande arvode;
b) — — — — —
c) — — — — —
d) — — — — —
f) — — — — —
g) — — — — —

Vid ifrågavarande avdelning hade reservationer avgivits jämväl av herrar *O. Bergqvist* och *W. Bäckström*, som yrkat bifall till herr Bergqvists motion nr 183, i vad den avsåg ortstillägg åt lärare vid de allmänna läroverken i Västerbottens och Norrbottens län; ävensom av herr *O. Bergqvist*, som yrkat bifall till sin motion nr 185, i vad den avsåg ålderstillägg för ämneslärare vid de allmänna läroverken.

Herr Bergqvist: Herr talman! Mot de lönesatser, som blivit föreslagna, har jag för min del icke i utskottet haft något att erinra. Endast på en punkt har jag inom utskottets andra avdelning anmärkt mot en ojämnhet, som jag ber att få påpeka. Lönen till ordinarie ämneslärarinna vid samskola är föreslagen till 2,800 kronor, under det att lönen till lärarinna vid kommunal mellanskola är föreslagen till samma belopp jämte bostad eller ersättning därför, icke understigande 350 kr. Härav framgår, att den lön, man tillmätt ordinarie kvinnlig ämneslärarinna vid kommunal mellanskola, blir större än lönen för ämneslärarinna vid samskola. Orsaken härtill är den att ämneslärarinna vid samskola får krigstidstillägg, vilket en lärarinna vid kommunal mellanskola icke får. Man får väl hoppas, att det skall komma normala tider, när krigstidstillägget bortfaller, och då skulle samskolelärarinnorna komma i en sämre ställning än lärarinnorna vid kommunala mellanskolor. Jag vill uttala den förhoppningen, att man, när dessa tider inträffa, måtte vidtaga en justering, så att dessa lärargrupper bli jämställda med varandra med avseende å avlöningsförmånerna.

Jag begärde egentligen ordet för att yrka bifall till min motion nr 183 om ortstillägg åt lärare vid olika skolor inom Västerbottens och Norrbottens län. Denna motion är föranledd av den brist på lärarekrafter som där råder. I de allmänna läroverken har man mycket svårt att besätta läraretjänsterna med ordinarie innehavare. Flera tjänster ha varit anslagna lediga ända till 6 gånger, innan man fått kompetenta sökande. Dessutom är det en ständig växling och täta ombyten av lärare. Ingen vill stanna där längre än han är tvungen till. Vi ha ju bevittnat, hurusom lärarekåren vid de allmänna läroverken kraftigt reagerat mot det flyttningsvillkor, som föreslagits i samband med den nya löneregleringen. Jag har fått ett protokoll från lärare inom Norrbottens län, från

lokalföreningen av läroverkslärares riksförbund. Där göres en hel del erinringar mot Kungl. Maj:ts proposition, men betecknande nog finnes ingen som helst anmärkning mot nämnda flyttningsklausul. Den tyckas de vara mycket belättna med där uppe i högan nord. Att man emellertid från andra hall fruktar för att bli förflyttad dit upp har jag haft tillfälle att höra i utskottet, där man talat om, att det möjligen skulle kunna hända, att lärare såsom straff för att de icke varit välbehagliga för vederbörande kunde flyttas till någon kallort i Norrland.

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

Liksom det i avseende å de allmänna läroverken är mycket svårt att besätta tjänsterna och behålla lärarna, är det så jämväl med avseende å folkskolorna och övriga läroanstalter. Bristen på folkskollärare är synnerligen skriande både i Västerbottens och Norrbottens län, där en stor mängd folkskollärartjänster stå vakanta och uppehållas av småskollärarinnor. Det går år efter år så, därför att man icke har kompetenta lärarekrafter att tillgå. Men detta hindrar folkskoleväsendets utveckling, ty befolkningen säger med rätta: vad tjänar det till att inrätta folkskolor, när vi icke kunna få examinerade folkskollärare. Så snart en lärare kan komma till en sydligare ort, begagnar han tillfället därtill.

För att nu i någon mån motverka den antydda bristen har det ganska länge varit på tal, att man skulle tillerkänna lärarna i övre Norrland ett ortstillägg. Det har närmast varit fråga om läroverkslärare, men så småningom har man kommit på den tanken, att såväl folkskollärare som andra i statens och kommunens tjänst anställda lärare skulle få sådant ortstillägg. Såvitt jag förstår, har man varit rätt gynnsamt stämd mot denna tanke, och det vore icke heller mer än rätt och billigt, att dylika ortstillägg beviljades, då man ju beviljat sådan åt många andra tjänstemannakårer. Detta är ju fallet t. ex. med landstatstjänstemän och postverkets tjänstemän samt en del andra. Nu har emellertid löneregleringskommittén påpekat, att det pågår utredning om de olika höga levnadskostnaderna inom skilda orter och delar av landet, och resultatet av denna utredning skulle då bli, att man skulle ordna ortstilläggen över lag, och därför vill man icke nu, innan denna utredning skett, giva några ortstillägg, ty man säger, att det vore ett föregripande av den ifrågavarande utredningen. För min del har jag lagt min motion så, att det icke skulle bli något föregripande, utan jag har tagit det, med hänvisning till vad löneregleringskommittén sagt, såsom en interimistisk åtgärd, intill dess ifrågavarande utredning blivit verkställd. Det är icke konsekvent av utskottet att säga, att ett beviljande av detta ortstillägg skulle föregripa den blivande utredningen, ty utskottet förordar självt i detta betänkande ortstillägg åt lärare vid seminarierna i Stockholm och Göteborg, och har sålunda på denna punkt brutit mot sin uttalade grundsats.

Jag har visserligen ingen förhoppning att kunna vinna något med ett förordande av min motion, men jag har icke kunnat underlåta att uttala några ord till förmån för själva tanken på ortstillägg åt våra lärare där uppe, därför att ett sådant tillägg är ound-

Löne reglering för läroverkslärare. gängligen nödvändigt för att undervisningsväsendet skall kunna hållas vid makt och stå på någorlunda samma nivå som i övriga delar av landet.

(Forts.)

Man invänder måhända, att lärarne ju få en så väsentlig förhöjning i sina löner, att de böra känna sig tillfredsställda och hjälpta. En sådan invändning är enligt mitt förmenande icke av något värde. Ty samma förhöjning tillkommer lärarne i alla delar av landet, och de i övre Norrland stationerade stå fortfarande i ett sämre och ogynnsammare läge än lärarne i övriga delar av riket.

Jag ber således, herr greve och talman, att få yrka bifall till min motion nr 183, och då denna motion omfattar även andra punkter än den nu behandlade vill jag låta detta yrkande gälla även för de övriga.

Det förekommer även en annan motion, som jag bör taga i detta sammanhang, nämligen motion nr 185. Den angår rätt till löne-
tursberäkning för lärare vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna. Genom att kvinnan numera enligt det förslag, som här föreligger och redan är antaget, får tillträde till de allmänna läroverken, bli givetvis befordringsmöjligheterna för extralärare betydligt mindre än de förut varit. Nu ha dessa lärare gjort framställning om att erhålla någon kompensation för det intrång de sålunda lidit. Kungl. Maj:t har också tillmötesgått dem, i det att Kungl. Maj:t föreslagit, att befattningshavare, »vilken före utgången av år 1916 förvärvat behörighet till ämneslärarebefattning vid allmänt läroverk samt under åren 1919—1923 utnämnes till ordinarie ämneslärare, må tillgodoräknas tid, varunder han efter vunnit sådan behörighet omedelbart före tillträdet till den ordinarie tjänsten tjänstgjort vid allmänt läroverk, högre lärarinneseminariet eller folkskoleseminarium i egenskap av extra eller vikarierande ämneslärare med full tjänstgöring, dock med den begränsning att den, som utnämnes under år 1919 må tillgodoräkna sig ett år, den, som utnämnes under år 1920, 2 år, den, som utnämnes under år 1921, 3 år, den, som utnämnes under år 1922, 4 år, och den, som utnämnes under år 1923, 5 år av nyss angivna extra ordinarie tjänstgöringstid». På denna punkt har jag tillåtit mig väcka en motion och i denna skiljer jag mig i tre avseenden från Kungl. Maj:ts förslag. För det första därutinnan, att jag vill tillerkänna ifrågavarande rätt även åt dem, som före utgången av år 1918 förvärvat behörighet till ämneslärarebefattning vid allmänt läroverk, och vidare åt dem, som före 1928 utnämnts till ordinarie ämneslärare. Kungl. Maj:t har, såsom vi nyss hörde, föreslagit år 1923.

Slutligen har jag föreslagit en liten ändring i den bestämmelsen, att en lärare omedelbart före tillträdet till den ordinarie tjänsten skall hava tjänstgjort vid allmänt läroverk o. s. v. Det kan ju hända, att en person varit sjuk och nödgats vara ur tjänst, och därför har jag inryckt den bestämmelsen, att han skall ha tjänstgjort vid allmänt läroverk omedelbart före befordran, därest han icke genom styrkt sjukdom eller annan giltig orsak varit förhindrad

att då tjänstgöra. Jag skall icke ingå på någon närmare motivering, varför jag föreslagit dessa ändringar. Endast det vill jag säga, att när jag velat tillerkänna dem som blivit kompetenta först under år 1918 behörighet att få räkna sig tillgodo föregående tjänstgöring såsom extra ordinarie, så beror det därpå, att det är mycket svårt för licentiater och magistrar att få gå provår. Det drager länge ut innan de vinna kompetens. Inom vissa ämnesgrupper dröjer det vidare ända till 10 år, innan de kunna få befordran, och jag har därför ansett att behörigheten att få räkna sig till godo föregående tjänstgöring som extra ordinarie bör framflyttas. Nu har emellertid utskottet avstyrkt såväl Kungl. Maj:ts förslag som min motion, och därför har jag ingen förhoppning att kunna få min motion igenom, men jag tillåter mig i alla fall att yrka bifall till densamma. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets förslag.

*Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)*

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Det är verkligen icke något nöje att kl. 2 på natten inför tomma bänkar behandla en så allvarlig fråga som den föreliggande. Jag beklagar i hög grad, att en så viktig sak skall behöva tagas upp i denna ordning, men det kan ju nu icke hjälpas.

Jag ber först att få erinra om att vissa övningslärare enligt den föreslagna löneregleringen, om den går igenom faktiskt få sämre än de haft förut. Särskilt vanlottade äro musiklärarna. Nu har beträffande den motion jag väckt till deras förmån utskottet visserligen uttalat sig välvilligt, och jag ser däri en förhoppning, att i en snar framtid de framställda önskemålen må kunna tillgodoses. Utskottet synes medge, att musiklärarne blivit styvmoderligt behandlade och att bättre tjänstgörings- och löneförhållanden vore på sin plats, men så säger utskottet efter att ha påpekat den lilla förbättring som skett: »Ett ytterligare steg i denna riktning anser sig utskottet icke utan föregående utredning kunna under förhandenvarande förhållanden förorda och får förty avstyrka herr Bergmans ifrågavarande motion.» Utskottet synes härmed indirekt ha tillrätt en utredning. Jag hoppas därför att en sådan kommer till stånd. Befogenheten av de krav som framställts å musiklärarnas vägnar är påtaglig och ofrånkomlig, och det har även blivit erkänt av de i saken kompetentaste myndigheter, nämligen av musikaliska akademien och ej mindre än tre gånger, av läroverksöverstyrelsen. Jag hemställer att Kungl. Maj:t måtte ofördröjligen gripa sig an med den behöfliga utredningen; något yrkande i avseende å riksdagens behandling av saken i dag skall jag icke framställa.

Jag övergår nu till en annan fråga. Det har i två motioner, den ena av professor Kjellberg i andra kammaren och den andra av mig i denna kammare föreslagits, att de ordinarie lärarne vid provårsläroverk på grund av de större kvalifikationer som fordras av dem, borde få ett något förhöjt arvode. Kungl. Maj:t har ju föreslagit ett särskilt arvode men satt det så lågt som till 300 kronor. Vi ha nu föreslagit, att detta arvode skall höjas till åtminstone 400 kronor, men härom yttrar utskottet icke ett ord. Utskot-

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Ports.)

tet tycks icke ha observerat innebörden i motionerna, det har endast fäst sig vid frågan om ett likställande mellan dessa lärare och lärarna vid statens provskola, Nya Elementarskolan, och säger sig icke finna tillräckliga grunder tala för detta likställande. Men med avseende på den andra frågan har utskottet icke uttalat någonting alls. Det är så vitt jag känner, stridande redan mot traditionen i riksdagen för att icke tala om billigheten i avseende på själva saken att icke anföra ett enda motiv, och det torde väl vara ett rent förbiseende. Men nog är det egnat att väcka en viss häpnad, att statsutskottet icke observerat ett framställt motionsyrkande, framställt i bägge kamrarna. Jag ber att få erinra om, att löneregleringskommittén föreslagit ett belopp av 400 kronor och i den till Kungl. Maj:t ursprungligen gjorda framställningen — för åtskilliga år sedan — var det föreslagit till 500 kronor. Penningvärdet har sedan dess sjunkit oerhört och ändå har i utskottets förslag arvodet nedsatts till 300 kronor. Då det emellertid icke är någon utsikt att nu vinna gehör i den punkten, skall jag icke heller här göra något yrkande, men jag hoppas, att det i en icke alltför långt avlägsen framtid måtte företagas någon justering. Saken är icke utan betydelse.

Jag kommer nu till en mycket omdebatterad fråga nämligen de villkor som uppställts för inträde å den nya lönestaten. Det är två av dessa villkor som lärarkårerna vid rikets läroverk särskilt reagerat emot. Det ena är förbudet mot att låta anställa sig vid privatläroverk. Det har framhållits, att det blott skulle avsevärt försvåra dessa skolors arbete och tillfredsställande lärarkrytering utan att giva någon som helst garanti för, att lärarna icke söka sig annan biförtjänst. Det är fullkomligt riktigt. Vad man åsyftar är väl att lärarne uteslutande skola ägna sig åt statstjänsten, men någon garanti härför finnes ju icke. Man kan förbjuda dem att tjänstgöra vid privata skolor, men man kan icke hindra dem från att giva privata lektioner eller syssla med annat arbete i eller utom hemmet. Jag vet icke heller, varför man skulle förbjuda de lärare, som på grund av sin ekonomi behöva det, att skaffa sig biförtjänst av den art som passar till deras yrke, blott de icke försumma statsstjänsten. Det kan icke vara fördelaktigt för staten att deras biförtjänster sökas på annat område än undervisningens, lika litet som det kan vara av intresse för staten att vilja frändraga privatläroverken den fördel de haft att få väl kvalificerade lärarekrafter. Bestämmelsen är ineffektiv med hänsyn till det syfte den skulle främja; den väcker endast förargelse, utan att göra något gagn. Jag skall emellertid icke heller i denna punkt göra något yrkande.

Det villkor, som lärarkåren uttalat sig kraftigast emot, gäller, som bekant flyttningsvillkoret. Såsom herrarna veta har det hittills varit en viss skyldighet för ett litet fåtal lärare att under vissa förhållanden låta förflytta sig. Nu är det meningen att denna skyldighet skulle utsträckas till alla och att skyldigheten skulle inträda i flere fall än förut. Det föreslås icke blott, att man skall vara skyldig att låta förflytta sig vid en eventuell omorganisation av

läroverken detta kunde ju vara rimligt — det föreslås dessutom av Kungl. Maj:t, att förflyttning skall kunna ske, »när helst Kungl. Maj:t prövar lämpligt». Tack vare den aktion från lärarekårens sida, som ägt rum i denna sak, och åt vilken jag givit ett uttryck i min motion, har utskottet nu vidtagit vissa modifikationer, och jag ber att få uttrycka min tacksamhet för den förbättring, som sålunda i någon mån kommit till stånd. Men på samma gång måste jag dock meddela, att lärarekåren ingalunda är tillfredsställd med dessa små förbättringar; ordalagen äro alltjämt svävande och man känner sig i alla händelser utsatt för godtycke. Allt beror visserligen på en förnuftig tillämpning, och efter de uttalanden den nuvarande ecklesiastikministern haft inför offentligheten i denna sak ser det ju ut, som om intet särskilt oroande från hans sida vore att befara. Men ingen kan veta, vad som kan hända i en framtid, och det måste ju kännas bekymmersamt att leva under det damocklessvärd, som denna flyttningssklausul onekligen innebär, den lyder nu enligt utskottets omformulering så, att lärare skulle vara skyldiga att underkasta sig förflyttning, »när helst Kungl. Maj:t med hänsyn till undervisningsväsendets behov efter vederbörandes hörande, prövar sådant nödigt». Det är som sagt en förbättring det som utskottet föreslagit, men »undervisningsväsendets behov» kan dock säkerligen åberopas snart sagt i vilket fall som helst och vinsten inskränker sig väl närmast till »vederbörandes hörande» samt »nödigt» i stället för »lämpligt».

Jag är ingen grundlagsexpert, och jag ber därför att få ställa en fråga till dem, som äro det:

I § 36 regeringsformen står: »De som beklåda domarämbeten, så högre som lägre, samt alla andra ämbets- och tjänstemän, än de i föregående § nämnda, kunna icke, utan medelst rannsaking och dom, ifrån sina innehavande sysslor av Konungen avsättas, *ej heller, utan efter egna ansökningar, till andra tjänster* befordras eller flyttas.» Om grundlagen skall tolkas efter ordalydelsen, och det skall den ju, enligt en annan grundlagsparagraf, så har jag svårt att inse, huru det är möjligt att stipulera sådana flyttning villkor som de nu föreslagna. Det har visserligen åberopats, att liknande villkor stipulerats beträffande åtskilliga andra kategorier av statens tjänstemän. Det är ett faktum att så skett under de sista åren, men åtgärdens förenlighet med § 36 i regeringsformen blir icke klarare för det, och det skulle vara av stort intresse att få upplysning vad denna paragraf rätteligen innebär.

Jag medgiver, att samma anmärkning till en viss grad kan riktas även mot min motion, ty även den innebär ju en viss förflyttningsskyldighet. Men alldeles oavsett den saken — jag förmodar det finns något sätt att komma till rätta med grundlagen — så är jämförelsen mellan lärarkåren och andra kategorier, som fått sådana villkor sig förelagda under allra sista åren, icke så synnerligen träffande, synes det mig. Det är dock så, att ämbetsmännen inom de andra kårerna — det har ju särskilt gällt personalen inom den centrala förvaltningen — i allmänhet ha sina boningsplatser i

Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

Stockholm, och det är ju betydligt lättare för dem att flytta från det ena ämbetsverket till det andra i samma stad. De behöva icke uppriva sina invända förhållanden, så att säga, och de hava för övrigt i allmänhet likartad utbildning, i allmänhet juridisk utbildning, då däremot lärarne hava varför sig speciell utbildning, var och en i sitt speciella fack. Jämförelse torde väl för övrigt lämpligare böra ske med andra lärare, t. ex. folkskollärarne; de äro icke underkastade en sådan förflyttningsskyldighet, såvitt jag vet. Man kan ju invända, att de tillsättas icke av staten utan av enskilda kommuner. Nåväl, det är sant; men varför skola lärare vid högre läroverk på grund av att de tillsättas av statsmyndigheter vara underkastade svårare villkor än folkskollärarne? Jag har icke heller hört talas om, att professorerna vid universiteten äro underkastade sådan förflyttning ehuru de utnämnas av Kungl. Maj:t. Jag vet icke heller, att ecklesiastikstatens ordinarie ämbetsmän, t. ex. kyrkoherdarna i regala pastorat, äro underkastade förflyttningsskyldighet. Även om vissa andra kårer äro det, bör man dock besinna, att det råder alldeles särskilda och mycket olikartade förhållanden för lärarkåren. För övrigt kan det kanske också vara skäl att ur allmän ämbetsmannasynpunkt med hänsyn till ämbetsmannens i svensk rättsåskådning grundade självständighet fråga sig, om det ej är nyttigt, att någon kår reagerar mot det nya system, som nu börjar att alltmer generellt tillämpas. Jag förstår ju, att det är meningen att förbehålla staten rättighet att använda sina tjänstemäns kraft, så att man icke skulle kunna med åberopande av sin fullmakt undandraga sig arbetet med bibehållande av lönen. Någon sådan illojalitet har lärarkåren dock aldrig tänkt sig. I det uttalande som lärarkåren med sällspört enhällighet gjort — samtliga lokalavdelningar, av riksförbundet så vitt jag vet, med undantag som vi nyss hörde av den i Luleå — där har man av lätt insedda skäl icke angivit någon särskild obenägenhet att låta förflytta sig — har tydligt gjorts gällande, att man ingenting har emot en skyldighet till förflyttning, vid eventuell omorganisation av läroverksinstitutionen, men man reagerar emot denna allmänna bestämmelse, »när helst Kungl. Maj:t med hänsyn till undervisningsväsendets behov prövar nödigt» därför att man med skäl tycker sig finna en administrativ godtycklighet däruti. Så reagerar man vidare emot, att det skulle kunna ske till vilken plats som helst »inom undervisningsväsendet». I avseende å åtskilliga andra kårer står det litet annorlunda; det står t. ex. i avseende på kontrollstyrelsen, som helt nyligen fick en sådan där bestämmelse, »när helst av Kungl. Maj:t prövas lämpligt, till annan lämplig befattning inom den centrala förvaltningen» och i annan likartad bestämmelse har jag sett att det står: »till annan lämplig befattning inom förvaltningen på ifrågavarande område». Här är detta »ifrågavarande område» så oerhört vidsträckt, att det heter »inom undervisningsväsendet». Undervisningsväsendet omfattar något ofantligt mycket mera vidsträckt än det område, som det var fråga om i avseende å dessa övriga kårer. Det gör en verkligt betydande skillnad, synes det mig, och

det vore särdeles önskvärt att få en förklaring av herr statsrådet, vilken mening han inlägger i de allmänna ordalagen; det skulle måhända i någon mån lugna lärarkårens oro i avseende på denna svävande formulering.

*Lönereglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)*

Emellertid ber jag, åtminstone tills vidare, att få yrka bifall till den av mig i ärendet väckta motionen, nr 190.

Herr Strömberg: Herr greve och talman! Med det beslut, som kammaren fattade i föregående punkt, följer, att de lönesatser, som förekomma under avdelning II, också böra bifallas i enlighet med utskottets förslag, och jag har ingen anledning att yrka annat än bifall till detta.

Medan jag har ordet, ber jag att med ett par ord få bemöta de sista ärade talarne, herrar Bergqvist och Bergman, som uttalade önskemål i åtskilliga punkter om förändringar i utskottets betänkande. Jag skall be att få säga, att alla dessa önskemål äro bemötta av utskottet på resp. punkter i betänkandet, och då det icke kan vara skäl att här under denna sena timme ingå i en vidlyftig debatt om desamma, ber jag under åberopande av de skäl, som utskottet anført, att helt enkelt få yrka bifall till utskottets hemställan i de olika punkterna.

Jag ber i avseende på den sista av herr Bergman berörda frågan, om förflyttningsskyldigheten, att få tillägga, att detta villkor har av utskottet blivit i högst väsentlig mån modifierat från dess ursprungliga lydelse, så att det numera icke bör ge anledning till någon misstolkning. Jag vill tillägga, att samma villkor ordagrant fanns i det i går av första kammaren bifallna betänkandet om de tekniska läroverken, och det kan icke vara möjligt, att kammaren ena dagen skulle besluta ett villkor för en del av lärarkåren och andra dagen besluta något annat i samma hänseende beträffande en annan del, utan det är nödvändigt att man måste fatta enahanda beslut.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bergman: Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens anförande ber jag att få säga, att om lärarkåren vid de tekniska läroverken icke själv reagerat mot saken, vilken den mig veterligen icke har gjort, så har man ingen anledning att opponera sig. Däremot har ju en allmän protest avgivits från de allmänna läroverken mot detta förflyttningstvillkor. Där är opinionen praktiskt taget enhällig. Det är en betydande skillnad, och jag hemställer, huruvida icke kammaren under sådana förhållanden skulle vilja tillmötesgå lärarkåren när den i avseende på alla andra önskemål resignerat och inskränkt sig till att endast yrka på undanröjande av denna enda förargelseklippa. Det fanns åtskilligt annat som dessa lärare icke voro så nöjda med både beträffande vissa lönesatser och andra detaljer, men de hava icke särskilt urgerat andra punkter än just denna.

Länareglering
för läroverks-
lärare.
(Forts.)

Herr Pers: Herr talman! Då herr Bergman såsom representant för lärarkåren framhållit denna kårs ståndpunkt i denna fråga, skall jag be att med några ord få erinra om, huru det förhåller sig med den saken.

Dessa villkor hava under en följd av år kommit in i avlöningsbestämmelserna för varje kår, som fått lönerna reglerade. Nu säger herr Bergman, att någon kår skulle börja reagera mot detta villkor. Vad skulle då följden bliva, om detta villkor toges bort? Den skulle alldeles säkert bliva något, som varken lärarkåren eller läroverken skulle hava nytta eller gagn av. Ty i och med att detta flyttningvillkor toges bort, måste staten tänka sig noga för, innan tjänsterna besättas med ordinarie innehavare. Det blir alldeles nödvändigt, för att icke staten skall riskera att få avlöna lärare på platser, där man icke har tillräckligt arbete åt dem. Det har lätt befattningshavare inom olika verk till stor fördel, att de underkastat sig detta villkor, ty därigenom har man undan för undan kunnat besätta tjänsterna med ordinarie innehavare i en långt större utsträckning, än eljest skulle hava blivit fallet. Och jag hemställer, huruvida läroverken och lärarna skulle vara betjänta med att svaga läroverk icke skulle kunna besättas med andra än med extra ordinarie folk, vilket utan tvivel bleve fallet, om detta förflyttningvillkor toges bort.

Det är grunden för att flyttningvillkoret influtit, och man kan icke taga bort detta utan att riskera att återgå till olägenheter, som vi hava mycket nog av förut i statslivet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att rörande den under behandling varande avdelningen framkommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr *Bergqvist*, att vad utskottet hemställt skulle bifallas med den ändring, som föranleddes av bifall till den av honom m. fl. väckta motionen nr 183 och hans motion nr 185, i vad dessa motioner anginge nu förevarande avdelning; samt 3:o), av herr *Bergman*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som betingades av bifall till hans motion nr 190.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till vad utskottet hemställt vara med öfvervägande ja besvarad.

Avdelningen III.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Länareglering
för lärarper-
sonalen vid
folkskolesemi-
narierna.

Avdelningen IV. Beträffande lärarpersonalen vid folkskoleseminarierna.

Herr Bergman. Herr talman! I avseende på denna punkt skall jag be att få göra en liten erinran.

Det är ju bekant, att för närvarande en bestämmelse finnes, att vid kvinnliga folkskoleseminarier minst en av adjunksbefattningarna skall bestridas av kvinna, en bestämmelse, som går tillbaka ända till 1865 års reglemente, för folkskoleseminarierna. Med det förslag, som kammaren nu står i begrepp att antaga, skulle det uppstå en fri och öppen tävlan mellan män och kvinnor. Det är en riktig princip i och för sig, synes det mig, men den har beträffande denna punkt väckt någon oro hos kvinnorna: det skulle, befara de, kunna hända att ett kvinnligt folkskoleseminarium komme att få uteslutande manliga lärare. Det har särskilt av fröken Anna Sörensen gjorts ett uttalande i denna fråga, som jag skall tillåta mig att fästa uppmärksamheten på. Det står att läsa i tidskriften Hertha. Hon påpekar att den kvinnliga ungdom som undervisas i seminarierna är i oavvisligt behov av även kvinnlig ledning. De skäl hon anför, synas ganska ofrånkomliga. Man bör naturligtvis kräva full reciprocitet så att motsvarande garanti mot eventualiteten att få uteslutande kvinnliga lärare vid de manliga läroanstalterna gives. Emellertid torde ingen farhåga i detta senare avseende behöva hysas, därför att kvinnorna antagligen, såsom erfarenheten från andra länder visat, torde komma att bli relativt tunnsådda i de manliga läroanstalterna, särskilt i deras högre avdelningar, där undervisning meddelas åt sådana åldersklasser, som här är fråga om. Men för principens skull borde väl något motsvarande stadgande finnas även för dessa anstalter. Jag vill icke göra något yrkande men jag har ansett mig böra bringa saken på tal. Jag vet att det var meningen, att den skulle bringas på tal i andra kammaren, vilket emellertid av den, som skulle göra det, blev försummat, därför att han var upptagen av plikter på annat håll. Emellertid har samme riksdagsman bett mig fästa uppmärksamheten på saken i denna kammare när ärendet skulle komma före här.

Löne reglering
för lärarper-
sonalen vid
folkskolesemi-
narierna.
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i nu föredragna avdelning hemställt.

Avdelningarna V—VII.

Vad utskottet hemställt bifölls.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren att till ett annat sammanträde uppskjuta handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan.

Justerades ytterligare fyra protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2,20 på natten.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.